

รายงานการวิจัย
เรื่อง การประเมินบริการฌาปนกิจสงเคราะห์
เพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ
**The Evaluation of The Funeral Welfare Service
For The Improvement of Quality of Life of the Elderly People**

โดย

นางปิยะฉัตร ชื่นตระกูล

เสนอต่อสถาบันวิจัยระบบสาธารณสุข

โครงการนี้ได้รับทุนอุดหนุนจากสถาบันวิจัยระบบสาธารณสุข กระทรวงสาธารณสุข

ความเห็นและข้อเสนอแนะที่ปรากฏในเอกสารนี้เป็นของผู้วิจัย

มิใช่ความเห็นของสถาบันวิจัยระบบสาธารณสุข

ISBN 974-293-926-8

กิตติกรรมประกาศ

การวิจัยเรื่องการประเมินบริการฌาปนกิจสงเคราะห์เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุเป็น
หนึ่งในโครงการวิจัยและพัฒนานโยบายระบบงานสวัสดิการสังคมเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุในประเทศ
ไทย ในส่วนของการประเมินสวัสดิการสังคม การดำเนินการวิจัยสำเร็จลงได้ด้วยการได้รับการสนับสนุนและ
ช่วยเหลือเป็นอย่างดีจากผู้ร่วมทีมในชุดงานวิจัยทุกคน

ผู้วิจัยขอขอบพระคุณ ศาสตราจารย์อุพา วงศ์ไชย และผู้ช่วยศาสตราจารย์ระพีพรรณ คำหอม ที่
ได้กรุณาให้ความช่วยเหลือทุกด้าน ขอขอบพระคุณอาจารย์อภิญา เวชยชัย และอาจารย์ธัญญา สนิทวงศ์ ณ
อยุธยาที่เป็นมิตรผู้เอื้อเฟื้อร่วมเดินทางในการเก็บข้อมูลทุกแห่ง ขอขอบคุณผู้ช่วยนักวิจัยและผู้วิจัยในชุดโครง
การนี้ทั้งหมดที่ได้ให้การสนับสนุนทั้งกำลังกายและกำลังใจในตลอดเวลาของการวิจัย

และท้ายที่สุดขอขอบพระคุณสถาบันวิจัยระบบสาธารณสุขที่ได้ให้โอกาสแก่ผู้วิจัยในครั้งนี้

บทคัดย่อ

การวิจัยเรื่องการประเมินบริการฌาปนกิจสงเคราะห์เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ มีวัตถุประสงค์เพื่อประเมินการดำเนินงานของการฌาปนกิจสงเคราะห์ในชุมชน ตลอดจนเสนอทิศทางการจัดการบริการของการฌาปนกิจสงเคราะห์ในชุมชนที่จะช่วยให้เกิดการพัฒนากฎหมายชีวิตของผู้สูงอายุ โดยการสอบถามและสัมภาษณ์ผู้สูงอายุ จำนวน 383 ราย กรรมการบริหารองค์กรฌาปนกิจสงเคราะห์ในชุมชนจำนวน 81 ราย และผู้รับผิดชอบในภาครัฐ 9 ราย จากชุมชนทุกภาค ในพื้นที่ 9 จังหวัด 18 อำเภอ 36 ชุมชน เก็บข้อมูลช่วงเดือนเมษายน-พฤษภาคม 2542 ผลการศึกษามีดังนี้

การเริ่มต้นรวมกลุ่มเป็นองค์กรบริการในชุมชนมีแนวคิดจากพื้นฐานทางวัฒนธรรมที่มีอยู่และพัฒนารวมกลุ่มมาไม่นานนักด้วยสาเหตุทำตามชุมชนอื่นและคิดว่าจะทำให้มีเงินทำศพมากขึ้น ชุมชนส่วนใหญ่มีการรวมตัวกันจัดตั้งองค์กรบริการฌาปนกิจสงเคราะห์

ลักษณะบริการ ด้านรูปแบบของบริการจะมี 2 แบบ คือ แบบเป็นทางการซึ่งจัดตั้งภายนอกชุมชนแต่จะให้บริการมาถึงชุมชนด้วย ผู้สูงอายุไม่สามารถสมัครเข้าเป็นสมาชิกได้ และรูปแบบบริการแบบไม่เป็นทางการเป็นบริการที่จัดเฉพาะสมาชิกในชุมชน บริการสำหรับสมาชิกในชุมชนและชุมชนใกล้เคียงและไม่มีการจัดตั้งองค์กรบริการแต่จะให้บริการเฉพาะกิจ ซึ่งส่วนใหญ่การฌาปนกิจสงเคราะห์ที่มีการจัดตั้งเป็นองค์กรฌาปนกิจสงเคราะห์ในชุมชนเกือบทั้งหมดมีการจัดบริการแบบนี้และผู้สูงอายุส่วนใหญ่เป็นสมาชิกองค์กรรูปแบบนี้

ในด้านสถานที่ตั้งองค์กรบริการ ในรูปแบบบริการแบบเป็นทางการ สถานที่ตั้งองค์กรบริการจะอยู่นอกชุมชน ส่วนรูปแบบองค์กรบริการไม่เป็นทางการซึ่งมีอยู่ในชุมชนสถานที่ตั้งจะใช้ศูนย์สงเคราะห์ราษฎรเป็นสถานที่ตั้งองค์กร การจัดตั้งองค์กรบริการส่วนใหญ่ไม่มีการจดทะเบียนให้ถูกต้องตามกฎหมาย นโยบายและวัตถุประสงค์บริการส่วนใหญ่จะเป็นไปเพื่อการสงเคราะห์ศพ ในชุมชนโครงสร้างองค์กรบริการจะมีลักษณะไม่เป็นทางการ มีการกำหนดบทบาทหน้าที่แบบหลวม

ด้านระบบการดำเนินงานทั้งหมดดำเนินการในรูปกรรมการ ซึ่งส่วนใหญ่มาจากการเลือกตั้ง กรรมการส่วนใหญ่อยู่ในวัยทำงาน อาชีพเกษตรกร มีจำนวนหนึ่งในสี่เป็นผู้สูงอายุด้วย กรรมการมีความคิดเห็นในทางบวกต่อฌาปนกิจสงเคราะห์ ดำเนินการโดยกรรมการซึ่งมักเป็นกรรมการหมู่บ้านด้วยจำนวนตั้งแต่ 2 คนขึ้นไป โดยคณะกรรมการจะมอบให้กรรมการคนใดคนหนึ่งรับผิดชอบดำเนินการ และจะมีทีมงาน 2 – 4 คน รับผิดชอบดำเนินงานตามนโยบายและวัตถุประสงค์ซึ่งเน้นการทำศพโดยเฉพาะ กระบวนการดำเนินงานอาศัยแนวทางที่กำหนดไว้ตามกฎหมาย ไม่มีการเขียนระเบียบชัดเจน และส่วนใหญ่มีข้อกำหนดที่ระบุไว้ในเรื่องวิธีการรับสมาชิกซึ่งมี 2 แบบคือแบบรายบุคคลและรายกลุ่ม ผู้สูงอายุส่วนใหญ่เป็นสมาชิกแบบรายบุคคล โดยอัตราค่าสมาชิกส่วนใหญ่จะยึดตามกฎหมายคือเก็บค่าสงเคราะห์ศพ 20 บาท/รายแต่มีความยืดหยุ่นเพราะมีการเก็บตามศักยภาพของผู้สูงอายุตั้งแต่ 5 บาท- 50 บาท และเมื่อมีการตายเกิดขึ้นจะมีการจ่ายเงินภายใน 1 วัน

การประเมินการให้บริการพบว่า ในรูปแบบบริการแบบเป็นทางการจะถือมาตรฐานบริการตามระเบียบของกฎหมาย แต่ในองค์กรบริการในชุมชนแม้จะอาศัยแนวทางตามระเบียบปฏิบัติอยู่บ้างแต่ก็ยังไม่มีความรู้มาตรฐานบริการ แต่ทั้งนี้การดำเนินงานจะเป็นไปตามจุดมุ่งหมายคือเพื่อการสงเคราะห์ศพ ผู้สูงอายุมีความพึงพอใจบริการที่จัดขึ้นตอบสนองต่อความต้องการของผู้สูงอายุ มีความครอบคลุมในทุกพื้นที่ บริการฌาปนกิจสงเคราะห์ให้ความเป็นธรรมและให้โอกาสแก่ผู้สูงอายุในการใช้บริการ ผู้สูงอายุมีส่วนร่วมในบริการ เป็นบริการที่จัดน่าจะ

มีความยั่งยืนและปัญหาอุปสรรคในมุมมองของผู้สูงอายุจะเป็นปัญหาที่เกี่ยวข้องกับบริการ ส่วนในปัญหาที่เกี่ยวข้องกับกรรมการจะเป็นเรื่องการทำตามบทบาทของสมาชิกและปัญหาด้านการดำเนินงานอยู่ที่ระบบการทำงาน

ข้อเสนอแนะสำหรับการดำเนินงานฉาปนกิจสงเคราะห์ในชุมชนที่จะช่วยพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ ประกอบด้วย การพัฒนาตัวผู้สูงอายุด้านเสริมสร้างคุณภาพชีวิตที่ดี โดย การสร้างงานให้กับผู้สูงอายุในชุมชน จัดทำแผนงาน/โครงการสร้างโอกาสหรือเอื้อที่จะสนับสนุนความสัมพันธ์ที่ดี และสร้างความแน่นแฟ้นให้แก่ผู้สูงอายุและครอบครัว และจัดความครอบคลุมหลักประกันทางสุขภาพแก่ผู้สูงอายุ

นอกจากนี้ต้องพัฒนาองค์การบริหารฉาปนกิจสงเคราะห์ในชุมชน ด้วยการพัฒนากิจกรรมด้านองค์ความรู้ และพัฒนาระบบบริการให้มีคุณภาพรวมทั้งการจัดทำนโยบายแบบมีส่วนร่วมที่จะดูแลให้ผู้สูงอายุมีหลักประกันการตายเต็มร้อย

ABSTRACT

The study on "evaluation of the funeral welfare service for the improvement of quality of life of the elderly people" aimed to evaluate the work on the local funeral welfare, as well as to propose an appropriate operation of a local funeral welfare which will assist in the improvement of the quality of life of elderly people. The study was conducted in April - May 1999 by interviewing 383 elderly people, 81 local funeral welfare committee, and 9 responsible government officials. The study sites covered 9 provinces which included 36 localities in 18 districts. Below is the description of the brief results.

Local people cooperatively initiated the local funeral welfare based on the existing cultural concept. The cooperation was formed not very long ago following other localities and having believed that this would increase a financial aid for the funeral. This service was formed in most localities.

Concerning the service, there were classified into 2 categories which were official and unofficial funeral welfare. The former was established outside a locality but provided its services to cover localities, however, elderly people could not be its members. The latter was established to provide service to only members in that locality and its neighbors. It did not have a legal form of organization but provided the service based on needs. Most organizations were in this category and not elderly people were the members.

Regarding the location, the official funeral welfare had its organization located outside the locality, while the unofficial service had its organization located at a local welfare center and did not register legally. Its objective was to provide the funeral welfare and it had very flexible roles.

The administration structure was composed of elected committees, including at least 2 village committees, out of which most of them were in a middle age and one fourth was the elderly. These committees had a very positive attitude toward the funeral welfare. The committees would assign a committee to be responsible for a funeral with a team of other 2 - 4 people. The funeral procedures were based on the legal process but no clear written procedures were recorded. However, the criteria for membership were set up clearly. There were 2 categories of members, in person and in a group. Most elderly people were in the former. The members needed to pay a membership fee of 20 Baht per person according to the law, however, this could be flexible depending on their financial status. It could be collected varies from 5-50 Baht and when a death occurred, the money for funeral welfare will be given within a day.

After evaluating the services, it was found that the services were implemented in compliance with the legal standards. However, the local unofficial service was not in a good standard though it followed the legal procedures but the elderly people were satisfied with the services. This was because the services were in their needs, covered the entire locality, based on equality and elderly people could participate in the services. This service was potentially sustained. In term of problems, there was a problem associated with the

funeral welfare service in some members' opinions as well as problems with the roles of the members and service procedures.

The recommendations for the better funeral welfare service for the improvement of the quality of life of elderly people are that the quality of life of elderly people is developed by providing employment for local elderly people; that opportunity supporting a better relationship among elderly people and family is developed; and that health insurance for elderly people is thoroughly provided.

In addition, an organization providing the local funeral welfare should be improved through the development of the knowledge resource and the better service system; and a policy is formulated to ensure the insurance after death for all elderly people.

สารบัญ

	หน้า
กิตติกรรมประกาศ	(1)
บทคัดย่อ	(2)
บทที่ 1 บทนำ	1
ความสำคัญของปัญหา	1
วัตถุประสงค์	3
ระเบียบวิธีวิจัย	4
ประชากรที่ใช้ในการศึกษา	4
ระยะเวลาวิจัย	5
เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษา	5
วิธีการศึกษา	6
การเก็บรวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูล	6
ขอบเขตและข้อจำกัดในการวิจัย	7
ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	7
คำจำกัดความที่ใช้ในการวิจัย	7
กรอบแนวความคิดในการศึกษา	8
บทที่ 2 การทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง	9
ส่วนที่ 1 ภูมิหลังการฉาบปูนกึ่งสังเคราะห์ในประเทศไทย	9
ความสำคัญ จุดเริ่มต้นและพัฒนาการ	9
พระราชบัญญัติการฉาบปูนกึ่งสังเคราะห์	13
สถานการณ์ฉาบปูนกึ่งสังเคราะห์ในประเทศไทย	15
ส่วนที่ 2 สถานการณ์ ปัญหาและความต้องการของผู้สูงอายุ	16
สถานการณ์และความสำคัญของผู้สูงอายุ	16
ปัญหาและความต้องการของผู้สูงอายุ	17
ส่วนที่ 3 การจัดบริการและสวัสดิการสำหรับผู้สูงอายุ	19
บทที่ 3 ผลการวิจัย	22
ส่วนที่ 1 ผลการศึกษาสภาพบริการฉาบปูนกึ่งสังเคราะห์ในชุมชน	23
แนวคิดการเริ่มต้นจัดตั้งบริการ	23
คุณลักษณะบริการฉาบปูนกึ่งสังเคราะห์ในชุมชน	26

	หน้า
ส่วนที่ 2 ผลการศึกษาการให้บริการฌาปนกิจสงเคราะห์ในชุมชน _____	40
การดำเนินงานตามมาตรฐานบริการฌาปนกิจสงเคราะห์ _____	40
ประสิทธิภาพและประสิทธิผล ความพึงพอใจในบริการ _____	42
การตอบสนองต่อความต้องการของผู้สูงอายุ _____	44
ความครอบคลุมของบริการ _____	48
ความเป็นธรรมและโอกาสที่ผู้สูงอายุจะสามารถเข้าถึงบริการ _____	48
การมีส่วนร่วมในบริการของผู้สูงอายุ _____	54
ความยั่งยืนของบริการ _____	56
ปัญหาอุปสรรคในการดำเนินงาน _____	57
ส่วนที่ 3 การวิเคราะห์และอภิปรายผลการศึกษา _____	59
การวิเคราะห์และอภิปรายผล _____	59
การสังเคราะห์ผลการศึกษา _____	62
บทที่ 4 สรุปการวิจัย และข้อเสนอแนะ _____	63
บรรณานุกรม	
ภาคผนวก	

สารบัญตาราง

	หน้า
ตารางที่ 1 แสดงจำนวนกลุ่มตัวอย่างที่ตอบแบบสอบถาม_____	22
ตารางที่ 2 แสดงจำนวนชุมชนที่มีการรวมตัวกันจัดตั้งองค์กรบริการฌาปนกิจสงเคราะห์_____	25
ตารางที่ 3 แสดงระยะเวลาการดำเนินงานฌาปนกิจสงเคราะห์ในชุมชน_____	25
ตารางที่ 4 แสดงจำนวนชุมชนและอัตราส่วนร้อยละ ตามรูปแบบบริการ_____	28
ตารางที่ 5 แสดงจำนวนและอัตราส่วนร้อยละของผู้สูงอายุที่เป็นสมาชิกองค์กรบริการในชุมชน_____	28
ตารางที่ 6 แสดงข้อมูลทั่วไปของกรรมการ_____	33
ตารางที่ 7 แสดงเปรียบเทียบกระบวนการดำเนินงานองค์กรบริการในชุมชน_____	38
ตารางที่ 8 แสดงลักษณะการดำเนินงานตามแนวทางบริการที่กำหนดไว้ในกฎหมาย_____	41
ตารางที่ 9 แสดงจำนวนร้อยละของความคิดเห็นของผู้สูงอายุที่มีปัญหา/อุปสรรค_____	46
ในการเป็นสมาชิก	
ตารางที่ 10 แสดงอัตราส่วนร้อยละของความวิตกกังวลในผู้สูงอายุ_____	46
ตารางที่ 11 แสดงน้ำหนักความคิดเห็นด้านความสำคัญของการมีหลักประกันการตาย_____	46
และการเตรียมตัวก่อนตายของผู้สูงอายุ	
ตารางที่ 12 แสดง ความเข้าใจ และทัศนคติของผู้สูงอายุที่มีต่อบริการฌาปนกิจสงเคราะห์_____	47
ตารางที่ 13 แสดงความต้องการความช่วยเหลือจากทางราชการในเรื่องการตายของผู้สูงอายุ_____	47
ตารางที่ 14 แสดงคุณลักษณะและสถานภาพของผู้สูงอายุ_____	51
ตารางที่ 15 แสดงอัตราส่วนร้อยละของผู้สูงอายุที่มีสวัสดิการเกี่ยวกับการตาย_____	55
ตารางที่ 16 แสดงอัตราส่วนร้อยละของผู้สูงอายุด้านเหตุผลการเข้าเป็นสมาชิกฌาปนกิจสงเคราะห์_____	55

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

สถานการณ์ด้านผู้สูงอายุในประเทศไทยได้มีข้อมูลปรากฏชัดเจนว่ามีการเพิ่มมากขึ้นทั้งในด้านจำนวนและอัตราส่วนต่อประชากรของประเทศ จากการสำรวจประชากร ณ วันที่ 1 มกราคม 2542 พบว่าประชากรที่มีอายุ 60 ปีขึ้นไปมีจำนวนร้อยละ 8.4 ของประชากรทั่วประเทศ (สถาบันวิจัยประชากรและสังคม ,2542) โดยคาดหมายว่าในปี พ.ศ.2553 ประชากรสูงอายุจะมีจำนวนร้อยละ 11.36 และในปีพ.ศ.2563 ผู้สูงอายุจะมีจำนวนสูงถึงร้อยละ 15.25 ของประชากรทั้งประเทศ (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ) สถานการณ์เช่นนี้มีผลให้จำนวนและขนาดปัญหาที่มีอยู่ในกลุ่มผู้สูงอายุไม่ว่าจะเป็นปัญหาด้านสุขภาพอนามัย ปัญหาการเจ็บป่วยเรื้อรังทุพพลภาพ ปัญหาการถูกทอดทิ้ง การขาดแหล่งพึ่งพิง ภาวะต้องพึ่งพาผู้อื่น ปัญหาด้านเศรษฐกิจและความมั่นคงทางรายได้ขยายวงออกไป

เพื่อเป็นการดูแล ป้องกันและแก้ไขปัญหาด้านผู้สูงอายุ ได้มีการกำหนดเป็นนโยบายแห่งรัฐไว้ชัดเจนว่า จะต้องให้การช่วยเหลือและสงเคราะห์ผู้สูงอายุ ในรัฐธรรมนูญฉบับใหม่ ปี พ.ศ. 2540 กำหนดว่ารัฐต้องรับผิดชอบและช่วยเหลือคนชราให้มีคุณภาพชีวิตที่ดี ในขณะที่แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมฉบับที่ 8 ก็มีการกำหนดไว้ชัดเจนเช่นกันว่าจะต้องมีการจัดสวัสดิการผู้สูงอายุโดยการเพิ่มสวัสดิการ ส่งเสริมครอบครัวและเพิ่มบทบาทให้องค์กรเอกชนเข้ามามีส่วนร่วมในการดูแลผู้สูงอายุ สอดคล้องกับแผนระยะยาวสำหรับผู้สูงอายุแห่งชาติ (พ.ศ. 2525 – 2544) และแผนพัฒนาสวัสดิการสังคมและสงเคราะห์แห่งชาติฉบับที่ 3(พ.ศ.2540 – 2544) ที่ให้ความสำคัญกับการให้บริการพื้นฐาน การส่งเสริมและสนับสนุนการจัดสวัสดิการสำหรับผู้สูงอายุ

นโยบายและแผนงานที่กล่าวถึงเหล่านี้ต่างมุ่งที่จะช่วยให้ผู้สูงอายุมีชีวิตอยู่อย่างมีความสุขและมีคุณภาพชีวิตที่ดี และตอบสนองนโยบายด้วยการจัดบริการและสวัสดิการขึ้นมารองรับในหลายด้าน เช่น การขยายสถานสงเคราะห์ การเพิ่มเบี้ยยังชีพ การให้สิทธิผู้สูงอายุในการรักษาพยาบาลโดยไม่ต้องเสียค่าใช้จ่าย การจัดตั้งคลินิกผู้สูงอายุ การจัดตั้งศูนย์ส่งเสริมสุขภาพ เป็นต้น แต่กระนั้นก็ยังมิใช่อำนาจที่ให้การดูแลผู้สูงอายุในเรื่องต่างๆ ไม่ครอบคลุมและทั่วถึง กระทั่งเกิดเป็นโจทย์สำหรับการวิจัยสำหรับผู้สูงอายุว่า นโยบาย แผนงานและบริการที่จัดมีความเหมาะสม พอเพียง และผู้สูงอายุมีโอกาสเข้าถึงมากน้อยเพียงใด (ระพีพรรณคำหอม ,2542)

เมื่อพิจารณาบริการและสวัสดิการสำหรับผู้สูงอายุที่จัดอยู่ในปัจจุบัน จะพบว่ามักมุ่งเน้นบริการเชิงสงเคราะห์เพื่อเพิ่มคุณภาพชีวิตในวิถีชีวิตประจำวัน มิได้ให้ความสนใจประเด็นสำคัญที่ผู้สูงอายุจะต้องได้พบในช่วงเวลาอันใกล้คือการตายมากนัก บริการที่จัดในส่วนที่เกี่ยวข้องกับเรื่องการตายมักจะเป็นบริการเกี่ยวกับการดูแลทางร่างกายและจิตใจเพื่อที่จะเตรียมตัวเตรียมใจของผู้สูงอายุให้พร้อมที่จะเผชิญกับการตายอย่างสงบ มีการกล่าวถึงสวัสดิการที่จะเป็นการดูแลผู้สูงอายุในเรื่องการตายเพื่อจะให้ผู้สูงอายุได้ตายอย่างสมศักดิ์ศรีในระดับที่น้อย และบริการที่มีอยู่ด้านการสร้างหลักประกันการตายในกลุ่มผู้สูงอายุ ก็มักจะเป็นการดูแลกันเองของตัวผู้สูงอายุ ตลอดจนครอบครัว และ ชุมชนของผู้สูงอายุ และในหลายบริการที่จำกัดไม่เปิดโอกาสที่จะให้ผู้สูงอายุเข้าถึงบริการได้

อย่างไรก็ตามแม้จะมีการกล่าวถึงการสร้างหลักประกันด้านการตายเพื่อให้เกิดการตายอย่างสมศักดิ์ศรีของผู้สูงอายุในระดับที่น้อย แต่บริการด้านหลักประกันการตายของประชาชนทั่วไปก็มีอยู่อย่างกว้างขวาง รูปแบบของบริการมีทั้งรูปแบบเชิงธุรกิจคือการใช้รูปแบบของการทำประกันชีวิตซึ่งจะมีความเหมาะสมสำหรับประชาชนในบางกลุ่มที่มีความพร้อมทางเศรษฐกิจและความมั่นคงทางรายได้ รวมทั้งรูปแบบบริการด้านหลักประกันการตายที่สำคัญในกลุ่มประชาชนที่มักเป็นทางเลือกให้แก่ประชาชนทั่วไปรวมทั้งผู้สูงอายุ คือการเป็นสมาชิกการฃาปนกิจสงเคราะห์ ซึ่งเป็นที่นิยมอย่างแพร่หลาย

จากสถิติของกองความมั่นคงทางสังคม กรมประชาสงเคราะห์ ซึ่งเป็นหน่วยงานของรัฐที่รับผิดชอบดูแลด้านหลักประกันการตายในกลุ่มประชาชน ข้อมูลที่มีอยู่แสดงให้เห็นว่ามีการจัดตั้งองค์กรบริการฌาปนกิจสงเคราะห์ทั้งในรูปแบบสมาคมและการฌาปนกิจสงเคราะห์เพื่อให้บริการแก่ประชาชนในกรุงเทพมหานครมีจำนวนประมาณ 200 แห่งโดยมีสมาชิกในกรุงเทพมหานครจำนวนประมาณ 200,000 คน ขณะที่มืองค์กรบริการในส่วนภูมิภาคจำนวน 3,000 แห่งและมีสมาชิกในส่วนภูมิภาคประมาณ 7 ล้านคน

บริการที่มีอยู่เหล่านี้แม้จะเกี่ยวข้องโดยตรงกับการดูแลด้านหลักประกันการตายของประชาชน แต่ก็ไม่ได้มีข้อมูลที่ชัดเจนที่จะแสดงให้เห็นว่าบริการนี้มีผู้สูงอายุซึ่งเป็นกลุ่มที่มีโอกาสใช้บริการมากที่สุดเป็นสมาชิกมากน้อยเพียงใด โดยเฉพาะอย่างยิ่งในกลุ่มผู้สูงอายุในชุมชนซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นกลุ่มผู้ด้อยโอกาสทางสังคม

เพื่อให้เห็นว่าการฌาปนกิจสงเคราะห์ซึ่งถือว่าเป็นหลักประกันการตายและเป็นสวัสดิการสิ่งสุดท้ายของชีวิตได้รับการพัฒนาไปสู่รูปแบบการสร้างสวัสดิการพื้นฐานสำหรับผู้สูงอายุในชุมชน จึงควรได้มีการประเมินการฌาปนกิจสงเคราะห์ที่มีอยู่ในชุมชนเพื่อเป็นประโยชน์ในการพิจารณากำหนดทิศทางการจัดสวัสดิการเพื่อการดูแลคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุต่อไป

วัตถุประสงค์

1. วัตถุประสงค์ทั่วไป

เพื่อประเมินการดำเนินงานของการฌาปนกิจสงเคราะห์ที่มีอยู่ในชุมชน และเสนอทิศทางการจัดบริการของการฌาปนกิจสงเคราะห์ในชุมชนที่จะช่วยให้เกิดการพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุ

2. วัตถุประสงค์เฉพาะ

2.1. เพื่อศึกษาสภาพบริการฌาปนกิจสงเคราะห์ในชุมชน โดยเป็นการศึกษาประเด็นต่างๆดังนี้

- 1) แนวคิด การเริ่มต้นก่อตั้ง
- 2) ลักษณะบริการที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน

2.2. เพื่อศึกษาการให้บริการฌาปนกิจสงเคราะห์ในชุมชน โดยเป็นการศึกษาในประเด็นต่อไปนี้

- 1) การดำเนินงานตามมาตรฐานบริการฌาปนกิจสงเคราะห์
- 2) ประสิทธิภาพและประสิทธิผล ความพึงพอใจในบริการ
- 3) การตอบสนองต่อความต้องการของผู้สูงอายุ
- 4) ความเป็นธรรมและโอกาสการเข้าถึงบริการของผู้สูงอายุ
- 5) ความครอบคลุมของบริการ
- 6) การมีส่วนร่วมในบริการของผู้สูงอายุ
- 7) ความยั่งยืนของบริการ
- 8) ปัญหาอุปสรรคในการดำเนินงาน

2.3. เพื่อวิเคราะห์ผลการศึกษา สังเคราะห์เป็นภาพรวมและจัดทำข้อเสนอเพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ

ระเบียบวิธีวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเพื่อประเมินผลบริการฉาปนกิจสงเคราะห์ที่เกี่ยวกับผู้สูงอายุ โดยมีวิธีการวิจัยดังนี้

1. ประชากรที่ใช้ในการศึกษา

- 1.1. จำนวนประชากรที่ใช้ในการศึกษา การกำหนดขนาดของประชากรที่ใช้ในการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ เป็นการใช้สูตรการคำนวณสำหรับการหาขนาดของกลุ่มตัวอย่างที่มีขนาดใหญ่ (ข้อมูล ณ 1 กรกฎาคม 2541 ของมหาวิทยาลัยมหิดล สรุปว่า มีจำนวนผู้สูงอายุ 5,137,000 คน) สูตรที่ใช้ คือ

$$n = \frac{p(1-p)z^2}{e}$$

n แทนจำนวนสมาชิกของกลุ่มตัวอย่าง

p แทนสัดส่วนของประชากรที่กำหนดจะสุ่ม กำหนดให้เป็น .04

z แทนความมั่นใจ ที่กำหนดไว้ ร้อยละ 95 มีค่าเท่ากับ 1.96

e แทนสัดส่วนของความคลาดเคลื่อนที่ยอมให้เกิดขึ้นได้ร้อยละ 5 เท่ากับ .05

$$\begin{aligned} n &= \frac{(.04)(1-.04)(1.96)^2}{(.05)} \\ &= 368.64 \end{aligned}$$

ผลจะใช้กลุ่มตัวอย่าง 369 คน

- 1.2. การสุ่มตัวอย่างประชากรที่ใช้ในการศึกษา เป็นประชากรที่เป็นตัวแทนใน 4 ภาค ๒ จังหวัด และภาคละ 92 คน โดยเจาะจงจังหวัดในแต่ละภาค ดังนี้
- 1.2.1. เป็นจังหวัดที่มีจำนวนสมาคมฉาปนกิจสงเคราะห์มากที่สุดในภาค โดยคัดเลือกอำเภอที่มีสมาคมมากที่สุดและน้อยที่สุด
- 1.2.2. เป็นจังหวัดที่มีจำนวนสมาคมฉาปนกิจสงเคราะห์ที่น้อยที่สุดในภาค โดยคัดเลือกอำเภอที่มีสมาคมมากที่สุดและน้อยที่สุด

ได้จังหวัดที่ศึกษาดังนี้

ภาค	จังหวัด	อำเภอที่มีจำนวนสมาคมภคส.มาก	อำเภอที่มีจำนวนสมาคมภคส.น้อย
ภาคเหนือ	เชียงใหม่	สันทราย	สะเมิง
	ตาก	แม่สอด	อุ้มผาง
ภาคกลาง	พระนครศรีอยุธยา	บางปะอิน	บางซ้าย
	ตราด	เขาสมิง	คลองใหญ่
	นครปฐม	กำแพงแสน	ดอนตูม
ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ			
	นครราชสีมา	ปักธงชัย	บ้านเหลื่อม
	หนองบัวลำภู	ศรีบุญเรือง	นาวัง
ภาคใต้	นครศรีธรรมราช	ปากพนัง	จุฬาภรณ์
	สตูล	ละงู	ควนกาหลง

1.2.3. การเลือกหมู่บ้าน จะเก็บข้อมูลในหมู่บ้านที่มีจำนวนผู้สูงอายุมากที่สุดและน้อยสุดอำเภอละ 2 หมู่บ้าน

1.3. ประชากรที่ศึกษา เป็นผู้ที่มีคุณสมบัติดังนี้

- 1.3.1. เป็นกรรมการ / ผู้บริหารสมาคม / ชมรมฉาปนกิจสงเคราะห์ที่มีอยู่ในชุมชน
- 1.3.2. เป็นผู้สูงอายุในชุมชน
- 1.3.3. เป็นผู้บริหาร / ผู้ปฏิบัติการดูแลการดำเนินงานของสมาคม / ชมรมฉาปนกิจสงเคราะห์ในภาครัฐ

2. ระยะเวลาที่ใช้ในการดำเนินงานวิจัย

อยู่ในระหว่างเดือนเมษายน 2542 – ตุลาคม 2542

3. เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษา

เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษานี้มี 3 แบบ คือ

- 3.1. การใช้สัมภาษณ์ กรรมการ / ผู้บริหารชมรม / องค์การฉาปนกิจสงเคราะห์ในชุมชน จำนวน 81 รายโดยเป็น การสอบถามในกระบวนการดำเนินงาน ประกอบด้วย
 - ความคิดเห็นที่มีต่อหลักประกันด้านฉาปนกิจสงเคราะห์ในผู้สูงอายุ
 - ความเป็นมา การเริ่มต้นของการฉาปนกิจสงเคราะห์ในชุมชน
 - วัตถุประสงค์ฉาปนกิจสงเคราะห์ที่มีอยู่ในชุมชน
 - กิจกรรมการดำเนินงาน
 - ผลการดำเนินงาน
 - ปัญหา/ อุปสรรค / ข้อเสนอแนะที่จะช่วยให้ผู้สูงอายุมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น

3.2. การใช้แบบสอบถามสัมภาษณ์ผู้สูงอายุในชุมชน จำนวน 383 คน ในด้านต่าง ๆ ดังนี้

- สถานภาพทางเศรษฐกิจ สังคม สุขภาพ ร่างกายจิตใจ สวัสดิการ
- ความคิดเห็นเกี่ยวกับการหลักประกันด้านฌาปนกิจสงเคราะห์
- ความคิดเห็นด้านการดำเนินงานของสมาคมฌาปนกิจสงเคราะห์
- ความคิดเห็นเกี่ยวกับปัญหา / อุปสรรคและข้อเสนอแนะที่จะช่วยให้ผู้สูงอายุมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น

3.3. การสัมภาษณ์ในเชิงลึก เป็นการสัมภาษณ์โดยใช้แนวคำถามที่สร้างขึ้นสัมภาษณ์ ข้อมูลเชิงลึก ในผู้บริหาร / ผู้มีหน้าที่ดูแลการดำเนินงานฌาปนกิจสงเคราะห์ภาครัฐ ผู้นำในชุมชนและผู้สูงอายุในชุมชน

4. วิธีการศึกษา

เป็นการศึกษาจากการสอบถามและสัมภาษณ์ ความคิดเห็นของผู้สูงอายุต่อฌาปนกิจสงเคราะห์ การสัมภาษณ์ผู้ที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินงานฌาปนกิจสงเคราะห์ในชุมชน การสัมภาษณ์ในเชิงลึก รวมทั้งเอกสารรายงานที่เกี่ยวข้อง

5. การเก็บรวบรวมข้อมูล การจัดกระทำข้อมูลและการวิเคราะห์ข้อมูล

การเก็บข้อมูล ใช้การเก็บข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์ จากแบบสอบถาม และบันทึกตามทันทีหลังจากตรวจสอบความถูกต้องนำไปวิเคราะห์โดยใช้ค่าความถี่และร้อยละ

ขอบเขตและข้อจำกัดในการวิจัย

1. การศึกษาบริการฌาปนกิจสงเคราะห์ในชุมชนครั้งนี้จะเป็นการศึกษาบริการฌาปนกิจสงเคราะห์ที่จัดตั้งขึ้นและมีอยู่ในชุมชนเท่านั้น
2. เป็นการศึกษาโดยการสอบถามและสัมภาษณ์ บุคคล 3 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มผู้สูงอายุในชุมชน กรรมการผู้ให้บริการฌาปนกิจสงเคราะห์ในชุมชนและเจ้าหน้าที่ภาครัฐที่ควบคุมกำกับดูแลงานด้านฌาปนกิจสงเคราะห์

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

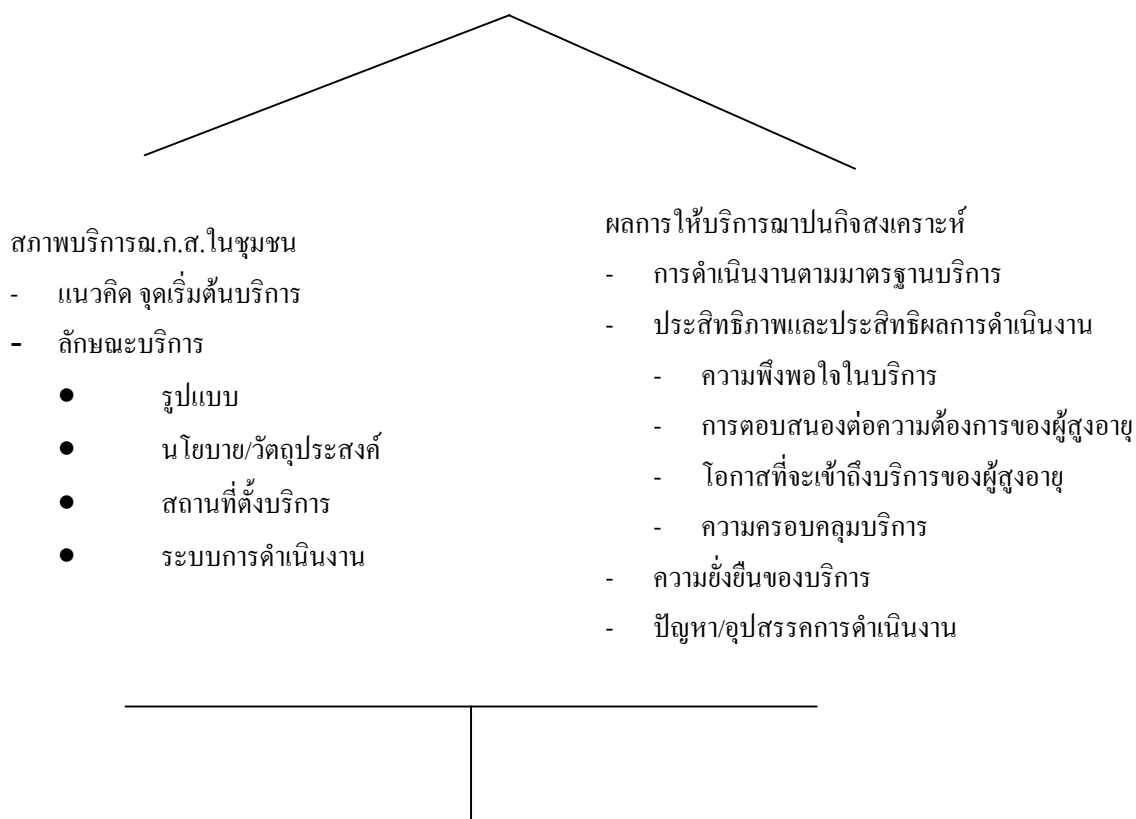
ได้แนวทางในการพัฒนาสวัสดิการสังคมแก่ผู้สูงอายุและครอบครัว เพื่อการเพิ่มคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุต่อไป

คำจำกัดความที่ใช้ในการวิจัย

ฌาปนกิจสงเคราะห์ในชุมชน	เป็นกิจกรรมที่คนในชุมชนหรือหมู่บ้านตกลงกันที่จะนำเงินมาช่วยเหลือกันเมื่อสมาชิกในชุมชนถึงแก่ความตายโดยมีเจตนาเพื่อใช้เงินดังกล่าวในการจัดงานศพ
บริการฌาปนกิจสงเคราะห์ในชุมชน	เป็นการจัดระบบการดำเนินงานฌาปนกิจสงเคราะห์ในหมู่บ้านหรือชุมชนที่สมาชิกอาศัยอยู่
องค์กรฌาปนกิจสงเคราะห์ในชุมชน	เป็นหน่วยงานบริการด้านฌาปนกิจสงเคราะห์ที่จัดตั้งขึ้นในหมู่บ้าน
ชุมชน	หมายถึงหน่วยการปกครองที่เล็กที่สุด ตั้งอยู่นอกเขตเทศบาล
ผู้สูงอายุ	หมายถึงบุคคลที่มีอายุเกิน 60 ปีขึ้นไปทั้งชายและหญิงที่อาศัยอยู่ในชุมชนหรือหมู่บ้าน
การพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุ	หมายถึง การดำเนินงานที่ช่วยเหลือให้ผู้สูงอายุได้มีวิถีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นและมีหลักประกันในเรื่องการตายมากยิ่งขึ้น

กรอบแนวคิดในการศึกษา

การประเมินบริการฌาปนกิจสงเคราะห์ในชุมชนเพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ

สังเคราะห์ภาพรวมและข้อเสนอเพื่อการจัดสวัสดิการเพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ

บทที่ 2

การทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับการฉาปนกิจสงเคราะห์และผู้สูงอายุในประเทศไทย

การศึกษาเรื่องการประเมินบริการฉาปนกิจสงเคราะห์เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ เป็นการศึกษาเกี่ยวกับสภาพการบริการฉาปนกิจสงเคราะห์ที่มีอยู่ในชุมชน ด้านความเป็นมาของการก่อตั้ง ลักษณะบริการ ผลการให้บริการในด้านต่างๆ ความต้องการของผู้สูงอายุที่มีต่อบริการฉาปนกิจสงเคราะห์ รวมทั้งปัญหาอุปสรรคในการบริการเพื่อจะนำไปเป็นแนวทางพัฒนางานเพื่อเพิ่มคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ การทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องจึงจะแบ่งออกเป็น 3 ส่วน คือ

- ส่วนที่ 1 ภูมิหลังการฉาปนกิจสงเคราะห์ในประเทศไทย
- ส่วนที่ 2 สถานการณ์ ปัญหาและความต้องการของผู้สูงอายุ
- ส่วนที่ 3 การจัดบริการและสวัสดิการสำหรับผู้สูงอายุในชุมชน

ส่วนที่ 1 ภูมิหลังการฉาปนกิจสงเคราะห์ในประเทศไทย

1.1. ความสำคัญ จุดเริ่มต้น และพัฒนาการ

มนุษย์และความตายเป็นสิ่งที่คู่กัน เมื่อเกิดมาแล้วมนุษย์ทุกคนย่อมไม่สามารถที่จะหลีกเลี่ยงความตายได้ และเมื่อมีความตายเกิดขึ้นสิ่งที่จะต้องเกิดขึ้นตามมาคือการจัดงานศพตามประเพณีวัฒนธรรม ธรรมเนียมปฏิบัติ และความเชื่อความศรัทธาของบุคคลในครอบครัวของผู้ตาย ซึ่งสิ่งนี้เองที่ทำให้เกิดเป็นกิจกรรมเพื่อการดูแลช่วยเหลือกันและกันในเรื่องการตายของบุคคลในครอบครัวและบุคคลซึ่งมีความสัมพันธ์ต่อกัน เป็นการเริ่มต้นด้านการฉาปนกิจสงเคราะห์

การตายของสมาชิกของครอบครัว นอกเหนือจากความเศร้าโศก เสียใจ อาลัย อาวรณ์ของบุคคลในครอบครัว และผู้ที่มีความผูกพันที่มีต่อกัน การจัดงานศพให้แก่ผู้ตายอาจทำให้เกิดสิ่งที่ตามมาหลายอย่าง เช่น ความกังวลของญาติพี่น้องที่ต้องการจะจัดงานศพให้ดีที่สุดในฐานะเป็นการทำให้ผู้ตายเป็นครั้งสุดท้าย ซึ่งอาจจะเกี่ยวพันกับเรื่องเงินค่าใช้จ่ายในการจัดงานศพ ปัญหาภาระค่าใช้จ่ายที่ผู้ตายทิ้งเอาไว้ และอื่นๆ และเพื่อให้การตายไม่เป็นการนำความทุกข์หรือเป็นภาระค่าใช้จ่ายให้แก่ผู้อยู่เบื้องหลัง จึงเกิดมีการดูแลด้านสวัสดิการ และสร้างหลักประกันด้านการตายขึ้นโดยสวัสดิการดังกล่าวอาจอยู่ในรูปของการประกันสุขภาพ ประกันสังคม ประกันชีวิต รวมทั้งการฉาปนกิจสงเคราะห์

ฉาปนกิจสงเคราะห์ถือเป็นการประกันสังคมในรูปความสมัครใจเป็นบริการที่มีมาคู่กับสังคมเป็นเวลายาวนานมาแล้วทั้งในและนอกประเทศ โดยเริ่มต้นมาจากวิถีชีวิต ความเป็นอยู่ ขนบธรรมเนียมประเพณีวัฒนธรรมที่ปฏิบัติสืบต่อกันมาในสังคม เป็นรูปแบบหนึ่งของงานสวัสดิการสังคมที่มีจุดมุ่งหมายด้านการดูแลช่วยเหลือกันและกันในเรื่องการตาย มุ่งจัดประโยชน์ให้แก่บุคคลที่สมัครใจเข้าร่วมเป็นสมาชิกในลักษณะของการเฉลี่ยทุกข์เฉลี่ยสุข ไม่หวังผลกำไรตอบแทน (non profit organization) โดยอาจสรุปความเป็นมาของการฉาปนกิจตั้งแต่เริ่มต้นกระทั่งถึงปัจจุบันได้ดังนี้

ในต่างประเทศ

เริ่มต้นด้วยการเป็นส่วนหนึ่งของการปฏิบัติตามหลักศาสนาและมีการจัดระเบียบมาตั้งแต่สมัยโบราณ การเปลี่ยนแปลงระบบฌาปนกิจที่ชัดเจนเกิดขึ้นในยุคของการเปลี่ยนประเทศในแถบยุโรปเป็นประเทศอุตสาหกรรมซึ่งเป็นยุคที่มีการใช้แรงงานมาก ค่าจ้างแรงงานต่ำ มีการนำหลักการของการประกันสังคมมาใช้ ซึ่งหลังจากการใช้การประกันสังคมแล้วพบว่ากลุ่มผู้ใช้แรงงานยังมีความต้องการการช่วยเหลือเรื่องงานศพ จึงได้มีการนำหลักการ ฌาปนกิจสงเคราะห์มาใช้ร่วมกับการประกันสังคม เพื่อเป็นการเพิ่มการดูแลช่วยเหลือคนงานและครอบครัวในเรื่องการตาย ซึ่งการดำเนินการดังกล่าวได้รับความนิยมมาก และได้ขยายวงออกไปอย่างแพร่หลายกระทั่งออกเป็นกฎหมายบังคับ

อย่างไรก็ตามลักษณะของฌาปนกิจสงเคราะห์ในต่างประเทศแม้จะมีจุดมุ่งหมายเรื่องหลักประกันการตายแต่กลุ่มเป้าหมายก็เน้นกลุ่มผู้ที่อยู่ในวัยทำงานมิได้มีเจตนาที่จะเป็นบริการที่จัดขึ้นสำหรับการดูแลกลุ่มผู้สูงอายุแต่อย่างใด

ในประเทศไทย

การฌาปนกิจสงเคราะห์ในประเทศไทย แบ่งเป็น 2 ช่วง ดังนี้

1) ยุคก่อนมีพระราชบัญญัติการฌาปนกิจสงเคราะห์ พ.ศ.2517

สำหรับสังคมไทยนับแต่อดีตการตายและการจัดงานศพถือเป็นเรื่องสำคัญการเริ่มต้นของฌาปนกิจสงเคราะห์ ในประเทศไทยมีการดำเนินงานในลักษณะที่เป็นการกุศล เป็นประเพณีและวัฒนธรรมในสังคมที่ถือปฏิบัติมายาวนาน โดยถือเป็นธรรมเนียมปฏิบัติว่าเมื่อมีคนในละแวกบ้านมีการตายไม่ว่าจะเป็นบุคคลในกลุ่มอายุใด ทั้งเด็กหนุ่มสาวและผู้สูงอายุจะต้องมีการช่วยเหลือเรื่องการจัดงานศพ ลักษณะการช่วยเหลืออาจเป็นในรูปสิ่งของ วัสดุเครื่องอุปโภคบริโภค แรงงาน กำลังใจ หรือเงินทองตามกำลังความสามารถที่จะช่วยได้และตามความสัมพันธ์ที่มีต่อกันในลักษณะถ้อยทีถ้อยอาศัย

ในช่วงแรกการช่วยเหลือกันในเรื่องงานศพอาจจะจำกัดอยู่ในวงแคบ โดยเป็นการช่วยเหลือกันในกลุ่มญาติพี่น้อง เพื่อนบ้านใกล้เคียง กลุ่มเชื้อสายเดียวกัน ลักษณะเป็นการดูแลกันและกัน จัดการกันเองภายใน ลักษณะการดำเนินงานเป็นแบบบุคคลคนเดียว ต่อมาเมื่อสังคมในชุมชนเปิดมากขึ้นทำให้รูปแบบการดูแลกันและกันในเรื่องการตายได้ขยายตัวออกไป มีการรวมกลุ่มและดูแลในเรื่องการตายเพิ่มขึ้น โดยมอบให้ผู้นำชุมชน เช่น ครู เจ้าอาวาส กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน เป็นแกนกลางรวมกลุ่มประชาชนในท้องถิ่นให้มีส่วนในการดูแลช่วยเหลือกันและกันในเรื่องการตาย การจัดงานศพและช่วยเหลือครอบครัวคนตาย ลักษณะการดำเนินงานก็มีทิศทางเปลี่ยนไปในรูปกรรมการ ซึ่งการดูแลในเรื่องการตายแบบนี้ได้เป็นที่นิยมอย่างกว้างขวางยิ่งขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งในภาคเหนือและภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

อย่างไรก็ตามการดำเนินงานยังคงลักษณะเป็นการดำเนินงานและดูแลกันเองในกลุ่มสมาชิกที่มีการรวมตัวกัน โดยไม่ได้มีข้อกฎหมายหรือการดูแลจากหน่วยงานทางราชการแต่อย่างใด ความนิยมในกิจการของฌาปนกิจสงเคราะห์เพิ่มสูงมากกระทั่งมีบุคคลบางกลุ่มมองเห็นช่องทางที่จะฉ้อฉลแสวงประโยชน์และได้มีการฉ้อโกงและหลอกลวงประชาชน

ในช่วงปี พ.ศ. 2510 – 2512 การฉ้อโกงในเรื่องการฌาปนกิจสงเคราะห์รุนแรงมาก สร้างความเดือดร้อนแก่ประชาชนผู้รู้เท่าไม่ถึงการณ์ จึงได้เริ่มมีกฎหมายเข้ามาเกี่ยวข้อง

ในปี พ.ศ. 2515 รัฐบาลได้ตรากฎหมายออกมาควบคุมการดำเนินกิจการฉาบกระจกให้เป็นที่เรียบร้อยและป้องกันการแสวงหาผลประโยชน์โดยมิชอบ กฎหมายดังกล่าวได้แก่ ประกาศคณะปฏิวัติ ฉบับที่ 287 ลงวันที่ 24 พฤศจิกายน พ.ศ. 2515 และมอบให้กระทรวงมหาดไทย โดยกรมประชาสงเคราะห์เป็นผู้รับผิดชอบกำกับ ดูแล ซึ่งกฎหมายดังกล่าว ต่อมาได้ปรับปรุงแก้ไขและตราเป็นพระราชบัญญัติการฉาบกระจก พ.ศ. 2517 มาบังคับใช้แทนตั้งแต่วันที่ 26 มิถุนายน พ.ศ. 2517

2) ยุคหลังใช้พระราชบัญญัติการฉาบกระจก พ.ศ. 2517

แม้จะมีข่าวและการฉ้อโกงเป็นอย่างมากในช่วงก่อนมีพระราชบัญญัติการฉาบกระจก แต่ความนิยมด้านฉาบกระจกก็ยังได้รับความนิยมอย่างกว้างขวาง การฉาบกระจกก็ยังมียกย่องของการช่วยเหลือกันและกันในเรื่องการตาย ลักษณะเป็นการกุศลและไม่หวังผลกำไรเช่นเดิม กลุ่มเป้าหมายของการดูแลยังคงเปิดกว้างทั้งเด็ก หนุ่มสาวและผู้สูงอายุ ขณะเดียวกันการฉาบกระจกในรูปแบบอื่นก็เริ่มขยายตัวเช่นการประกันชีวิตซึ่งมีลักษณะเป็นทั้งเชิงธุรกิจและการออมเงิน การกำหนดเป็นข้อบังคับของการกู้เงินจากธนาคารที่จะต้องให้ผู้กู้เงินเป็นสมาชิกฉาบกระจกของธนาคารด้วย เป็นต้น และมีการควบคุมการดำเนินงานภายใต้พระราชบัญญัติการฉาบกระจก พ.ศ. 2517 เพื่อให้ความคุ้มครองสิทธิและผลประโยชน์ของประชาชนผู้เป็นสมาชิกมิให้ถูกหลอกลวง ฉ้อโกง หรือการแสวงหาผลประโยชน์จากกิจการฉาบกระจกโดยมิชอบ

ปัจจุบันได้มีองค์กรฉาบกระจกที่เข้ามาดูแลด้านการตายของประชาชนอย่างกว้างขวาง สถิติของกองความมั่นคงพบว่ามีจำนวนและสมาชิกสมาคมฉาบกระจกทั่วประเทศดังนี้

สถิติจำนวนสมาคมและสมาชิกฌาปนกิจสงเคราะห์ ปี 2536 – 2540

ชื่อสมาคม	ปี 2536	ปี2537	ปี2538	ปี2539	ปี2540
สมาคมฌาปนกิจสงเคราะห์ (แห่ง)					
- ในก.ท.ม.	200	179	170	172	170
- ส่วนภูมิภาค	2,584	2,714	2,851	2,937	3,044
รวม	2,784	2,893	3,021	3,109	3,214
การฌาปนกิจสงเคราะห์ (แห่ง)					
- ในก.ท.ม.	70	72	71	71	72
- ในส่วนภูมิภาค	1	1	2	2	2
รวม	71	73	73	73	74
จำนวนสมาชิก (คน)					
- สมาคมในก.ท.ม.	131,194	133,792	137,885	141,342	-
- สมาคมในส่วนภูมิภาค	4,695,868	4,903,528	5,073,398	5,266,483	-
- การฌาปนกิจสงเคราะห์	1,592,604	1,610,311	1,661,019	1,685,981	-
รวม	6,419,666	6,647,631	6,872,019	7,093,806	-

ที่มา กองความมั่นคง กรมประชาสงเคราะห์

ซึ่งสมาชิกขององค์กรบริการเหล่านี้เป็นองค์กรที่จัดตั้งขึ้นอย่างถูกต้องตามกฎหมาย ภายใต้การกำกับดูแลของภาครัฐ เป็นองค์กรที่จัดบริการแก่สมาชิกในทุกกลุ่มอายุและมีได้มีการจัดแยกกลุ่มผู้สูงอายุเอาไว้

1.2. พระราชบัญญัติการฌาปนกิจสงเคราะห์ พ.ศ.2517

นับแต่เริ่มต้นแนวคิดของฌาปนกิจสงเคราะห์คือการการดูแลกันและกันในเรื่องการตายและการจัดงานศพเป็นสำคัญ มิได้หวังกำไรในการดำเนินงาน ในอดีตเป็นการยอมรับในหลักการดังกล่าวร่วมกันโดยไม่ได้มีข้อกำหนดคอยควบคุมและกำหนดไว้

การออกกฎหมายเพื่อควบคุมการดำเนินงานฌาปนกิจฉบับแรก ได้แก่ คำสั่งคณะปฏิวัติ ฉบับที่ 287 ลงวันที่ 24 พฤศจิกายน พ.ศ. 2515 ซึ่งต่อมาได้มีการปรับปรุงแก้ไขประกาศคณะปฏิวัติฉบับดังกล่าว และตราเป็นพระราชบัญญัติการฌาปนกิจสงเคราะห์ พ.ศ. 2517มาบังคับใช้แทน พระราชบัญญัตินี้ ประกอบด้วยหมวดต่างๆ 7 หมวด และบทเฉพาะการ สรุปสาระสำคัญได้ ดังนี้

หมวด 1 บททั่วไป

กล่าวถึงคำจำกัดความ ความหมายขององค์ประกอบที่เกี่ยวข้อง การมอบอำนาจหน้าที่ สาระที่สำคัญก็คือการกำหนดความหมายของคำว่าการฌาปนกิจสงเคราะห์ สมาคมฌาปนกิจสงเคราะห์ และเงินสงเคราะห์ ตามมาตรา 4 ดังนี้

การฌาปนกิจสงเคราะห์ หมายความว่า กิจการที่บุคคลหลายคนตกลงเข้ากัน เพื่อทำการสงเคราะห์ซึ่งกันและกันในการจัดการศพหรือจัดการศพและสงเคราะห์ครอบครัวของบุคคลหนึ่งบุคคลใดที่ตกลงเข้ากันนั้นซึ่งถึงแก่ความตายและมีได้ประสงค์จะหากำไรเพื่อแบ่งปันกัน

สมาคมฌาปนกิจสงเคราะห์ หมายความว่าสมาคมที่จัดตั้งขึ้นเพื่อดำเนินการฌาปนกิจสงเคราะห์

เงินสงเคราะห์ หมายความว่าเงินที่สมาชิกร่วมกันออกช่วยเหลือเป็นค่าจัดการศพหรือจัดการศพและสงเคราะห์ครอบครัวของสมาชิกซึ่งถึงแก่ความตาย รวมทั้งเป็นค่าใช้จ่ายเพื่อดำเนินกิจการของสมาคมฌาปนกิจสงเคราะห์

หมวด 2 การจัดตั้งสมาคมฌาปนกิจสงเคราะห์

รายละเอียดจะเป็นการกล่าวถึงวัตถุประสงค์ ระเบียบข้อบังคับ สรุปประเด็นที่สำคัญ ได้แก่

- การฌาปนกิจสงเคราะห์จะต้องมีวัตถุประสงค์เพื่อการฌาปนกิจสงเคราะห์เท่านั้น
- ต้องมีการจดทะเบียนเป็นนิติบุคคล โดยมีผู้ก่อตั้งเป็นสมาคมต้องมีไม่น้อยกว่า 7 คน
- ให้มีข้อบังคับและการดำเนินการตามข้อบังคับประกอบด้วย
 - การต้องมีการจัดตั้งชื่อสมาคม
 - กำหนดวัตถุประสงค์
 - มีที่ตั้งสำนักงาน
 - กำหนดวิธีการรับสมาชิกและการขาดจากสมาชิก
 - การกำหนดอัตราค่าสมัคร เงินสงเคราะห์ วิธีชำระเงิน
 - ข้อกำหนดเกี่ยวกับสิทธิหน้าที่ของสมาชิก
 - ระบุวิธีจ่ายเงินเมื่อสมาชิกตาย
 - ข้อกำหนดการประชุมใหญ่
 - จำนวนกรรมการ การประชุมของกรรมการ

หมวด 3 การดำเนินการสมาคมปกป้องสงเคราะห์

เนื้อหาจะเป็นการกล่าวถึงประเด็นต่างๆ ได้แก่

- ให้การดำเนินการทำโดยกรรมการ
- กำหนดระเบียบข้อปฏิบัติของกรรมการ เช่นกำหนดการประชุม การมอบหมายหน้าที่
- กำหนดการประชุม ระเบียบการประชุมของกรรมการและสมาชิก
- ข้อห้ามและข้อกำหนดการเก็บเงิน ที่สำคัญได้แก่ข้อกำหนดว่า
 - เงินค่าสมัครให้เรียกเก็บเพียงครั้งเดียว ต้องไม่เกินคนละ 50 บาท
 - เงินค่าบำรุงให้เรียกเก็บรายเดือนหรือรายปีคนละไม่เกิน ยี่สิบสี่บาทต่อปี
 - เงินสงเคราะห์เรียกเก็บได้ตามจำนวนสมาชิกที่ตาย ไม่เกินรายละ 20 บาท
 - เก็บเงินเพื่อสำรองจ่ายล่วงหน้าได้
 - หักเงินเพื่อเป็นค่าใช้จ่ายในการดำเนินงานได้
 - กรรมการไม่มีสิทธิได้รับค่าจ้าง
 - ฯลฯ
- กำหนดการดำเนินงานของกรรมการ
- มีการตรวจสอบบัญชีและเอกสาร

หมวด 4 การควบคุมสมาคมปกป้องสงเคราะห์

สาระสำคัญประกอบด้วยการกำหนดระเบียบให้สมาคมปฏิบัติ ได้แก่

- การจัดทำทะเบียน เก็บรักษาทะเบียน
- การแสดงทะเบียนแจ้งฐานะทางการเงินให้ผู้รับผิดชอบทราบ
- การจัดทำงบดุล/บัญชี
- อำนาจของผู้รับผิดชอบของทางราชการ

หมวด 5 การฉกฉวยสงเคราะห์ของส่วนราชการ องค์การของรัฐและรัฐวิสาหกิจ

เป็นระเบียบปฏิบัติสำหรับส่วนราชการ องค์การของรัฐและรัฐวิสาหกิจที่จัดให้มีการดำเนินงานในองค์กรดังกล่าว

หมวดที่ 6 การเลิกฉกฉวยสงเคราะห์

จะเป็นการสรุปเกี่ยวกับข้อปฏิบัติเมื่อมีการเลิกการดำเนินการ

หมวด 7 บทกำหนดโทษ

รายละเอียดจะเป็นการกำหนดโทษในสิ่งที่เกี่ยวข้องกับการฉกฉวยสงเคราะห์ เช่น

- โทษในการดำเนินงานโดยไม่มีการจดทะเบียนเป็นสมาคม
- โทษของสมาชิกที่สมัครเป็นสมาชิกโดยที่รับรู้ว่าสมาคมที่ตนเป็นสมาชิกไม่ได้จดทะเบียน
- โทษของกรรมการที่ดำเนินการฉกฉวยในเรืองของการเก็บเงินเกินกำหนด การได้รับประโยชน์ นอโงสมาชิก การที่สมาคมทำความผิด

บทเฉพาะกาล

ซึ่งจะเป็นรายละเอียดปลีกย่อยในการดำเนินงานของสมาคมฌาปนกิจสงเคราะห์

สาระของพระราชบัญญัติการฌาปนกิจสงเคราะห์ พ.ศ. 2517 โดยสรุป คือ การฌาปนกิจสงเคราะห์ต้องเป็นไปตามความหมายที่กำหนดไว้ ผู้ที่จะดำเนินการฌาปนกิจสงเคราะห์ต้องจดทะเบียนเป็นสมาคมฌาปนกิจสงเคราะห์ มีฐานะเป็นนิติบุคคล บริหารงานโดยคณะกรรมการที่ได้รับการเลือกตั้งจากสมาชิก และให้มีการควบคุมกำกับดูแลโดยกรมประชาสัมพันธ์ กระทรวงมหาดไทย และมีความผิดหากไม่ดำเนินการตามข้อบังคับของกฎหมาย

1.3. สถานการณ์ฌาปนกิจสงเคราะห์ในประเทศไทย

จากความนิยมทางประเพณี วัฒนธรรม กระทั่งเกิดมีบริการเพื่อการดูแลด้านฌาปนกิจสงเคราะห์ในรูปแบบต่างๆ การฌาปนกิจสงเคราะห์ได้รับความนิยมและขยายตัวมากขึ้นมาโดยลำดับ ในสังคมการดำเนินงานฌาปนกิจสงเคราะห์เป็นไปอย่างแพร่หลายในรูปแบบการดำเนินงานแบบเอกชนซึ่งรัฐมีส่วนในการควบคุมกำกับดูแลกำหนดทิศทางการทำงานรวมทั้งตรวจสอบองค์กรบริการ

สถานการณ์ปัจจุบันฌาปนกิจสงเคราะห์ในประเทศไทยอาจสรุปเป็นประเด็นได้ดังนี้

1) ด้านองค์กรบริการด้านฌาปนกิจสงเคราะห์

การดำเนินงานด้านฌาปนกิจสงเคราะห์ เป็นไปตามข้อตกลงที่บุคคลตกลงที่จะมาร่วมรับผิดชอบในการตายของกันและกัน เนื่องจากการเกี่ยวข้องกับบุคคลหลายคนเพื่อให้เกิดผลดีกับทุกฝ่าย จึงจำเป็นที่จะต้องจัดให้มีผู้ดำเนินงานหรือบริหารงานโดยการจัดตั้งเป็นองค์กรดำเนินงาน ซึ่งอาจแบ่งออกได้เป็น 4 รูปแบบคือ

1. ประเภทสมาคมฌาปนกิจสงเคราะห์ เป็นสมาคมที่จัดตั้งขึ้นเพื่อดำเนินกิจการการฌาปนกิจสงเคราะห์โดยเฉพาะ มีจุดมุ่งหมายที่การจัดประโยชน์หรือเก็บเงินจากสมาชิกร่วมกันมาจ่ายให้ครอบครัวที่ตายไปเพื่อนำไปใช้จ่ายในการจัดการศพและสงเคราะห์ครอบครัว มีการจัดตั้งผู้รับผิดชอบดำเนินการ มีระเบียบวิธีปฏิบัติที่เป็นพิเศษตามประมวลกฎหมายตามพระราชบัญญัติการฌาปนกิจสงเคราะห์ พ.ศ.2517
2. ประเภทประกันสังคม เป็นการรวมตัวกันของสมาชิกซึ่งประกอบอาชีพ หรือวิชาชีพอย่างเดียวกันเพื่อให้บุคคลเหล่านั้นได้เข้ามามีส่วนสงเคราะห์ช่วยเหลือกันและกันในด้านต่างๆ เช่น การเจ็บป่วย พิการ ทูพพลภาพ การว่างงาน และการตาย โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อขจัดความทุกข์ ความเดือดร้อนอันเกิดจากเหตุดังกล่าว มีการจัดระบบการดำเนินงานและมีกฎหมายเข้ามาควบคุมดูแลภายใต้พระราชบัญญัติการประกันสังคม
3. ประเภทธุรกิจประกันชีวิต เป็นการนำวิธีการของสมาคมฌาปนกิจสงเคราะห์มาปรับปรุงและดัดแปลงให้เป็นธุรกิจการประกันภัยโดยจัดตั้งเป็นบริษัทจำกัดดำเนินการ ในแบบการค้า มีการจัดระบบการดำเนินงานภายใต้กฎหมายประกันชีวิตและประกันวินาศภัยปีพ.ศ.2510

4. ประเภทการฌาปนกิจสงเคราะห์เฉพาะกลุ่มเป็นการรวมตัวกันของสมาชิกเพื่อดำเนินการฌาปนกิจสงเคราะห์เฉพาะกลุ่มในวงจำกัด รวมตัวเพื่อการดูแลกันและกันในเรื่องการตายโดยเฉพาะ จะมีรูปแบบและวิธีการดำเนินงานเฉพาะพื้นที่ ถือเป็นการดำเนินกิจกรรมนอกกฎหมาย

2) นโยบายด้านฌาปนกิจสงเคราะห์

ในอดีตนโยบายการฌาปนกิจสงเคราะห์ได้มีการเขียนไว้ชัดเจน หรือกำหนดไว้เป็นพิเศษ เป็นเพียงข้อตกลงที่เป็นการยอมรับในหลักการร่วมกันว่าจะดูแลสมาชิกเรื่องการตายและการจัดงานศพเป็นสำคัญ ปัจจุบันปัญหาที่เกิดขึ้นที่ทำให้มีการออกกฎหมายมาควบคุมกำกับดูแลการศดโกงและกำหนดข้อบังคับ ซึ่งอาจถือเป็นนโยบายได้ โดยสาระของกฎหมายสามารถสรุปเป็นแนวนโยบายการฌาปนกิจสงเคราะห์ได้ ดังนี้ คือ

- การดำเนินงานฌาปนกิจสงเคราะห์ต้องเป็นไปตามความมุ่งหมาย อันได้แก่ การที่บุคคลหลายคนตกลงเข้ากัน เพื่อทำการสงเคราะห์ซึ่งกันและกันในการจัดการศพหรือจัดการศพและสงเคราะห์ครอบครัวของบุคคลหนึ่งบุคคลใดที่ตกลงเข้ากันนั้นซึ่งถึงแก่ความตายและมีได้ประสงค์จะหาทำไรเพื่อแบ่งปันกัน
- สมาคมฌาปนกิจสงเคราะห์ จัดตั้งขึ้นเพื่อดำเนินงานฌาปนกิจสงเคราะห์ จะมีวัตถุประสงค์อื่นมิได้ และต้องมีการจดทะเบียน เพื่อมีฐานะเป็นนิติบุคคลและมีกรรมการรับผิดชอบดำเนินงาน
- การดำเนินงานต้องมีระเบียบ ข้อบังคับกำหนดชัดเจน
- มีการควบคุมกำกับกับการดำเนินงานของสมาคม ตลอดจนส่งเสริมสมาคมฌาปนกิจสงเคราะห์ให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์และสามารถให้บริการที่ดีแก่ประชาชน

ส่วนที่ 2 สถานการณ์ ปัญหาและความต้องการของผู้สูงอายุ

2.1. สถานการณ์และความสำคัญของผู้สูงอายุ

จากความสำเร็จของการลดอัตราเกิด การพัฒนาความรู้ด้านวิทยาศาสตร์ โภชนาการ การจัดการทรัพยากร และ ความก้าวหน้าของการให้บริการทางการแพทย์ รวมทั้งการพัฒนาทางเศรษฐกิจ สังคมและโลกาภิวัตน์ทำให้โครงสร้างประชากรเปลี่ยนแปลงไป ประชากรมีอายุที่ยืนยาวขึ้น รายงานขององค์การอนามัยโลกปี1996พบว่า ในประเทศที่พัฒนาแล้วจะมีประชากรอายุเกิน65 ปี ประมาณร้อยละ 15 ประเทศที่มีรายได้ปานกลางจะมีอัตราเพิ่มของผู้สูงอายุระหว่างร้อยละ 20 – 40 ในช่วงปี 1990-2025 และ ระบุว่าปัญหาเกี่ยวกับผู้สูงอายุจะเป็นปัญหาสำคัญและเป็นภาระอันหนักต่อระบบบริการและงบประมาณ

ในประเทศไทย ขนาดและสัดส่วนของผู้สูงอายุได้มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วเช่นเดียวกัน ในปี 2523 มีจำนวนร้อยละ 5.4 เพิ่มเป็นร้อยละ 6.7 ในปี 2533 กระทั่งในปัจจุบัน ซึ่งจากการสำรวจประชากร ณ วันที่ 1 มกราคม 2542 พบว่าประชากรที่มีอายุ 60 ปีขึ้นไปมีจำนวนร้อยละ 8.4 ของประชากรทั่วประเทศ (สถาบันวิจัยประชากรและสังคม ,2542) และคาดหมายว่าในปี2553ผู้สูงอายุจะมีจำนวนร้อยละ 10.2 และในปีพ.ศ.2563หรืออีก20ปีข้างหน้า ประชากรสูงอายุจะมีจำนวนสูงถึง10.8ล้านคนหรือร้อยละ 15.25 ของประชากรทั้งประเทศ ซึ่งจะทำให้ผู้สูงอายุกลายเป็นกลุ่มทางสังคมที่มีขนาดใหญ่มากขึ้นเรื่อยๆจนก้าวเข้าสู่สภาวะของประชากรชรา (population aging)

ขณะเดียวกันการเปลี่ยนแปลงทางทางเศรษฐกิจและสังคมซึ่งเคลื่อนไปในด้านการมีรายได้ของครอบครัวที่ลดน้อยลง ความคิดในเรื่องบริโภคนิยมสูงขึ้น ความสัมพันธ์ในครอบครัวอ่อนแอลง ปรากฏการณ์ดำเนินชีวิตที่เปลี่ยนแปลงไป การมีขนาดครอบครัวที่เล็กลง หย่าร้างมากขึ้น มีการพึ่งพาอาศัยกันและกันในสังคมหรือชุมชนลดลง ฯลฯ สิ่งเหล่านี้ยิ่งช่วยเพิ่มให้การเป็นกลุ่มสังคมที่ขนาดใหญ่ที่มีขนาดของปัญหาที่รุนแรงขึ้นตามไปด้วย ไม่ว่าจะเป็นปัญหาด้านสุขภาพอนามัยความเสื่อมทางร่างกายซึ่งเป็นปัญหาสำคัญของผู้สูงอายุ ปัญหาทางด้านจิตใจความเหงา ว้าเหว่ การถูกทิ้งให้อยู่ตามลำพัง ปัญหาการปรับตัว ปัญหาการประกอบอาชีพและรายได้ รวมทั้งที่สำคัญคือปัญหาด้านการเป็นภาระต้องพึ่งพาผู้อื่น ซึ่งพบว่าผู้สูงอายุไทยในปัจจุบันจะต้องใช้ชีวิตที่เหลืออยู่ในสภาวะที่ทุพพลภาพและพึ่งพาในกิจกรรมดูแลส่วนตนโดยเฉลี่ยนาน 3-5.5 ปี และ 1.6-2.9 ปี ตามลำดับ (สุทธิชัย จิตะพันธ์กุล, 2542) เรื่องนี้จึงเป็นสิ่งสำคัญที่จะต้องได้รับการเพื่อป้องกันปัญหาในระยะยาวต่อไป

2.2 ปัญหาและความต้องการของผู้สูงอายุ

สถานการณ์ของผู้สูงอายุก่อให้เกิดความเป็นความจำเป็นที่ต้องมีความเข้าใจอย่างเร่งด่วนและเป็นสิ่งที่จะต้องหาหนทางรองรับอย่างมีประสิทธิภาพ ได้มีการวิจัยในปัญหาด้านผู้สูงอายุไว้หลายเรื่อง เช่น

นิสา ชูโต ได้ทำการศึกษาเรื่องผู้สูงอายุไทยในปี 2524 พบว่า ผู้สูงอายุไทยส่วนใหญ่ไม่ได้รับการศึกษา อาชีพเกษตรกรรม ฐานะยากจน ครอบครัวและลูกมีบทบาทสำคัญที่ต้องเลี้ยงดูผู้สูงอายุ ผู้สูงอายุยังอยู่กับครอบครัว มีปัญหาเรื่องสุขภาพ ได้รับสวัสดิการทางสังคมน้อยมาก ไม่ทราบแหล่งให้บริการทางสังคม ขาดเพื่อนรุ่นเดียวกัน เข้าสังคมน้อย ยังรู้สึกว่าตัวเองมีความสุข จิตใจไม่ว้าเหว่นัก

งานวิจัยของบรรลุ ศิริพานิช และคณะ ในปี 2525 เกี่ยวกับระบาดวิทยาของผู้สูงอายุในด้านสังคม เศรษฐกิจพบว่า ส่วนใหญ่ผู้สูงอายุยังอยู่กับครอบครัว ยังได้รับความเคารพนับถือจากเพื่อนบ้านและบุคคลแวดล้อม คิดว่าตนเองยังเป็นประโยชน์ต่อสังคม ยังพักอาศัยอยู่กับญาติ และจำนวนร้อยละ 40 ยังพึ่งตนเองได้ และในปี 2531 งานวิจัยของบรรลุ ศิริพานิช และคณะ เรื่องการดำเนินชีวิตของผู้สูงอายุไทยที่อายุยืนพบว่าปัญหาสำคัญคือปัญหาทางเศรษฐกิจ สุขภาพร่างกายทรุดโทรม ขาดเพื่อนรุ่นเดียวกันและเข้าร่วมกิจกรรมทางสังคมน้อย รวมทั้งได้รับการทางสังคมน้อยมาก

ในปี 2525 พิรสิทธิ์ คำวนศิลป์และคณะได้วิจัย เรื่องความทันสมัย ภาพพจน์เกี่ยวกับตัวเองและปัญหาทางประการของคนชรา พบว่า ผู้สูงอายุส่วนใหญ่มีความสุขในครอบครัวและอยู่อาศัยแบบครอบครัวขยาย ยังมีสถานภาพในครอบครัวค่อนข้างสูง มีความทันสมัย มีความเชื่อมั่นในตนเอง ประเมินคุณค่าตัวเองในทางบวก เห็นว่าชีวิตวัยชราจะมีความสุขได้ต้องเตรียมฐานะทางเศรษฐกิจให้มั่นคงไว้ก่อน จำนวนร้อยละ 25 ต้องการบริการทางการแพทย์จาก รัฐ ต้องการด้านปัจจัย 4 และต้องการการจัดหาอาชีพ จำนวนร้อยละ 20 ต้องการรัฐสวัสดิการสังคมประจำรายเดือน และส่วนใหญ่ร้อยละ 89 ต้องการให้ภาระการเลี้ยงดูผู้สูงอายุเป็นของลูกหลาน รัฐเป็นเพียงผู้จัดหาสิ่งสนองความต้องการให้ผู้สูงอายุเท่านั้น

ปี 2527 งานวิจัยของทองอยู่ แก้วไทรสะและคณะเรื่องผู้สูงอายุในสังคมไทยพบว่า ผู้สูงอายุในชนบทยังขาดบริการจากรัฐ มีความต้องการที่จะช่วยบุตรหลานในการทำกิจกรรมต่างๆเท่าที่จะสามารถทำได้ ส่วนใหญ่ไม่มีปัญหาในการอยู่กับลูกหลาน แต่ในผู้ที่มีปัญหาจะมีปัญหาเรื่องความคิดเห็นไม่ตรงกับลูกหลาน ไม่ได้รับความเอาใจใส่จากลูกหลานเท่าที่ควร มีความภูมิใจหรือประทับใจในเรื่องการมีสถานภาพทางเศรษฐกิจที่มั่นคง การได้มีบทบาทในการเลี้ยงดูลูกหลานให้ประสบความสำเร็จ ได้ประกอบกิจกรรมทางศาสนา และงานวิจัยยังแสดงให้เห็นว่าความสุขของผู้สูงอายุคือการได้อยู่กับลูกหลานอย่างพร้อมหน้าพร้อมตา การมีสถานภาพมั่นคงทางเศรษฐกิจ การได้รับความนับถือเชื่อฟังจากลูกหลาน รวมทั้งได้ทำบุญทางศาสนาและการทำประโยชน์ต่อส่วนรวม

ปี 2530 อมรรัตน์ เจริญชัยและคณะได้วิจัยเรื่องผู้สูงอายุ พบว่านอกจากความต้องการในเรื่องชีวิตความเป็นอยู่โดยทั่วไปผู้สูงอายุมีความต้องการให้ลูกหลานมาเยี่ยมเป็นประจำ ต้องการช่วยเหลือครอบครัวและทำตัวให้เป็นประโยชน์ต่อครอบครัว

งานวิจัยของนภาพร ชโยวรรณและคณะในปี 2532 ในเรื่องผลกระทบทางเศรษฐกิจ สังคมและประชากรผู้สูงอายุในประเทศไทย ได้มีข้อสรุปจากผลการวิจัยว่า ผู้สูงอายุไทยมีภาวะทางเศรษฐกิจค่อนข้างยากจนและ ในชนบทจนกว่าในเมืองมาก มีปัญหาด้านสุขภาพ ต้องการทำงาน ต้องการพึ่งลูก ต้องการความเอาใจใส่เลี้ยงดูจากลูกหลาน

นอกจากนี้ยังได้มีงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับปัญหาและความต้องการของผู้สูงอายุไว้อีกหลายเรื่องซึ่งอาจสรุปเป็นประเด็นสำคัญต่างๆได้ดังนี้

1. มีปัญหาด้านสุขภาพทางกาย ในโรคเกี่ยวกับการเคลื่อนไหว ความดัน หัวใจ การมองเห็น การหายใจ
2. พบปัญหาสุขภาพจิตในเรื่องความวิตกกังวล ห่วงใยลูกหลาน กลัวการถูกทอดทิ้ง ว้าเหว่ กังวลด้านรายได้ สุขภาพ ไม่มีผู้ดูแล และต้องการความรัก ความสนใจ ต้องการให้คนรอบข้างเอาใจใส่ มีผู้ช่วยเหลือและการยอมรับ
3. ผู้สูงอายุมีความคาดหวังว่า ลูกหลานจะเอาใจใส่ไม่ทอดทิ้งให้อยู่ตามลำพัง ได้รับการปฏิบัติในการดูแลด้านอาหาร ที่อยู่อาศัย ความเอาใจใส่ การดูแลยามเจ็บป่วย
4. ผู้สูงอายุต้องการมีชีวิตที่สงบสุข ต้องการบริการรักษาจากภาครัฐ และการสนับสนุนจากครอบครัว

ในการจัดประชุมสมัชชาโลกว่าด้วยผู้สูงอายุขององค์การสหประชาชาติปี 2525 ได้สรุปภาพรวมของปัญหาและความต้องการของผู้สูงอายุเพื่อการจัดทำแผนของผู้สูงอายุไว้ดังนี้

1. ปัญหาด้านมนุษยธรรม (Humanitarian Issues) เกี่ยวกับการทอดทิ้งผู้สูงอายุ และปัญหาเกลือทางมนุษยธรรม โดยความรับผิดชอบของสังคม
2. ปัญหาด้านสังคม (Social Issues) ...เพิ่มการดูแลให้มากขึ้น พร้อมกับการประกันสังคม การดำรงชีวิตของผู้สูงอายุ รวมทั้งการลดความขัดแย้งระหว่างวัย และการพิจารณาเรื่องการกำหนดการเกษียณอายุ
3. ปัญหาด้านครอบครัว (Family Care and System) คือการรักษาวัฒนธรรมในการที่บุตรหลานดูแลปู่ย่าตายาย ผู้สูงวัย ความเคารพผู้อาวุโส ตลอดจนการจัดระบบดูแลในครอบครัวและครอบครัวสัมพันธ์
4. ปัญหาด้านเคหะและชุมชน (Housing and Community Problems) เกี่ยวกับที่อยู่อาศัยและบทบาทของสังคมในการแก้ปัญหาเรื่องผู้สูงอายุ
5. ปัญหาของผู้สูงอายุในชนบทและการย้ายถิ่น (Rural and Migration Problems) เป็นปัญหาใหญ่ในประเทศที่กำลังพัฒนา
6. ปัญหาด้านสุขภาพ (Health Issues) ไม่เพียงแต่การบำบัดรักษาโรคควรรวมทั้งการป้องกันโรค ส่งเสริมสุขภาพ การศึกษา และการบริการสาธารณสุขทุกรูปแบบ
7. ปัญหาการศึกษา (Educational Problems) จัดการฝึกอบรม การดำรงชีพ การแนะแนวชีวิต การศึกษาครอบครัว การศึกษาเพื่อเตรียมตัวก่อนวัยผู้สูงอายุ

8. ปัญหาด้านพัฒนา (Developmental Programs) ควรมีการหาทางพัฒนาด้านจิตใจและวัตถุ โดยที่ผู้สูงวัยจะเป็นผู้นำทางใจ
9. ปัญหาด้านอาชีพและแรงงาน (Employment Promotion and Labour Problems) เป็นสิ่งสำคัญเพื่อลดภาระทางสังคม ให้ผู้สูงอายุช่วยตนเองและครอบครัวได้
10. ปัญหาด้านการวิจัย (Research on Aging) เพื่อทราบข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับผู้สูงอายุในด้านต่างๆ
11. ปัญหาด้านการฝึกอบรม (Training Programs) เป็นการรณรงค์ให้ความรู้เรื่องผู้สูงอายุแก่ทุกสาขาวิชาชีพ
12. ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ (International Relation) เป็นการเชื่อมการทำงานด้านผู้สูงอายุในระดับประเทศทั่วโลก

อย่างไรก็ตาม งานวิจัยและสาระสำคัญที่กล่าวถึงผู้สูงอายุเท่าที่ผ่านมาจะไม่มีการกล่าวถึงปัญหาและความต้องการของผู้สูงอายุในเรื่องของการตายแต่อย่างใด

ส่วนที่ 3 การจัดบริการและสวัสดิการสำหรับผู้สูงอายุ

นับแต่ได้มีการตระหนักถึงคุณค่าและความสำคัญของผู้สูงอายุ ตลอดจนเล็งเห็นว่าปัญหาของผู้สูงอายุจะมีขนาดใหญ่ขึ้น สถานการณ์ต่างๆ ทำให้มีการจัดบริการและสวัสดิการเพื่อการดูแลผู้สูงอายุและพัฒนาโดยลำดับ บริการและสวัสดิการที่จัดขึ้นมีทั้งบริการในส่วนของการรัฐและภาคเอกชน แต่ส่วนใหญ่จะเป็นบริการที่จัดขึ้นในภาครัฐ โดยบริการในเชิงการดูแลทางสังคมจะอยู่ภายใต้การดูแลควบคุมกำกับและติดตามการดำเนินงานของกรมประชาสงเคราะห์ บริการเชิงสาธารณสุขและสุขภาพอนามัยจะอยู่ภายใต้ความรับผิดชอบของกระทรวงสาธารณสุข โดยมีกระทรวงทบวงกรมอื่นเป็นผู้มีส่วนร่วมดำเนินการ

ในนโยบายบริการและสวัสดิการที่ให้บริการแก่ผู้สูงอายุทั่วไป เริ่มต้นอย่างชัดเจนเมื่อมีการจัดตั้งสถานสงเคราะห์คนชราแห่งแรกขึ้นในปี 2496 โดยอยู่ในความรับผิดชอบของกรมประชาสงเคราะห์ จากนั้นได้มีนโยบายที่เกี่ยวข้องกับผู้สูงอายุขึ้นเรื่อยๆ โดยนโยบายเหล่านี้จะเน้นเป็นบริการด้านแก้ไขปัญหาด้านที่อยู่อาศัยและความสัมพันธ์ในครอบครัวเป็นประเด็นสำคัญ

ในปี พ.ศ.2505 ได้มีนโยบายด้านสวัสดิการสังคมที่เกี่วข้องกับผู้สูงอายุในวงกว้างขึ้น โดยเริ่มมีการจัดตั้งชมรมผู้สูงอายุขึ้นเป็นครั้งแรก และต่อมาในปี พ.ศ. 2525 ได้มีการจัดตั้งคณะกรรมการผู้สูงอายุแห่งชาติและมีการจัดทำแผนระยะยาวแห่งชาติสำหรับผู้สูงอายุ(พ.ศ.2529 – 2544) โดยสาระของนโยบายสรุปได้ว่ามุ่งให้ผู้สูงอายุได้รับความคุ้มครองดูแลทั้งทางร่างกายและจิตใจ ให้สังคมตระหนักในความรับผิดชอบที่พึงมีต่อผู้สูงอายุ ตลอดจนสร้างหลักประกันด้านสวัสดิการทางสังคมให้แก่ผู้สูงอายุด้วย ซึ่งนโยบายดังกล่าวนี้ทำให้เกิดมาตรการที่เป็นรูปธรรมในการดูแลผู้สูงอายุขึ้นโดยบริการหลักจะเน้นทางด้านการแพทย์และมอบให้กระทรวงสาธารณสุขเป็นผู้รับผิดชอบ ส่วนด้านบริการเสริมในด้านการศึกษาและวัฒนธรรมให้กระทรวงศึกษาเป็นผู้รับผิดชอบ บริการที่กำหนดให้มีการดำเนินงานได้แก่

1. การจัดตั้งคลินิกผู้สูงอายุในสถานบริการ
2. การจัดทำแผนงานและแนวทางปฏิบัติที่ผสมผสานเข้าไปในระบบบริการทางสาธารณสุข
3. วิธีการดูแลและปฏิบัติต่อผู้สูงอายุ
4. การจัดสวัสดิการทางสังคมด้านที่อยู่อาศัย จัดหาอาชีพ สถานที่พักผ่อนและนันทนาการที่เหมาะสมกับวัย
5. การจัดศูนย์บริการผู้สูงอายุ
6. การส่งเสริมงานวิชาการสำหรับผู้สูงอายุ

ซึ่งต่อมาได้ปรับปรุงและจัดทำนโยบายและมาตรการสำหรับผู้สูงอายุระยะยาว(พ.ศ. 2535 – 2554) สาระสำคัญคือการกำหนดกิจกรรมและหน่วยงานรับผิดชอบผู้สูงอายุที่ชัดเจน การจัดตั้งองค์กรเวชศาสตร์ผู้สูงอายุ การจัดสวัสดิการด้านค่ารักษาพยาบาลโดยไม่คิดมูลค่าแก่ผู้สูงอายุ โครงการเบี้ยยังชีพเพื่อเป็นสวัสดิการสำหรับผู้สูงอายุในชุมชน การขยายหน่วยบริการในรูปของหน่วยสงเคราะห์ผู้สูงอายุเคลื่อนที่ และสวัสดิการอื่นๆอีกหลายอย่าง

ในช่วงเวลาเดียวกันได้มีการจัดทำแผนพัฒนางานสวัสดิการสังคมและสังคมสงเคราะห์แห่งชาติ ฉบับที่ 2 (พ.ศ. 2535 – 2539)ขึ้นด้วย โดยแผนดังกล่าวจะเพิ่มบทบาทครอบครัว ชุมชนและสังคมให้มีส่วนร่วมกันดำเนินงานมากขึ้น มุ่งเน้นให้ประชาชนพึ่งตนเองได้และมุ่งการพัฒนากลไกการดำเนินงานสวัสดิการสังคมให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

ปี พ.ศ. 2540 ได้มีกฎหมายรัฐธรรมนูญ ซึ่งมีข้อกำหนดเกี่ยวกับผู้สูงอายุไว้ 2 มาตราใน 2 หมวดคือ

หมวด 3	สิทธิและเสรีภาพของชาวไทย
มาตรา 54	บุคคลซึ่งมีอายุเกิน 60 ปีบริบูรณ์ และไม่มีรายได้เพียงพอแก่การยังชีพมีสิทธิได้รับความช่วยเหลือจากรัฐ
หมวด 5	แนวนโยบายพื้นฐานจากรัฐ
มาตรา 80	รัฐต้องสงเคราะห์คนชรา ผู้ยากไร้ ผู้พิการหรือทุพพลภาพ ผู้ด้อยโอกาสให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีและพึ่งตนเองได้

และในปี พ.ศ. 2540ปีเดียวกันนี้ ได้มีการจัดทำแผนพัฒนางานสวัสดิการสังคมและสังคมสงเคราะห์แห่งชาติฉบับที่ 3 (พ.ศ.2540-2544)ขึ้น สาระสำคัญก็คือการคุ้มครองพิทักษ์ปกป้อง ดูแลสวัสดิการประชาชนรวมทั้งผู้สูงอายุให้มีคุณภาพชีวิตที่ดี ได้รับความเป็นธรรมในสังคม ร่วมมือประสานงานกับองค์กรอื่นเพื่อสร้างพลังทำงาน

นอกจากนี้ยังมีนโยบายในปี พ.ศ.2541 เกี่ยวกับพระราชบัญญัติคุ้มครองผู้สูงอายุ พระราชบัญญัติประกันสังคมและพระราชบัญญัติประกันสุขภาพ ซึ่งเป็นนโยบายที่มุ่งดูแลด้านสิทธิพื้นฐานไปจนกระทั่งดูแลการป่วยและการเลือกที่จะตาย ซึ่งยังไม่มีคามก้าวหน้าที่ชัดเจนแต่ก็เป็นที่น่าคิดว่าจะเป็นความหวังของประชาชนในวัยสูงอายุต่อไป

เมื่อสรุปนโยบายและมาตรการสำหรับผู้สูงอายุจะเห็นว่านโยบายจะเน้นการดูแลคุณภาพชีวิตในขณะดำรงชีวิตอยู่เป็นหลัก โดยรูปธรรมการจัดบริการและสวัสดิการทางสังคมและกิจกรรมสำหรับผู้สูงอายุจะอยู่ในรูปแบบต่างๆ ดังนี้

- การจัดสถานสงเคราะห์สำหรับคนชรา
- ศูนย์บริการผู้สูงอายุด้านบริการกลางวัน
- หน่วยพักพิงฉุกเฉิน
- หน่วยบริการผู้สูงอายุเคลื่อนที่
- คลินิกผู้สูงอายุ
- ชมรมผู้สูงอายุ
- ศูนย์ส่งเสริมสุขภาพผู้สูงอายุ
- ศูนย์บริการสุขภาพเรื้อรัง
- การให้สวัสดิการด้านเบี้ยยังชีพ
- การให้สวัสดิการด้านการรักษาพยาบาลโดยไม่คิดมูลค่า

ซึ่งก็พบว่าการตอบสนองยังมีความล่าช้า บริการและสวัสดิการและหลายอย่างยังไม่บรรลุเป้าหมาย ยังไม่ครอบคลุมทั่วถึง และแทบจะไม่พูดถึงการดูแลสวัสดิการด้านการตายในกลุ่มของผู้สูงอายุแต่อย่างใด

บทที่ 3

ผลการวิจัย

การวิจัยเรื่องการประเมินการฉาปนกิจสงเคราะห์เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ เป็นการศึกษาด้วยการเก็บรวบรวมข้อมูลจากการสอบถาม การสัมภาษณ์ การพบปะพูดคุยกับชาวบ้าน ผู้นำชุมชนและการสังเกตชุมชน ในช่วงเดือนเมษายน – พฤษภาคม 2542 ในพื้นที่ 9 จังหวัด 18 อำเภอ 36 ชุมชน ได้ข้อมูลในการตอบแบบสอบถามและแบบสัมภาษณ์จำแนกได้ตามตารางที่ 1 ดังนี้

ตารางที่ 1 แสดงจำนวนกลุ่มตัวอย่างที่ศึกษา

จังหวัด	จำนวนผู้สูงอายุ	จำนวนกรรมการ	จำนวนเจ้าหน้าที่	จำนวนชุมชน
เชียงใหม่	40	12	1	4
ตาก	50	6	1	4
นครราชสีมา	44	10	1	4
หนองบัวลำภู	44	8	1	4
พระนครศรีอยุธยา	43	8	1	4
ตราด	35	10	1	4
นครศรีธรรมราช	42	10	1	4
สตูล	42	8	1	4
นครปฐม	43	9	1	4
รวม	383	81	9	36

โดยเป็นการศึกษาตั้งแต่แนวคิดการจัดบริการ ลักษณะบริการ การให้บริการด้านการดำเนินงานตามมาตรฐาน ประสิทธิภาพ ประสิทธิผล ความพึงพอใจในบริการ การตอบสนองต่อความต้องการของผู้สูงอายุ ครอบคลุมของบริการ โอกาสที่จะเข้าถึงบริการ การมีส่วนร่วมของผู้สูงอายุ ความยั่งยืนของบริการ ปัญหา/อุปสรรค และข้อเสนอแนะทำการประมวลผลทั้งด้านปริมาณและคุณภาพ และจะนำเสนอผลการวิจัยออกเป็น 3 ส่วน ดังนี้

ส่วนที่ 1 ผลการศึกษาสภาพบริการฉาปนกิจสงเคราะห์ในชุมชน

ส่วนที่ 2 ผลการศึกษากการให้บริการฉาปนกิจสงเคราะห์ในชุมชน

ส่วนที่ 3 การวิเคราะห์ผลการศึกษา สังเคราะห์เป็นภาพรวมและจัดทำข้อเสนอเพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ

ผลการศึกษาพบดังนี้

ส่วนที่ 1 ผลการศึกษาสภาพบริการฌาปนกิจสงเคราะห์ในชุมชน

เป็นการศึกษาบริการฌาปนกิจสงเคราะห์ในชุมชนตั้งแต่แนวคิดเบื้องต้นของการจัดบริการ
คุณลักษณะบริการที่มีอยู่ในปัจจุบัน ผลการศึกษาพบว่า

1.3. แนวคิดการเริ่มต้นจัดตั้งบริการฌาปนกิจสงเคราะห์ในชุมชน

จากจารีตประเพณีที่ให้ความสำคัญกับการจัดงานศพการฌาปนกิจสงเคราะห์จึงได้มีการดำเนินงานคู่กับ
สังคมไทยมานานแล้ว โดยเป็นประเพณีนิยม ที่เมื่อมีการตายเกิดขึ้นสมาชิกในสังคมจะต้องมีการดูแลช่วยเหลือกัน
และกันในเรื่องการตาย การช่วยเหลือนี้อาจเป็นในรูปเงินทอง กำลังกาย กำลังใจ หรือการสนับสนุนสิ่งต่างๆที่จำ
เป็นในการจัดงานศพ โดยการช่วยเหลือที่เกิดขึ้นจะเป็นตามศักยภาพและความพร้อมของผู้ที่ช่วยเหลือ ตลอดจนตาม
ความสัมพันธ์ที่ผู้ตายหรือสมาชิกในครอบครัวของผู้ตายมีต่อสมาชิกผู้อื่นในชุมชน

การฌาปนกิจสงเคราะห์ที่มีอยู่นับแต่อดีตจึงได้รับการยอมรับว่า เป็นการประกันสังคมในรูปของความสมัคร
ใจ หรือเป็นสวัสดิการชุมชนมาโดยตลอด ขณะเดียวกันการพัฒนาเพื่อรวมตัวกันจัดตั้งเป็นองค์กรบริการก็มี
มานานเช่นกัน ในภาพรวมในระดับประเทศ การรวมตัวจัดตั้งแบบเป็นทางการเริ่มต้นขึ้นในปี พ.ศ.2515ภายใต้คำสั่ง
คณะปฏิวัติ ฉบับที่ 287 และเปลี่ยนเป็นพระราชบัญญัติการฌาปนกิจสงเคราะห์ปี พ.ศ.2517 โดยถือเป็นการรวมตัว
ที่เกิดขึ้น โดยได้รับการรับรองอย่างเป็นทางการภายใต้กฎหมาย ซึ่งการรวมตัวเช่นนี้ได้รับความนิยมนมากและ
กระจายไปในทั่วทุกภูมิภาคของประเทศ

สำหรับการศึกษาในครั้งนี้ ได้ทำการศึกษาการรวมตัวกัน เพื่อดำเนินการจัดตั้งเป็นกลุ่มฌาปนกิจสงเคราะห์
ในชุมชน จากชุมชนที่ศึกษาทั้งหมดจำนวน 36 ชุมชน พบว่ามี 28 ชุมชน (ร้อยละ 77.8) จากภาคเหนือ ภาคตะวันออก
ภาคตะวันออกเฉียงเหนือและภาคกลาง ที่มีการรวมตัวจัดเป็นกลุ่มสมาชิกฌาปนกิจสงเคราะห์ ที่เหลือจำนวน 8 ชุมชน(ร้อยละ
22.2) ซึ่งเป็นชุมชนจากภาคใต้ไม่มีการรวมตัวจัดตั้งบริการในชุมชน มีแต่เพียงการช่วยเหลือกันและกันเรื่องการตาย
ตามประเพณีนิยม (ตามตารางที่ 2)

การสอบถามและพูดคุยกับชาวบ้าน ผู้นำชุมชนและกรรมการกลุ่มฌาปนกิจสงเคราะห์ในชุมชนถึงเหตุผลที่
ชุมชนมีการรวมกลุ่มและไม่รวมกลุ่มเพื่อจัดตั้งกลุ่มฌาปนกิจสงเคราะห์ในชุมชนนั้น ชาวบ้านได้ให้เหตุผลของการที่
ชุมชนมีการรวมกลุ่มเพื่อจัดบริการฌาปนกิจสงเคราะห์ว่าเกิดจากการทำตามชุมชนอื่นที่มีการรวมกลุ่มกันมาก่อนและ
เห็นว่าการรวมตัวกันจะช่วยให้ได้เงินสงเคราะห์ศพมากขึ้น

สำหรับความยาวนานที่สมาชิกในชุมชนได้มีการรวมตัวกัน เพื่อจัดตั้งเป็นองค์กรบริการนั้น การประเมิน
ความยาวนานของการรวมตัวกัน จากการประเมินระยะเวลาที่ผู้สูงอายุเป็นสมาชิกขององค์กรบริการฌาปนกิจ
สงเคราะห์ในชุมชนซึ่งพบว่า ผู้สูงอายุมีการรวมตัวเป็นสมาชิกบริการมานาน 3 - 10 ปี (ร้อยละ 60.7) ที่เหลือ
จำนวนร้อยละ 39.3 จะรวมตัวก่อตั้งมานานกว่า 10 ปี โดย ร้อยละ 23.7 ตั้งมานาน 11 - 20 ปี ร้อยละ 7.2 ก่อตั้ง
มา 21 - 50 ปีและร้อยละ 8.4)ตามลำดับ (ตามตารางที่ 3)

นอกจากนี้ในการสนทนากับผู้นำชุมชนถึงแนวคิดของการรวมตัวจัดตั้งองค์กรและไม่จัดตั้งองค์กรทั้งในชุมชนต่าง ๆ นั้น พบว่าการที่ชุมชนที่มีการจัดตั้งเป็นเพราะชาวบ้านในชุมชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในภาคเหนือชุมชนได้ให้ความสำคัญยิ่งกับการประเพณีการตาย มีความเชื่อ และธรรมเนียมปฏิบัติที่จะต้องจัดงานศพอย่างเต็มกำลังความสามารถเท่าที่ครอบครัวมีศักยภาพที่สามารถทำได้ การรวมกลุ่มจะช่วยสร้างความมั่นคงทางจิตใจในเรื่องเงินสงเคราะห์การทำศพมากยิ่งขึ้น ส่วนในชุมชนที่ไม่มีการรวมกลุ่มฌาปนกิจสงเคราะห์ในชุมชนซึ่งได้แก่ชุมชนในเขตภาคใต้ ชาวบ้าน ผู้สูงอายุและผู้นำชุมชนให้เหตุผลว่าในอดีตชาวบ้านเคยมีการตั้งกลุ่ม แต่เมื่อดำเนินการไปมีการคัดโกงเกิดขึ้น ซึ่ง ในบางชุมชน การคัดโกงเกิดขึ้นหลายครั้ง จึงทำให้ชาวบ้านไม่ต้องการรวมตัวเพื่อสร้างกลุ่มฌาปนกิจสงเคราะห์ในชุมชนอีก ขณะเดียวกันชาวบ้านก็มีความเชื่อว่า” **แม้คนที่ยากจนที่สุดในหมู่บ้าน คนที่อยู่แบบเดียวดายที่สุดในหมู่บ้านเมื่อตายลงก็จะได้รับการดูแลเรื่องการจัดงานศพและการตายเป็นอย่างดีจากคนในหมู่บ้าน**“

ดังนั้นโดยสรุปแนวคิดของการจัดบริการฌาปนกิจสงเคราะห์ในชุมชนจึงมีจุดเริ่มต้นมาจากบริการพื้นฐานที่มีอยู่อยู่กับชุมชน จากประเพณีวัฒนธรรมนิยม และพัฒนาไปสู่การรวมตัวจัดตั้งเป็นองค์กรบริการนานมาแล้ว โดย ชุมชนส่วนใหญ่จะมีการรวมกลุ่มกันในเรื่องฌาปนกิจสงเคราะห์ ด้วยเหตุผลการรวมกลุ่มมาจากการทำตามชุมชนอื่นและการมองเห็นว่าจะมีเงินใช้ทำศพเพิ่มมากขึ้น

ตารางที่ 2 แสดงจำนวน ชุมชนที่มีการรวมตัวกันจัดตั้งองค์กรบริหารงานปณิกสงเคราะห์

จังหวัด	จำนวนชุมชนที่ศึกษา	จำนวนชุมชนที่จัดตั้งองค์กร ฅ.ก.ส.
เชียงใหม่	4	4
ตาก	4	4
นครราชสีมา	4	4
หนองบัวลำภู	4	4
พระนครศรีอยุธยา	4	4
ตราด	4	4
นครศรีธรรมราช	4	-
สตูล	4	-
นครปฐม	4	4
รวม	36	28

ตารางที่ 3 แสดงระยะเวลาที่ผู้สูงอายุเป็นสมาชิกบริการองค์กรบริหารงานปณิกสงเคราะห์ในชุมชน

ระยะเวลา/ปี	จำนวน	ร้อยละ
3 – 10	167	60.7
11 - 20	65	23.7
21 – 30	20	7.2
31 – 50	23	8.4
รวม	275	100

1.4. คุณลักษณะบริการฌาปนกิจสงเคราะห์ในชุมชน

เป็นการศึกษาลักษณะบริการฌาปนกิจสงเคราะห์ที่มีในชุมชนในด้านรูปแบบบริการ นโยบายและวัตถุประสงค์ สถานที่ตั้ง รวมทั้งระบบการดำเนินงาน ด้วยการสัมภาษณ์กรรมการ เจ้าหน้าที่และ พุศุคยกับชาวบ้านและผู้ นำชุมชน กรรมการบริการองค์กร ผลการศึกษาพบว่า

1.4.1. รูปแบบการให้บริการ

การดำเนินงานฌาปนกิจสงเคราะห์ ได้มีการประมวลรูปแบบการให้บริการด้านฌาปนกิจสงเคราะห์โดยทั่วไป ได้มีการสรุป การให้บริการในแบบต่างๆ ไว้ 4 รูปแบบคือ

1. ประเภทสมาคมซึ่งก่อตั้งและดำเนินการตามประมวลกฎหมายพระราชบัญญัติฌาปนกิจสงเคราะห์ ปี 2517
2. ประเภทประกันสังคม ตามกฎหมายประกันสังคม
3. ประเภทประกันชีวิต ตามกฎหมายประกันชีวิตและประกันวินาศภัยปี 2510
4. ประเภทฌาปนกิจสงเคราะห์นอกกฎหมาย ซึ่งมีลักษณะเฉพาะพื้นที่

ในการศึกษาครั้งนี้พบว่า รูปแบบบริการฌาปนกิจสงเคราะห์ที่มีอยู่ในชุมชน จะมี 2 รูปแบบ คือ

1.4.1.1. รูปแบบบริการแบบที่เป็นการ

โดยเป็นการจัดตั้งองค์กรบริการในรูปแบบสมาคมฌาปนกิจสงเคราะห์ที่ถูกต้องตามกฎหมาย ภายใต้พระราชบัญญัติการฌาปนกิจสงเคราะห์ พ.ศ. 2517 มีการจดทะเบียนตามกฎหมาย มีชื่อองค์กรชัดเจน มีการจัดตั้งสำนักงาน เพื่อให้บริการอย่างเป็นทางการ องค์กรที่จัดตั้งมีลักษณะมีหลักการ ระเบียบวิธีปฏิบัติชัดเจน ยึดแนวทางและข้อกำหนดของพระราชบัญญัติฌาปนกิจสงเคราะห์ปี พ.ศ.2517 รูปแบบบริการรูปแบบนี้ที่มีอยู่ในชุมชนได้แก่ สมาคมฌาปนกิจสงเคราะห์ของอ.ส.ม สมาคมฌาปนกิจสงเคราะห์ของธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์ และสมาคมฌาปนกิจสงเคราะห์ของสหกรณ์ออมทรัพย์ในชุมชน

ผลการศึกษาพบว่าองค์กรบริการรูปแบบประเภทเป็นทางการนี้ บริการจะมีอยู่ทุกชุมชน แต่จะมีสมาชิกในชุมชนเพียงบางคนที่สามารถเป็นสมาชิกองค์กรบริการรูปแบบนี้ได้ การจะเป็นสมาชิกได้จะขึ้นอยู่กับเงื่อนไขของสมาคมต่างเหล่านั้น เช่น ผู้ที่เป็นสมาชิกสมาคมฌาปนกิจสงเคราะห์ของธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์จะต้องเป็นผู้ที่เป็นลูกค้าของธนาคารด้วย หรือเป็นลูกค้าของสหกรณ์ และองค์กรแบบนี้จะมีการจัดตั้งสถานที่ดำเนินงานภายนอกชุมชน

อย่างไรก็ตามสำหรับผู้สูงอายุในชุมชนแล้ว การศึกษาพบว่าองค์กรบริการแบบเป็นทางการไม่เปิดโอกาสให้ผู้สูงอายุได้เป็นสมาชิก

1.4.1.2. รูปแบบบริการแบบไม่เป็นทางการหรือแบบธรรมชาติ

เป็นรูปแบบบริการที่จัดตั้งขึ้นและดำเนินงานอยู่ในชุมชน มีรูปแบบย่อยอยู่ 3 รูปแบบ

- 1) รูปแบบบริการที่จัดขึ้นเพื่อบริการคนในชุมชนโดยเฉพาะ โดยเป็นการรวมตัวของคนเฉพาะในชุมชน จัดตั้งขึ้นภายในชุมชนเอง จากข้อตกลงของคนในชุมชนที่จะรวมตัวเพื่อช่วยเหลือกันและกัน เมื่อมีสมาชิกในชุมชนถึงแก่ความตาย รับสมาชิกที่เป็นบุคคลเฉพาะในชุมชนหรือหมู่บ้านนั้นโดยเฉพาะรับผิดชอบดำเนินการโดยคนในหมู่บ้านนั้นหรือกรรมการหมู่บ้าน หรือผู้นำชุมชน ซึ่งการศึกษาพบว่าในภาพรวมจะมีชุมชนจำนวนร้อยละ 77.8 ที่จะมีการรวมกลุ่มแบบนี้และผู้สูงอายุส่วนใหญ่จะเป็นสมาชิกการรวมกลุ่มแบบนี้ (ร้อยละ 65.9)

- 2) รูปแบบบริการสำหรับสมาชิกในชุมชนหรือในหมู่บ้านและหมู่บ้านใกล้เคียง สมาชิกจะมีความกว้างขวางและเปิดกว้างมากขึ้นที่เป็นการจัดตั้งโดยบุคคลภายในร่วมกับภายนอกชุมชน ลักษณะเป็นองค์การมาปนกิจสงเคราะห์ในหลายหมู่บ้าน การศึกษาพบว่า ในทุกหมู่บ้านที่มีการจัดตั้งเป็นองค์การมาปนกิจสงเคราะห์ของหมู่บ้าน จะมีองค์การมาปนกิจประเภทนี้ด้วย แต่จะมีจำนวนผู้สูงอายุที่เป็นสมาชิกขององค์กรประเภทนี้ด้วยจำนวนไม่มากนัก การศึกษาพบว่าผู้สูงอายุที่เป็นสมาชิกในประเภทที่ (1) และ (2) ด้วย ร้อยละ 15.5

อย่างไรก็ตามเกี่ยวกับการเป็นสมาชิกมาปนกิจสงเคราะห์นี้ ได้มีการศึกษางานวิจัยร่วมระหว่างมหาวิทยาลัยมหิดลและคณะสังคมศาสตร์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ปี 2540 และ 2541 ซึ่งพบว่าผู้สูงอายุในภาคกลางจะเป็นสมาชิกมาปนกิจสงเคราะห์ร้อยละ 51.1 ภาคเหนือร้อยละ 45.4 ภาคตะวันออกเฉียงเหนือร้อยละ 42.8 และการศึกษาด้านการให้บริการของศูนย์สงเคราะห์ราษฎรของธัญญา สนิทวงศ์ ณ อยุธยา ปี 2542 พบว่าในชุมชนต่างๆจะมีผู้สูงอายุที่มีการรวมกลุ่มด้านมาปนกิจสงเคราะห์ดังนี้ เชียงใหม่ ร้อยละ 90.2 ตากร้อยละ 32.6 นครราชสีมา ร้อยละ 58.1 หนองบัวลำภู ร้อยละ 65.9 พระนครศรีอยุธยา ร้อยละ 28.3 ตราดร้อยละ 30.6 นครปฐม ร้อยละ 55.8 นครศรีธรรมราช ร้อยละ 23.8 และสตูล ร้อยละ 7.1 (ธัญญา สนิทวงศ์ ณ อยุธยา, 2542)

- 3) รูปแบบบริการตามประเพณีดั้งเดิม ไม่มีการจัดตั้งเป็นองค์กรใดๆ แต่เมื่อมีการตายจะมีคนใกล้ชิดหรือผู้ที่มีความสัมพันธ์กับผู้ตาย หรือแกนนำในหมู่บ้าน มีการจัดทำในลักษณะองค์กรเฉพาะกิจ โดยจะทำหน้าที่กระจายข่าวการตายและสมาชิกในชุมชนจะให้การช่วยเหลือตามกำลังความสามารถ ในลักษณะเป็นหน้าที่ทางสังคม การช่วยเหลือนอกจากจะช่วยกันด้านเงินทอง จะเป็นการช่วยด้วยการบริจาคข้าวสารเพื่อใช้ในการหุงหาเลี้ยงชีพในงานศพ การช่วยด้านแรงงาน ด้านอุปกรณ์ที่จำเป็นต้องใช้ในงานศพ การศึกษายังพบว่าในทุกชุมชนที่ศึกษาจะมีการดำเนินมาปนกิจสงเคราะห์รูปแบบธรรมชาตินี้เป็นพื้นฐานของทุกชุมชน ถือได้ว่าผู้สูงอายุทุกคน (ร้อยละ 100) จะได้รับบริการในรูปแบบนี้ (ตารางที่ 4 และ 5)

ตารางที่ 4 แสดงจำนวนและอัตราส่วนร้อยละของชุมชนตามรูปแบบบริการที่มีในชุมชน

รูปแบบบริการ	จำนวน (ชุมชน)	ร้อยละ
รูปแบบบริการแบบเป็นทางการ	36	100
รูปแบบบริการแบบธรรมชาติ		
- บริการเฉพาะสมาชิกในชุมชน	28	77.8
- บริการสมาชิกทั้งในและนอกชุมชน	28	77.8
- บริการตามประเพณีดั้งเดิม ไม่มีการจัดตั้งองค์กร	36	100

ตารางที่ 5 แสดงจำนวนและอัตราส่วนร้อยละของผู้สูงอายุที่เป็นสมาชิกรูปแบบบริการแบบต่างๆ

รูปแบบบริการ	จำนวน (คน)	ร้อยละ
รูปแบบบริการแบบเป็นทางการ	-	-
รูปแบบบริการแบบธรรมชาติ		
บริการเฉพาะสมาชิกในชุมชน	226	65.9
บริการสมาชิกทั้งในและนอกชุมชน	53	15.5
บริการแบบประเพณีดั้งเดิม	64	18.6
รวม	343	100

1.4.2. ด้านนโยบายและวัตถุประสงค์ของการบริการฌาปนกิจสงเคราะห์ในชุมชน

ในการดำเนินงานด้านฌาปนกิจสงเคราะห์ ด้านนโยบายและวัตถุประสงค์ของการบริการฌาปนกิจสงเคราะห์ ไม่ได้มีการเขียนหรือเป็นประกาศนโยบายโดยเฉพาะหรือชัดเจน แต่ถือได้ว่าจากข้อกำหนดตามพระราชบัญญัติฌาปนกิจสงเคราะห์ ปี พ.ศ. 2517 นั้นสาระสำคัญและข้อบังคับของกฎหมายจะเป็นตัวแสดงถึงนโยบายและวัตถุประสงค์ของการจัดตั้งองค์กรบริการฌาปนกิจสงเคราะห์ได้ ดังนั้นการดำเนินนโยบายและวัตถุประสงค์ที่ภาครัฐกำหนดไว้จึงมีว่า การดำเนินงานด้านบริการฌาปนกิจสงเคราะห์จะต้องเป็นไปตามความมุ่งหมายที่กำหนดไว้ คือเป็นการที่บุคคลหลายคนตกลงเข้ากันเพื่อทำการสงเคราะห์กันและกันในเรื่องการจัดงานศพ หรือจัดการศพและสงเคราะห์ครอบครัว ไม่ประสงค์จะเป็นการหากำไร ตามกฎหมายกำหนดว่าการจัดตั้งบริการต้องเป็นการจดทะเบียน มีข้อบังคับที่ชัดเจนและมีการควบคุมกำกับงานให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ รวมทั้งการให้บริการที่ดีแก่ประชาชน และจุดเน้นของกฎหมายก็จะเป็นไปด้วยเจตนาป้องกันควบคุมการคดโกง ซึ่งพบว่าองค์กรบริการแบบเป็นทางการที่มีอยู่จะยึดนโยบายตามกฎหมายนี้ รวมทั้งมีวัตถุประสงค์ที่แฝงเพิ่มเติมมาคือในเรื่องของการประกันหนี้ด้วย

และการศึกษาจากการสอบถามกรรมการและผู้นำชุมชน และเจ้าหน้าที่ในภาครัฐผู้เกี่ยวข้องกับการจัดบริการฌาปนกิจสงเคราะห์ในชุมชนพบว่า นโยบายและวัตถุประสงค์การบริการขององค์กรฌาปนกิจสงเคราะห์ในชุมชนพบว่า ในองค์กรบริการที่มีอยู่ในชุมชนนั้น ร้อยละ 84 จะมีวัตถุประสงค์เพื่อจัดงานศพโดยเฉพาะ ส่วนที่เหลือร้อยละ 16 นอกจากจะมีวัตถุประสงค์หลักเพื่อจัดงานศพแล้วยังมีวัตถุประสงค์อย่างอื่นอีก เช่น เพื่อใช้เป็นทุนให้ลูกหลานที่เหลืออยู่

ในข้อกำหนดว่าการจัดตั้งองค์กรบริการจะต้องมีการจดทะเบียนให้ถูกต้องตามกฎหมายทั้งนี้เพื่อภาครัฐจะสามารถเข้ามามีส่วนในการควบคุมกำกับดูแล และป้องกันปัญหาการคดโกงที่อาจจะเกิดขึ้นได้ เป็นการพิทักษ์สิทธิประโยชน์และคุ้มครองประชาชน ในการศึกษาครั้งนี้ซึ่งเป็นการสอบถามจากผู้สูงอายุ พบว่าองค์กรบริการฌาปนกิจสงเคราะห์ในชุมชนส่วนใหญ่ไม่จดทะเบียนให้ถูกต้อง (ร้อยละ 59.4) ที่เหลือ มีการจดทะเบียน (ร้อยละ 40.6) ซึ่งจากการสังเกตสถานที่ตั้งองค์กรและการสอบถามจากกรรมการในชุมชน พบว่าเกือบทุกชุมชนไม่ได้จดทะเบียน และจากการสัมภาษณ์ผู้รับผิดชอบในภาครัฐพบว่าองค์กรที่ชาวบ้านจัดตั้งในชุมชน มักไม่มีการจดทะเบียนและเจ้าหน้าที่ในภาครัฐประมาณว่ากลุ่มที่ไม่จดทะเบียนจะมีมากกว่ากลุ่มจดทะเบียนถึงสองถึงสามเท่า

อย่างไรก็ตามการสอบถามกรรมการที่บริการองค์กรฌาปนกิจสงเคราะห์ถึงเหตุผลของการจดทะเบียนและไม่จดทะเบียนพบว่ากลุ่มที่จดทะเบียนมีเหตุผลว่าเป็นเพราะ

1. คิดว่าไม่ใช่เรื่องจำเป็น ชุมชนทำกันเองมานานสามารถดูแลกันเองได้ ถือเป็นสวัสดิการใน ชุมชน
2. ไม่ต้องการยุ่งยาก เพราะมีข้อบังคับกฎระเบียบมาก
3. เงินทุนหมุนเวียนน้อย
4. สมาชิกในชุมชนยังมีจำนวนน้อย ชุมชนเล็ก
5. นานๆจะมีสมาชิกตายสักครั้ง
6. ฌาปนกิจสงเคราะห์ในชุมชนเพิ่งก่อตั้ง

อย่างไรก็ตามจากการสัมภาษณ์แบบเจาะลึกในกลุ่มกรรมการและผู้นำชุมชนว่าทราบหรือไม่ว่าการดำเนินการพัฒนาปณิกสงเคราะห์จะต้องมีการจดทะเบียน กรรมการทุกคนตอบว่าทราบและได้อธิบายเหตุผลเพิ่มเติมถึงเหตุผลของการไม่จดทะเบียนว่าเป็นเพราะ

1. กรรมการพัฒนาปณิกสงเคราะห์ในชุมชนส่วนใหญ่เป็นผู้มีการศึกษาน้อย ไม่เข้าใจเรื่องการทำบัญชีรายงาน ขาดอุปกรณ์เช่นเครื่องพิมพ์ดีด
2. เมื่อจดทะเบียนแล้วต้องมีการประชุม ต้องส่งรายงานให้จังหวัดทราบ ซึ่งกรรมการไม่สามารถทำได้ เพราะมีข้อจำกัดในเรื่อง
 - ค่าใช้จ่ายในการดำเนินการมีน้อยไม่พอ
 - เดินทางยาก
 - ไม่มีเวลาเพราะกรรมการส่วนมากมีอาชีพและหน้าที่อื่นในชุมชนด้วย

และกรรมการหลายคนได้ให้ความเห็นว่าหากมีการบังคับให้จดทะเบียนและทางภาครัฐเอาจริงเอาจังกับเรื่องนี้ กรรมการหลายก็จะลาออกหรือไม่ก็ยกเลิกกลุ่มพัฒนาปณิกสงเคราะห์ที่มีอยู่ในชุมชน ทั้งนี้เพราะกรรมการเหล่านั้นคิดว่าการดำเนินงานด้านนี้ในขณะนี้คนทำงานก็ไม่ได้อะไรอยู่แล้ว การบังคับพวกเขาเกินไปจะทำให้เกิดความเครียด และไม่อยากทำงานต่อไป

ส่วนในองค์การพัฒนาปณิกสงเคราะห์ที่มีการจดทะเบียนเพื่อดำเนินงานพัฒนาปณิกสงเคราะห์ในชุมชน กรรมการมีเหตุผลการจดทะเบียนเรียงลำดับตามความสำคัญดังนี้

- เป็นกฎ ข้อบังคับต้องการทำให้ถูกระเบียบ
- ทางเจ้าหน้าที่บอกมา
- ต้องการให้สมาชิกมั่นใจ

1.4.3. สถานที่ตั้งบริการ

การมีสถานที่ตั้งเพื่อให้บริการเป็นส่วนหนึ่งของการให้บริการที่จะเป็นการอำนวยความสะดวกและความตั้งใจที่จะให้บริการ ในทางกฎหมายภาครัฐพยายามจะดูแลประชาชนด้วยการกำหนดเป็นกฎหมายว่าการดำเนินงานบริการพัฒนาปณิกสงเคราะห์สถานที่ตั้งองค์กรบริการจะต้องมีสถานที่ตั้งที่ชัดเจน มีป้ายระบุว่าเป็นสมาคมดำเนินการบริการพัฒนาปณิก

ผลการศึกษาในครั้งนี้พบว่าองค์กรบริการด้านพัฒนาปณิกสงเคราะห์ที่เป็นองค์กรแบบทางการทั้งหมดจะมีสถานที่ตั้งอยู่ภายนอกชุมชน ส่วนในชุมชนซึ่งเป็นองค์กรบริการแบบไม่เป็นทางการทุกแห่งจะใช้ศูนย์สงเคราะห์ราษฎร ซึ่งเป็นที่ทำการของกรรมการหมู่บ้านด้วยเป็นสถานที่ดำเนินงานโดยที่ทำการจะใช้เพียงแคเป็นสถานที่เก็บหลักฐานของสมาชิกเพียงบางส่วนโดยไม่มีการจัดทำป้ายชื่อองค์กรให้เป็นที่ยอมรับ ขณะเดียวกันในทุกองค์กรพัฒนาปณิกสงเคราะห์ในชุมชนจะเก็บเอกสารหรือหลักฐานการทำงานส่วนใหญ่ไว้ที่บ้านของผู้ที่เป็นกรรมการ ซึ่งจะไม่มีการระบุสถานที่ตั้งชัดเจนเช่นกัน แต่ สมาชิกจะรับรู้ด้วยตนเองว่าจะสามารถติดต่อองค์กรพัฒนาปณิกในชุมชนได้ที่บ้านใครและที่ใด

การศึกษาในเรื่องนี้จะสอดคล้องกับผลการวิจัยของัญญา สนิทวงศ์ ณ อยุธยา (2542)ซึ่งพบว่าในบริการต่างๆที่ศูนย์สงเคราะห์ราษฎร มีการให้บริการผู้ที่รวมกลุ่มจัดกิจกรรมต่างๆ เช่น ชมรมผู้สูงอายุ สหกรณ์ออมทรัพย์ กลุ่มอาชีพ กลุ่มแม่บ้าน กลุ่มธรรมะและกลุ่มพัฒนาปณิกสงเคราะห์นั้น กลุ่มพัฒนาปณิกสงเคราะห์จะใช้ศูนย์สงเคราะห์ราษฎรเป็นหน่วยบริการมากที่สุดคือร้อยละ 43.7 ในขณะที่กลุ่มอื่นๆจะมีการใช้บริการน้อยกว่ามาก

1.4.4. ระบบการดำเนินงานฌาปนกิจสงเคราะห์ในชุมชน

ในการให้บริการแก่ประชาชนทุกบริการ รวมทั้งบริการฌาปนกิจสงเคราะห์ด้วยองค์ประกอบของระบบการดำเนินงานจะประกอบไปด้วย ผู้รับผิดชอบให้บริการ โครงสร้างองค์การบริหาร ทรัพยากรในการดำเนินงาน การบริหารจัดการ และ กระบวนการดำเนินงาน การศึกษาระบบการดำเนินงานฌาปนกิจสงเคราะห์ในชุมชนจะเป็นการศึกษาในองค์ประกอบของระบบบริการดังกล่าว ผลการศึกษาพบดังนี้

1.4.4.1. ผู้รับผิดชอบให้บริการ

องค์การฌาปนกิจสงเคราะห์จัดตั้งขึ้นจากการรวมตัวกันของสมาชิก ตามข้อกำหนดผู้รับผิดชอบองค์การบริหารฌาปนกิจสงเคราะห์จะต้องเป็นการรวมกลุ่มและดำเนินการในรูปของกรรมการ การศึกษาพบว่าในชุมชนการบริการฌาปนกิจสงเคราะห์ทุกแห่ง จะให้บริการในรูปของกรรมการ (ร้อยละ 100) โดยที่มาของกรรมการจะมี 2 ประเภท คือกรรมการมาจากการแต่งตั้งและเลือกตั้งของสมาชิก และพบว่าส่วนใหญ่ กรรมการดำเนินงานมักจะมาจากการเลือกตั้ง (ร้อยละ 55.5) ที่เหลือ จะมาจากการแต่งตั้ง (ร้อยละ 44.4) ซึ่งถือว่าอยู่ในสัดส่วนที่ใกล้เคียงกัน (ตารางที่ 6)

เมื่อศึกษาในรายละเอียดในเรื่องกรรมการซึ่งถือว่าเป็นผู้รับผิดชอบผู้ให้บริการในชุมชนในครั้งนี้ ผลการศึกษาด้านคุณลักษณะทั่วไปของกรรมการ และความคิดเห็นที่มีต่อบริการ พบว่าสถานภาพของกรรมการนั้น ส่วนใหญ่เป็นเพศชาย (ร้อยละ 87.6) ที่เหลือเป็นเพศหญิง (ร้อยละ 12.4) มีอายุอยู่ระหว่าง 40 – 59 ปี (ร้อยละ 61.7) รองลงมาจำนวนหนึ่งในสี่ของกรรมการเป็นผู้สูงอายุ คือมีอายุอยู่ระหว่าง 60 – 80 ปี (ร้อยละ 24.7) ที่เหลือมีอายุน้อยกว่า 39 ปี (ร้อยละ 13.6) ส่วนใหญ่จำนวนสามในสี่ส่วน มีการศึกษาในระดับประถมศึกษา (ร้อยละ 74.1) รองลงมาจบการศึกษาในระดับมัธยมศึกษา (ร้อยละ 23.4) การศึกษาสูงสุดของกลุ่มกรรมการที่พบคือระดับประกาศนียบัตร (ร้อยละ 1.2) เท่ากับระดับการศึกษาต่ำสุดคืออ่านออกเขียนได้ (ร้อยละ 1.2) ส่วนใหญ่กรรมการจะมีอาชีพเป็นเกษตรกร (ร้อยละ 80.2) ที่เหลือประกอบอาชีพค้าขาย (ร้อยละ 8.6) รับจ้าง (ร้อยละ 6.1) และที่เหลือเท่ากันประกอบอาชีพทำงานบ้านและรับราชการ (ร้อยละ 2.5) (ตามตารางที่ 7)

การศึกษาด้านความคิดเห็นของกรรมการที่มีต่อฌาปนกิจสงเคราะห์นั้นพบว่ากรรมการทุกคนเห็นว่าการฌาปนกิจสงเคราะห์มีความจำเป็นสำหรับสมาชิกในชุมชน โดยให้เหตุผลและน้ำหนักของความจำเป็นในเรื่องต่างๆเรียงไว้ตามลำดับดังนี้

- ช่วยครอบครัวแก้ปัญหาความขาดแคลนเงินเมื่อมีการตาย
- จะได้มีเงินไว้ใช้ ไม่ต้องห่วงเรื่องเงินจัดงานศพ
- คนในหมู่บ้านส่วนใหญ่มีแต่คนจน
- เป็นการช่วยเหลือกันของคนในชุมชน
- เป็นความอุ่นใจตอนตาย
- ใช้ปลดเปลื้องหนี้สินได้ ลูกหลานไม่เดือดร้อน
- เป็นหลักประกันให้แก่ครอบครัวได้
- เป็นการสร้างความเสมอภาคทั้งคนจนคนรวย

โดยสรุปผู้รับผิดชอบดำเนินงานฌาปนกิจสงเคราะห์ในชุมชนจะเป็นการทำงานในรูปแบบกรรมการ ซึ่งมักมาจากการเลือกตั้ง เป็นเพศชายอยู่ในวัยทำงาน มีการศึกษาน้อย อาชีพหลักเป็นเกษตรกร กรรมการมองเห็นความจำเป็นของฌาปนกิจสงเคราะห์ในชุมชน และมีผู้สูงอายุจำนวนหนึ่งในส่วที่ได้เป็นกรรมการดำเนินบริการฌาปนกิจสงเคราะห์ในชุมชน

ตารางที่ 6 แสดงข้อมูลทั่วไปของกรรมการ

ลักษณะของกรรมการ		จำนวน (N=81)	ร้อยละ
ที่มาของการเป็นกรรมการ			
	เลือกตั้ง	45	55.6
	แต่งตั้ง	36	44.4
เพศ	ชาย	71	87.6
	หญิง	10	12.4
อายุ	ต่ำกว่า 39 ปี	11	13.6
	40 – 59 ปี	50	61.7
	60 – 80 ปี	20	24.7
การศึกษา	พออ่านออกเขียนได้	1	1.2
	จบระดับประถมศึกษา	60	74.1
	จบระดับมัธยมศึกษา	19	23.4
	จบระดับประกาศนียบัตร	1	1.2
อาชีพ	เกษตรกร	65	80.2
	ค้าขาย	7	8.6
	รับจ้าง	5	6.1
	ทำงานบ้าน	2	2.5
	รับราชการ	2	2.5

1.4.4.2. โครงสร้าง และบทบาทหน้าที่ของกรรมการผู้รับผิดชอบดำเนินงาน

ในข้อกำหนดเกี่ยวกับระเบียบการดำเนินงานฌาปนกิจสงเคราะห์ในชุมชน โครงสร้างและบทบาทหน้าที่ของบริการฌาปนกิจสงเคราะห์ในชุมชนนั้น จะต้องจัดดำเนินการโดยกรรมการและมีบทบาทจัดการบริการตามจุดมุ่งหมายของการฌาปนกิจที่กำหนดไว้แล้วได้แก่การจัดการศพ และจัดการศพและสงเคราะห์ครอบครัว โดยทั่วไปโครงสร้างองค์กรจะมี 2 ประเภทคือแบบเป็นทางการและไม่เป็นทางการ โดยมีองค์ประกอบที่เกี่ยวข้องใน 4 ด้านคือ

- 1) การแบ่งส่วนงาน เป็นการจำแนกประเภทงาน
- 2) การจัดส่วนงาน เป็นการแบ่งงานออกเป็นฝ่ายหรือแผนกหรือเป็นส่วน
- 3) ขอบเขตการบังคับบัญชา เป็นการจัดการดูแลบังคับบัญชา
- 4) การมอบอำนาจ เป็นการมอบอำนาจการตัดสินใจให้แก่ผู้เกี่ยวข้องในองค์กร

การศึกษาโครงสร้างและบทบาทของกรรมการดำเนินงานฌาปนกิจสงเคราะห์ในชุมชน พบว่าโครงสร้างการดำเนินงานฌาปนกิจสงเคราะห์ในชุมชนทั้งหมดจะมีโครงสร้างแบบไม่เป็นทางการโดยทั้งหมดจะมีการจัดทำโครงสร้างกรรมการเลียนแบบตามรูปแบบการจัดตั้งคณะกรรมการโดยทั่วไป ประกอบด้วย ประธาน รองประธาน เภรณูญิก นายทะเบียนและกรรมการ จำนวนไม่แน่นอน ตั้งแต่ 2 – 12 คนขึ้นไป กรรมการชุดนี้ทั้งหมดจะเป็นกรรมการหมู่บ้านด้วย โดยผู้ทำหน้าที่เป็นประธานจะมอบให้ผู้หนึ่งผู้ใดซึ่งเป็นกรรมการหมู่บ้านด้วยเป็นแกนหลักในการทำงานและ ส่วนใหญ่ประธานจะเป็นแกนหลักการทำงาน มีชุมชนที่จัดตั้งองค์กรบริการฌาปนกิจสงเคราะห์ 27 ใน 28 ชุมชน (ร้อยละ 96.4) ที่ใช้โครงสร้างการบริหารประเภทนี้ ส่วนที่เหลือเพียง 1 ชุมชน (ร้อยละ 3.6) จะมีการกำหนดให้ผู้ที่มีความไว้วางใจในหมู่บ้านซึ่งไม่ได้เป็นกรรมการหมู่บ้านจำนวน 1 คน ทำหน้าที่เป็นทั้งประธาน กรรมการ เภรณูญิกไปในตัว ดำเนินการเรื่องบริการฌาปนกิจสงเคราะห์ในชุมชน ซึ่งการสัมภาษณ์ถึงเหตุผลการจัดโครงสร้างแบบนี้เป็นเพราะกรรมการหมู่บ้านและประชาชนในชุมชนให้การยอมรับนับถือและไว้วางใจบุคคลดังกล่าวและบุคคลคนนี้ได้เป็นแกนดำเนินงานมาตั้งแต่ยังไม่มีกรรวมกลุ่มจัดตั้งเป็นองค์กรบริการ

กรรมการที่ได้รับมอบหมายจะมีหน้าที่ไปจัดดำเนินการหลักๆดังนี้

1. รับสมัครสมาชิกและจัดทำทะเบียนสมาชิก
2. จัดทำบัญชี
3. แจ้งข่าวให้สมาชิกทราบเมื่อมีการตาย
4. จัดผู้รับผิดชอบเก็บเงินเมื่อมีสมาชิกตาย โดยจะจัดแบ่งชุมชนออกเป็นคุ้ม หรือหลังคาเรือนมอบให้สมาชิกในแต่ละคุ้มเป็นผู้เก็บเงินแทน
5. นำเงินไปมอบให้ครอบครัวสมาชิก
6. ประสานความช่วยเหลือจากชุมชนในด้านอื่นๆให้แก่ผู้ตาย

1.4.4.3. ด้านทรัพยากรในการให้บริการ

ทรัพยากรในระบบบริการมีความหมายถึงสิ่งที่เป็นเครื่องมือสนับสนุนการบริการให้บรรลุเป้าหมายได้อย่างมีประสิทธิภาพและคุณภาพมากยิ่งขึ้น ทรัพยากรในที่นี้ประกอบด้วยอัตราส่วนกำลังคนในการดำเนินงาน เงินทุน และความรู้ความเข้าใจในบริการ ผลการศึกษาพบว่า

1) อัตราส่วนกำลังคนในการบริการ

ในการให้บริการฌาปนกิจสงเคราะห์ในชุมชนจะมีกรรมการซึ่งได้รับมอบหมายให้เป็นแกนในการทำงานเพียง 1 คน โดยกรรมการที่ได้รับมอบหมายจะมีผู้ช่วยทำงานเสริมเมื่อเกิดมีการตายของสมาชิก จำนวนกรรมการเสริมจะขึ้นอยู่กับขนาดของหมู่บ้านและการจัดแบ่งกลุ่มในหมู่บ้าน จำนวนกำลังคนจะประมาณ 2 – 4 คน ซึ่งการสอบถามกรรมการถึงสัดส่วนงานกับอัตราส่วนที่ปฏิบัติงานกรรมการส่วนใหญ่ตอบว่าเพียงพอสามารถทำไหว และโดยทั่วไปกรรมการจะการใช้ระเบียบของการดำเนินงานตามพ.ร.บ. ฌาปนกิจสงเคราะห์ที่สามารถหักเงินบางส่วนมาเพื่อเป็นค่าดำเนินการเก็บเงินค่าสงเคราะห์ศพได้ โดยใช้เงินนี้เป็นค่าตอบแทนการทำหน้าที่เก็บเงินแก่สมาชิกในหมู่บ้านเมื่อมีการตาย

2) ทรัพยากรด้านเงินทุนดำเนินการ

การดำเนินงานฌาปนกิจสงเคราะห์เป็นการดำเนินงานที่ไม่หวังผลกำไรตอบแทนโดยทั่วไปจึงไม่มีเงินทุนสำหรับการดำเนินงาน ในตามข้อกำหนดของกฎหมายอนุญาตให้การดำเนินงานสามารถดำเนินการได้ในเรื่อง การเก็บเงินค่าสมาชิกแรกเข้า ไม่เกิน 50 บาท/ราย เก็บเงินบำรุงรายปีไม่เกินยี่สิบสี่บาทต่อปี เก็บเป็นเงินสำรองล่วงหน้าได้ หักเก็บเงินบางส่วนเป็นค่าดำเนินการได้ การสอบถามกรรมการพบว่าอาจจะถือว่าเป็นเงินทุนสำหรับหมุนเวียนได้แต่จำนวนเงินที่เก็บได้มักมีจำนวนน้อย ชาวบ้านในชุมชนมักไม่พร้อมที่จะให้เก็บเงินล่วงหน้า

จึงสรุปได้ว่าบริการฌาปนกิจสงเคราะห์ไม่มีทรัพยากรด้านเงินทุนดำเนินการ

3) ทรัพยากรด้านองค์ความรู้ในการบริการ

การที่บริการฌาปนกิจสงเคราะห์ในชุมชนมีพัฒนาการมาจากวัฒนธรรมประเพณีของชุมชน การดำเนินงานจึงเป็นไปตามการจัดระบบภายในขององค์กรบริการในชุมชนเองมาตั้งแต่ต้น การสนทนากับกรรมการ ผู้นำชุมชนและจากผู้รับผิดชอบภาครัฐได้ข้อมูลที่ตรงกันว่าผู้รับผิดชอบหรือกรรมการมีความรู้ความเข้าใจในเรื่องการดำเนินงานในเกณฑ์ดีแต่การปฏิบัติงานอาจไม่เป็นตามระบบที่กำหนดไว้โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเรื่องการจัดทำรายงานและการจัดทำบัญชี ทั้งนี้ด้วยเหตุผลว่าค่อนข้างยุ่งยาก วุ่นวาย และในหมู่บ้านนั้นๆจะมีคนตายสักคน

1.4.4.4. กลไกและกระบวนการดำเนินงาน

โดยทั่วไปกลไกการทำงานด้านฌาปนกิจสงเคราะห์จะดำเนินการโดยกรรมการโดยมีกระบวนการทำงานตามระเบียบหรือข้อบังคับตามกฎหมาย การศึกษาด้านกลไกและกระบวนการดำเนินงานฌาปนกิจสงเคราะห์ในชุมชน พบว่า องค์กรบริการในรูปแบบบริการแบบเป็นทางการ จะใช้กลไกและกระบวนการดำเนินงานตามข้อบังคับของสมาคมฌาปนกิจสงเคราะห์ดังนี้

- จัดตั้งกรรมการดำเนินกาไม่น้อยกว่า 7 คน
- การฌาปนกิจสงเคราะห์จะต้องมีวัตถุประสงค์เพื่อการฌาปนกิจสงเคราะห์
- มีการจดทะเบียนเป็นนิติบุคคล
- มีการจัดทำข้อบังคับและการดำเนินการตามข้อบังคับประกอบด้วย

- มีชื่อสมาคมแสดง
- มีที่ตั้งสำนักงานที่แน่นอนชัดเจน
- มีระเบียบและวิธีการรับสมาชิกและการขาดจากสมาชิก
- มีการกำหนดอัตราค่าสมัคร เงินสงเคราะห์ วิธีชำระเงินตามข้อบังคับของกฎหมายคือ
 - -เงินค่าสมัคร คนละ 50 บาท
 - -เงินค่าบำรุงคนละ ยี่สิบสี่บาทต่อปี
 - เงินสงเคราะห์ศพรายละ 20 บาท
 - เงินสำรองจ่ายล่วงหน้า 100 บาท
 - เงินเพื่อเป็นค่าใช้จ่ายในการดำเนินงาน.
- กรรมการสิทธิกรรมการว่าไม่มีสิทธิได้รับค่าจ้าง
- กำหนดเกี่ยวกับสิทธิหน้าที่ของสมาชิก
- กำหนดวิธีจ่ายเงินเมื่อสมาชิกตาย
- กำหนดการประชุมใหญ่ให้มีการประชุมใหญ่ทุกปี
- กำหนดจำนวนกรรมการและหน้าที่ของกรรมการ
- การตรวจสอบบัญชีและเอกสาร
- มีการจัดทำทะเบียนและ เก็บรักษาทะเบียน
- การแสดงทะเบียนแจ้งฐานะทางการเงินให้ผู้รับผิดชอบทราบ
- มีการจัดทำบัญชีแสดงให้ผู้ที่เป็นสมาชิกและผู้ที่เกี่ยวข้องได้รับผิดชอบทราบ

ส่วนในองค์กรบริการพัฒนากิจสงเคราะห์ในรูปแบบบริการที่ไม่เป็นทางการพบว่า ทุกองค์กรจะยึดหลักการดำเนินงานตามระเบียบทางกฎหมายเพียงบางข้อ แต่จะเลือกใช้บางอย่างมาเป็นระเบียบการดำเนินงาน การกำหนดระเบียบจะมี 2 แบบคือ

1. การเขียนระเบียบเป็นลายลักษณ์อักษร
2. ไม่ได้เขียนระเบียบเป็นลายลักษณ์อักษร

การสอบถามกรรมการพบว่าส่วนใหญ่จะมีการเขียนเป็นระเบียบการดำเนินงานแต่รายละเอียดส่วนใหญ่จะมีไม่ครบ โดยส่วนใหญ่จะมีข้อปฏิบัติในประเด็นต่อไปนี้

1) วิธีการรับสมัครสมาชิก

พบว่าสมาชิกขององค์กรพัฒนากิจสงเคราะห์ในชุมชนจะมี 2 ประเภท คือ สมาชิกแบบรายบุคคลและสมาชิกแบบรายกลุ่ม โดยเปิดโอกาสให้คนในชุมชนสามารถสมัครเข้าเป็นสมาชิกได้ทั้ง 2 ประเภท ซึ่งการศึกษาด้วยการสอบถามผู้สูงอายุพบว่า ส่วนใหญ่ผู้สูงอายุจะเป็นสมาชิกแบบรายบุคคล(ร้อยละ 70.6) ที่เหลือเป็นแบบกลุ่ม (ร้อยละ 29.4)

2) ข้อกำหนดด้านคุณสมบัติของสมาชิก

พบว่าองค์กรพัฒนากิจสงเคราะห์ในชุมชนในรูปแบบบริการแบบไม่เป็นทางการทั้งหมดทุกแห่ง(ร้อยละ 100) ไม่มีข้อกำหนดด้านคุณสมบัติของสมาชิกโดยกำหนดว่าทุกคนที่อยู่อาศัยในชุมชนสามารถเข้าเป็นสมาชิกของพัฒนากิจสงเคราะห์ในชุมชนได้ การเป็นสมาชิกเป็นโดยความสมัครใจ โดยอัตราค่าสมัครและ เงินสงเคราะห์จะมีความแตกต่างกันในกลุ่มสมาชิกระหว่างในกลุ่มรายบุคคลและรายกลุ่ม

ในฉาปนกิจสงเคราะห์ที่มีการจัดตั้งเป็นสมาคมอยู่ในชุมชนหรือเป็นทางการ การเป็นสมาชิกจะมีข้อกำหนดที่เพิ่มขึ้น โดย ในกลุ่มสมาชิกที่เป็นลูกค้ำของธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การจะเข้าต้องเป็นสมาชิกฉาปนกิจสงเคราะห์ด้วย แต่จะกำหนดว่า ผู้ที่เป็นลูกหนี้อายุต้องไม่เกิน 60 ปี ส่วนผู้เป็นเจ้าหนี้ธนาคารสามารถเป็นสมาชิกได้ในกลุ่มผู้อายุไม่เกิน 65 ปี

3) การกำหนดอัตราค่าสมัคร อัตราเงินสงเคราะห์สมาชิก

การศึกษาพบว่า องค์การฉาปนกิจสงเคราะห์ในชุมชนทุกแห่งมีการเก็บเงินค่าสมาชิกแรกเข้า ในด้านเงินสงเคราะห์นั้น ตามกฎหมายจะกำหนดว่าไม่เกินร้อยละ 20 บาทการศึกษาในองค์กรชุมชน พบว่า ในผู้ที่เป็สมาชิกแบบบริการที่เป็นทางการจะเสียตามอัตราที่กำหนด ส่วนสมาชิกรวมทั้ง ผู้สูงอายุที่เป็นสมาชิกฉาปนกิจสงเคราะห์ในชุมชนในรูปแบบไม่เป็นทางการส่วนใหญ่เสียเงินค่าสงเคราะห์สพ 20 บาท/ราย (ร้อยละ 67.3) รองลงมาจะเสียเงินในอัตรา 25 – 50 บาท/ราย(ร้อยละ23.4)และที่เหลือจะเสียเงิน 5-15บาท/สพ (ร้อยละ9.3)

4) วิธีการจ่ายเงิน

ด้านวิธีการจ่ายเงิน พบว่าเมื่อมีการตายของสมาชิก กรรมการจะทำหน้าที่เก็บรวบรวมเงินตามอัตราที่กำหนด การจ่ายเงินสงเคราะห์ให้ครอบครัวสมาชิกจากการสอบถามกรรมการพบว่า ในองค์กรแบบเป็นทางการจะได้รับเงินค่อนข้างช้ากว่า ส่วนในองค์กรบริการแบบไม่เป็นทางการส่วนใหญ่จะจ่ายภายในวัน (ร้อยละ64.1)รองลงมาจะจ่ายเงินภายใน 2-3 วัน(ร้อยละ34.6) จำนวนเล็กน้อยจ่ายเงินเกิน 3 วัน(ร้อยละ1.3)

การที่เป็นเช่นนี้อาจเป็นเพราะ องค์การบริหารแบบเป็นทางการจะมีขั้นตอนที่มากกว่า และสถานที่ตั้งองค์กรมักไม่อยู่ในชุมชน ทำให้การติดต่อประสานงานระหว่างสมาชิกและผู้รับผิดชอบใช้เวลามาก ในขณะที่องค์กรบริการแบบไม่เป็นทางการซึ่งจะมีสถานที่ตั้งในหมู่บ้านกรรมการเป็นคนในหมู่บ้าน สมาชิกและกรรมการมักรู้จักมีความสัมพันธ์กัน มีประเพณีวัฒนธรรมร่วมกันทำให้การดำเนินการหรือบริการดำเนินการได้รวดเร็วกว่า รายละเอียดแสดงไว้ตามตารางที่ 7

ตารางที่ 7 แสดงเปรียบเทียบกระบวนการดำเนินงานขององค์กรบริการในชุมชนระหว่างรูปแบบทางการและบริการแบบไม่เป็นทางการ/ธรรมชาติ

กระบวนการดำเนินงาน มี	แบบทางการ		แบบไม่เป็นทางการ	
	ไม่มี	มี	ไม่มี	มี
- ใช้ในรูปกรรมการ	/		/	/
- มีวัตถุประสงค์เพื่อการฌาปนกิจสงเคราะห์	/		/	
- มีการจดทะเบียนเป็นนิติบุคคล	/			/
- มีการจัดทำข้อบังคับและการดำเนินการตามข้อบังคับประกอบด้วย	/		/(บางข้อ)	
• มีชื่อสมาคมแสดง	/			/
• มีที่ตั้งสำนักงานที่แน่นอนชัดเจน	/			
• มีระเบียบและวิธีการรับสมาชิกและการขาดจากสมาชิก	/		/	
• มีการกำหนดอัตราค่าสมัคร	50บาท/ราย		0-100บาท/ราย	
• อัตราเงินสงเคราะห์ศพ	20บาท/ราย		5-50บาท/ราย	
• เงินค่าบำรุง	24บาท/ปี		ไม่แน่นอน	
• เงินสำรองจ่ายล่วงหน้า	100 บาท/ราย		ตามอัตราล่วงหน้า/ราย	
• เงินเพื่อเป็นค่าใช้จ่ายในการดำเนินงาน	ตามอัตรา		ไม่แน่นอน	
• สิทธิกรรมการด้านค่าจ้าง		/		/
• ระเบียบเกี่ยวกับสิทธิหน้าที่ของสมาชิก	/			/
• ระเบียบวิธีจ่ายเงินเมื่อสมาชิกตาย	/			/
• กำหนดการประชุมใหญ่ให้มีการประชุมใหญ่ทุกปี	/			/
* กำหนดจำนวนกรรมการและหน้าที่	/			/
- การตรวจสอบบัญชีและเอกสาร	/			/
- มีการจัดทำทะเบียนและ เก็บรักษาทะเบียน	/		/(แบบง่ายๆ)	
- การแสดงทะเบียนแจ้งฐานะทางการเงินให้ผู้รับผิดชอบทราบ	/			/
- มีการจัดทำงบดุล/บัญชีแสดงให้ผู้ที่เป็นสมาชิกและผู้ที่เกี่ยวข้องรับผิดชอบทราบ	/			/
- การแจ้งข่าวให้สมาชิกทราบเมื่อมีการตาย	/		/	
- การจัดผู้รับผิดชอบเก็บเงินเมื่อมีสมาชิกตาย	/		/	
- การนำเงินไปมอบให้ครอบครัวสมาชิก				
- การประสานความช่วยเหลือจากชุมชนในด้านอื่นๆให้แก่ผู้ตาย		/	/	
- สมาชิกผู้สูงอายุมีโอกาสเป็นสมาชิกได้		/	/	
- ประเภทสมาชิกแบบ				
รายบุคคล		/	/	
รายกลุ่ม		/	/	

สรุปภาพรวมของสภาพการจัดบริการฌาปนกิจสงเคราะห์ในชุมชน

การเริ่มต้นรวมกลุ่มเป็นองค์กรบริการในชุมชนมีแนวคิดจากพื้นฐานทางวัฒนธรรมที่มีอยู่และพัฒนาให้เกิดการรวมกลุ่มมาไม่นานนักด้วยสาเหตุทำตามชุมชนอื่นและคิดว่าจะทำให้มีเงินทำศพมากขึ้น ชุมชนส่วนใหญ่มีการรวมตัวกันจัดตั้งองค์กรบริการ

ลักษณะบริการ ด้านรูปแบบของบริการจะมี 2 แบบ คือ แบบเป็นทางการซึ่งจัดตั้งภายนอกชุมชนแต่จะให้บริการมาถึงชุมชนด้วย ผู้สูงอายุไม่สามารถสมัครเข้าเป็นสมาชิกได้ และรูปแบบบริการแบบไม่เป็นทางการ ประกอบด้วยบริการที่จัดเฉพาะสมาชิกในชุมชน บริการสำหรับสมาชิกในชุมชนและชุมชนใกล้เคียงและบริการที่จัดแบบประเพณีดั้งเดิม ไม่มีการจัดตั้งองค์กรบริการแต่จะให้บริการเฉพาะกิจ ซึ่งส่วนใหญ่การฌาปนกิจสงเคราะห์ที่มีการจัดตั้งเป็นองค์กรฌาปนกิจสงเคราะห์ในชุมชนชุมชนเกือบทั้งหมดมีการจัดบริการแบบนี้และผู้สูงอายุส่วนใหญ่เป็นสมาชิกองค์กรรูปแบบนี้

ในด้านสถานที่ตั้งองค์กรบริการ ในรูปแบบบริการแบบเป็นทางการสถานที่ตั้งองค์กรบริการจะอยู่นอกชุมชน ส่วนรูปแบบองค์กรบริการไม่เป็นทางการซึ่งมีอยู่ในชุมชนสถานที่ตั้งจะใช้ศูนย์สงเคราะห์ราษฎรเป็นสถานที่ตั้งองค์กร การจัดตั้งองค์กรบริการส่วนใหญ่ไม่มีการจดทะเบียนให้ถูกต้องตามกฎหมาย นโยบายและวัตถุประสงค์บริการส่วนใหญ่จะเป็นไปเพื่อการสงเคราะห์ศพ ในชุมชนโครงสร้างบริการจะมีลักษณะไม่เป็นทางการ มีการกำหนดบทบาทหน้าที่แบบหลวม

ด้านระบบการดำเนินงานทั้งหมดดำเนินการในรูปกรรมการ ซึ่งส่วนใหญ่มาจากการเลือกตั้ง กรรมการส่วนใหญ่อยู่ในวัยทำงาน อาชีพเกษตรกร มีจำนวนหนึ่งในสี่เป็นผู้สูงอายุด้วย กรรมการมีความคิดเห็นในทางบวกต่อฌาปนกิจสงเคราะห์ ดำเนินการโดยกรรมการซึ่งมักเป็นกรรมการหมู่บ้านด้วยจำนวนตั้งแต่ 2 คนขึ้นไปโดยคณะกรรมการจะมอบให้กรรมการคนใดคนหนึ่งรับผิดชอบดำเนินการ โดยมีทีมงาน 2 – 4 คน รับผิดชอบดำเนินงานตามนโยบายและวัตถุประสงค์ซึ่งเน้นการทำศพโดยเฉพาะ กระบวนการดำเนินงานอาศัยแนวทางที่กำหนดไว้ตามกฎหมาย ไม่มีการเขียนระเบียบชัดเจน และส่วนใหญ่มีข้อกำหนดที่ระบุไว้ในเรื่องวิธีการรับสมาชิกซึ่งมี 2 แบบคือแบบรายบุคคลและรายกลุ่ม ผู้สูงอายุส่วนใหญ่เป็นสมาชิกแบบรายบุคคล โดยอัตราค่าสมาชิกส่วนใหญ่จะยึดตามกฎหมายคือเก็บค่าสงเคราะห์ศพ 20 บาท/รายแต่มีความยืดหยุ่นเพราะมีการเก็บตามศักยภาพของผู้สูงอายุตั้งแต่ 5 บาท- 50 บาท และเมื่อมีการตายเกิดขึ้นจะมีการจ่ายเงินภายใน 1 วัน

ส่วนที่ 2 ผลการศึกษาการให้บริการฌาปนกิจสงเคราะห์ในชุมชนต่อผู้สูงอายุ

การประเมินการให้บริการในปัจจุบัน ได้ให้ความสำคัญกับการประเมินองค์ประกอบบริการที่ดีที่จะให้ผลคุ้มค่ากับประชาชนผู้รับบริการ อันประกอบด้วย การมีมาตรฐานบริการ บริการมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล สร้างความพึงพอใจให้แก่ผู้สูงอายุและตอบสนองต่อความต้องการของผู้สูงอายุ ความครอบคลุมของบริการ โอกาสที่ผู้สูงอายุจะสามารถเข้าถึงบริการ ความยั่งยืนของบริการ รวมทั้งการจัดการแก้ไขปัญหาที่มี การศึกษาการให้บริการฌาปนกิจสงเคราะห์ครั้งนี้ จึงจะเป็นการประเมินการให้บริการแก่ผู้สูงอายุในด้านต่างๆ ได้แก่

- 2.1. มาตรฐานการบริการฌาปนกิจสงเคราะห์
- 2.2. ประสิทธิภาพ ประสิทธิผล ความพึงพอใจในบริการ
- 2.3. การตอบสนองต่อความต้องการของผู้สูงอายุในदान
- 2.4. ความครอบคลุมของบริการ
- 2.5. โอกาสที่ผู้สูงอายุจะสามารถเข้าถึงบริการ
- 2.6. การมีส่วนร่วมในการจัดบริการของผู้สูงอายุ
- 2.7. ความยั่งยืนของบริการ
- 2.8. ปัญหาอุปสรรคในการดำเนินงาน

ผลการศึกษาครั้งนี้

2.1. ด้านมาตรฐานการบริการฌาปนกิจสงเคราะห์

ในการให้บริการฌาปนกิจสงเคราะห์ที่มีอยู่ไม่ได้เขียนเป็นลายลักษณ์อักษรว่ามาตรฐานบริการฌาปนกิจสงเคราะห์ เป็นอย่างไร แต่จากระเบียบข้อบังคับทางกฎหมายซึ่งกำหนดเป็นแนวทางปฏิบัติเอาไว้ จึงอาจใช้ถือเป็นแนวทาง/มาตรฐานการบริการ โดยจะประกอบด้วย

- 2.1.1. การมีเป้าหมายบริการเพื่อทำการสงเคราะห์กันและกันในการจัดการศพหรือจัดการศพและ สงเคราะห์ครอบครัว
- 2.1.2. มีการจัดตั้งชื่อซึ่งมีคำว่าสมาคมฌาปนกิจสงเคราะห์กำกับไว้
- 2.1.3. มีการจดทะเบียนและติดใบสำคัญการจดทะเบียนเอาไว้ให้มองเห็นชัดเจน
- 2.1.4. มีที่ตั้งสำนักงาน
- 2.1.5. มีระเบียบวิธีรับสมาชิกและการขาดจากสมาชิก
- 2.1.6. มีการกำหนดอัตราเงินค่าสมัคร เงินสงเคราะห์และวิธีการชำระเงิน
- 2.1.7. มีระเบียบเกี่ยวกับสิทธิหน้าที่ของสมาชิก
- 2.1.8. มีระเบียบเกี่ยวกับการจ่ายเงินค่าจัดการศพ หรือจัดการศพและ สงเคราะห์ครอบครัว
- 2.1.9. มีระเบียบเกี่ยวกับการจ่ายเงินและเก็บรักษาเงิน
- 2.1.10. มีระเบียบด้านการประชุมและกรรมการ
- 2.1.11. มีการดำเนินงานโดยคณะกรรมการ
- 2.1.12. มีการจัดทำบัญชีและงบดุล
- 2.1.13. มีการแสดงบัญชี

ผลการศึกษาพบว่า การบริการฌาปนกิจสงเคราะห์ในชุมชนส่วนใหญ่มีการดำเนินงานตามแนวทางที่กำหนดไว้ตามกฎหมาย โดยในองค์กรบริการแบบเป็นทางการจะมีการดำเนินงานที่ครอบคลุมทุกประเด็นซึ่งถือว่าเป็นไปตามมาตรฐาน ส่วนแบบไม่เป็นทางการจะมีความครอบคลุมเพียงบางเรื่อง และในสิ่งที่ครอบคลุมไปถึงนี้ก็มักเป็นไปแบบหลวมๆ และมีความแตกต่างกันในแต่ละชุมชน จึงอาจสรุปได้ว่าในบริการแบบไม่เป็นทางการยังไม่มีมาตรฐานงานบริการฌาปนกิจสงเคราะห์ (ตามตารางที่ 8)

ตารางที่ 8 แสดงลักษณะการดำเนินงานตามแนวทางบริการฌาปนกิจสงเคราะห์ที่กำหนดไว้ในกฎหมาย

แนวทางการดำเนินงาน	ลักษณะการดำเนินงาน ฌาปนกิจสงเคราะห์ในชุมชน	
	รูปแบบทางการ	รูปแบบธรรมชาติ
- เป้าหมายบริการ	เพื่อการสงเคราะห์ศพและอื่นๆ	เพื่อการสงเคราะห์ศพเท่านั้น
- การจัดตั้งชื่อ	มีชื่อสมาคม	ไม่มีชื่อสมาคม
- การจดทะเบียน	จด	ไม่จด
- สถานที่ตั้งสำนักงาน	ชัดเจนแน่นอน	ไม่ชัดเจน
- ระเบียบเกี่ยวกับสมาชิก	มี/ชัดเจน/เป็นลายลักษณ์อักษร	ใช้ศูนย์สงเคราะห์เป็นหลัก มี/ไม่ชัดเจน/ไม่เป็นลายลักษณ์อักษร
- อัตราเงิน		
• ค่าสมัคร	50บาท/ราย	ไม่แน่นอน(0-100)
• เงินสงเคราะห์	20บาท/ราย	5 – 50 บาท/ราย
• เงินเก็บล่วงหน้า	100บาท/ราย	ไม่แน่นอน
- วิธีการชำระเงิน	มี/ชัดเจน/เป็นทางการ	มี/แจ้งด้วยวาจา
- ระเบียบเกี่ยวกับสิทธิหน้าที่	มี/ชัดเจน	มี/แจ้งด้วยวาจา
- ระเบียบการจ่ายเงิน	มี/ชัดเจน	มี/ไม่เป็นทางการ
- ระเบียบการประชุม	มี/ชัดเจน	ไม่มี
- ระเบียบ/วิธีการดำเนินงาน	มี/ชัดเจน	ไม่มี
- การจัดทำบัญชี/งบดุล	มีตามระเบียบ	มีแบบง่ายๆหลวม
- มีการแสดงบัญชี	มีแต่บางครั้งไม่แจ้งสมาชิกให้ทราบ	ไม่มี

2.2. ประสิทธิภาพ ประสิทธิผล ความพึงพอใจในบริการ

เป็นการศึกษาปัจจัยจากการจัดบริการที่พึงประสงค์อันประกอบด้วยการจัดบริการได้ตรงตามวัตถุประสงค์ ผู้รับบริการพึงพอใจ คุณภาพบริการที่ดี สามารถตรวจสอบการบริการได้ ซึ่งพบว่า

2.2.1. การจัดบริการตามวัตถุประสงค์

ในด้านวัตถุประสงค์บริการซึ่งกำหนดไว้ตามระเบียบว่าการฌาปนกิจสงเคราะห์ต้องเป็นไปเพื่อการสงเคราะห์ศพและสงเคราะห์ครอบครัว ซึ่งการศึกษาองค์บริการที่มีอยู่ในชุมชนพบว่าองค์บริการแบบเป็นทางการจะมีวัตถุประสงค์เพื่อการสงเคราะห์ศพและอาจแฝงด้วยการเป็นหลักประกันหนี้ที่สมาชิกมีต่อองค์กรที่เกี่ยวข้อง แต่สำหรับวัตถุประสงค์องค์กรในชุมชนซึ่งไม่เป็นทางการซึ่งผู้สูงอายุส่วนใหญ่เป็นสมาชิกวัตถุประสงค์จะเป็นเรื่องการสงเคราะห์ศพเป็นสำคัญ การบริการที่จัดในชุมชนจึงบรรลุวัตถุประสงค์

2.2.2. ความพึงพอใจในบริการของผู้สูงอายุ

ผลการประเมินความพึงพอใจในบริการของผู้สูงอายุ ทั้งจากตัวผู้สูงอายุและกรรมการซึ่งพบว่า

ด้านผู้สูงอายุ

จากการประมวลความคิดเห็นและความต้องการของผู้สูงอายุที่มีต่อการฌาปนกิจสงเคราะห์ อันได้แก่ผู้สูงอายุมีความคิดเห็นในทางบวกกับการเป็นสมาชิกฌาปนกิจสงเคราะห์ในชุมชนโดยเรียงลำดับจากมากไปหาน้อยดังนี้

- ความมั่นใจในผลประโยชน์ที่ได้รับ
- รู้สึกอุ่นใจแม้จะตายไป
- ควรสนับสนุนฌาปนกิจสงเคราะห์
- คิดว่าฌาปนกิจสงเคราะห์เป็นที่พึงได้
- กรรมการมีความซื่อสัตย์ไว้ใจได้
- รู้สึกมั่นใจในกรรมการได้
- ฌาปนกิจสงเคราะห์ได้ทำงานตามวัตถุประสงค์
- ความพอใจในผลประโยชน์ที่ได้รับ
- ความพอใจในการทำงานของกรรมการ
- ความรู้สึกว่าได้รับบริการที่ดี
- มีความมั่นใจว่าตายไปจะไม่สร้างภาระให้ลูกหลาน

ความคิดเห็นที่มีน้ำหนักมาในทางลบ ได้แก่

- ความรู้สึกเป็นภาระในการจ่ายเงิน
- บริการของสมาคมควรปรับปรุง

ด้านกรรมการ

จากสรุปความคิดเห็นของกรรมการที่มีต่อการดำเนินงานซึ่งพบว่า

- ผู้สูงอายุทุกคนมีความพึงพอใจในเรื่องการทำตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ (ร้อยละ 100)
- พอใจในจำนวนเงินสงเคราะห์ที่ได้รับ (ร้อยละ 98.7)
- พอใจในการอำนวยความสะดวกของเจ้าหน้าที่ (ร้อยละ 90.2)
- พอใจการบริหารงานของกรรมการ (ร้อยละ 85.1)

รวมทั้งจากสิ่งที่กรรมการ ได้มีการดำเนินงานที่กรรมการเชื่อว่าเป็นบริการที่ผู้สูงอายุพอใจเรียงตามลำดับน้ำหนักในเรื่องต่อไปนี้

- การจ่ายเงินสดให้ผู้รับผลประโยชน์ของสมาชิก
- การจ่ายเงินสงเคราะห์อย่างรวดเร็ว
- การชี้แจงจัดทำบัญชีโดยไม่กั๊ก
- การเยี่ยมทักทายสมาชิกเสมอ

และการประเมินความพอใจของครอบครัวที่มีต่อบริการ ซึ่งกรรมการคิดว่าครอบครัวของผู้สูงอายุพอใจในบริการเพราะ

- ครอบครัวให้ความร่วมมือดี มักสนับสนุนการเป็นสมาชิกในผู้สูงอายุ
- เป็นการเตรียมให้ลูกหลานไม่เดือดร้อน
- ครอบครัวอุ่นใจ
- เก็บเงินในอัตราที่ถูก
- เป็นสิ่งที่เหมาะสมกับผู้สูงอายุ

2.2.3. คุณภาพบริการและการตรวจสอบบริการ

การประเมินคุณภาพบริการจากการนำเสนอถึงปัญหาอุปสรรคในการบริการและการตรวจสอบบริการจากกลุ่มสมาชิก ซึ่งผลมีว่า

1) คุณภาพบริการ

จากการศึกษาที่พบว่าผู้สูงอายุแม้ส่วนใหญ่คิดว่าไม่มีปัญหาอะไร แต่สิ่งพบนั้นได้แสดงให้เห็นถึงปัญหาดังนี้

ร้อยละ 20.8 คิดว่าทางราชการไม่เข้ามาดูแล

ร้อยละ 20.7 คิดว่าเจ้าหน้าที่ไม่ค่อยชี้แจงข้อมูลให้ทราบ

ร้อยละ 10.0 คิดว่าบริการล่าช้า

ร้อยละ 8.4 คิดว่านำเงินไปให้สมาชิกช้า

ร้อยละ 4.7 คิดว่าเก็บเงินจากสมาชิกมากเกินไป

ร้อยละ 2.4 เจ้าหน้าที่สมาคมเอาเปรียบสมาชิก

(ตามตารางที่ 9)

สิ่งที่ผู้สูงอายุนำเสนอสรุปได้ว่าน่าจะยังคงมีปัญหาด้านคุณภาพบริการ และเมื่อศึกษาในรายละเอียดพบว่า ปัญหาที่ผู้สูงอายุนำเสนอ มักจะเกิดขึ้นกับองค์กรที่ผู้สูงอายุเลือกตอบว่า ได้มีการจดทะเบียน

2) ด้านการตรวจสอบบริการ

การจัดทำรายงาน งบดุลบัญชี เป็นข้อบังคับตามกฎหมายที่องค์กรบริการฅาปนกิจสงเคราะห์ต้องดำเนินการ ในองค์กรบริการแบบเป็นทางการพบว่าแม้จะมีข้อบังคับมีการจัดทำรายงานแต่ในหลายชุมชนไม่ได้รับรายงานแจ้งผลการดำเนินงานขององค์กรในลักษณะสม่ำเสมอ ในขณะที่ องค์กรแบบธรรมชาติจะไม่มีการจัดทำรายงานแจ้งสมาชิกเช่นกัน แต่มีการจัดทำบัญชีเอาไว้ กรรมการมีความเห็นว่าหากสมาชิกอยากดูก็ขอดูได้ และในชุมชนจะรู้กันอยู่แล้วว่าใครเป็นสมาชิก ใครตายได้เงินเท่าไรอย่างไร บริการฅาปนกิจสงเคราะห์ในชุมชนจึงมีลักษณะเป็นความไว้วางใจกันโดยใช้ระบบความสัมพันธ์ทางสังคมเป็นเครื่องมือตรวจสอบ

โดยสรุปผลการเป็นไปตามวัตถุประสงค์ โดยรวมผู้สูงอายุมีความพึงพอใจในบริการ คุณภาพบริการยังมี ปัญหาและการทำงานยังไม่เอื้อต่อการตรวจสอบได้เท่าที่ควร

2.3. การตอบสนองต่อความต้องการของผู้สูงอายุ

หัวใจของการบริการ โดยทั่วไปก็คือบริการที่จัดขึ้นจะต้องตอบสนองต่อความต้องการของผู้รับบริการ การ ประเมินบริการตามปณิกสงเคราะห์ถึงการตอบสนองของบริการต่อความต้องการของผู้สูงอายุ เป็นการศึกษาใน 2 ด้าน คือ ความต้องการด้านปณิกสงเคราะห์ของผู้สูงอายุที่มีอยู่ในขณะนี้ และ การตอบสนองต่อความต้องการตาม ปณิกสงเคราะห์ของผู้สูงอายุ ผลการศึกษาพบว่า

2.3.1. ความต้องการด้านปณิกสงเคราะห์ของผู้สูงอายุ

การประเมินจากการสอบถามและประมวลความคิดเห็นของผู้สูงอายุใน 4 ด้านคือ ความวิตกกังวลในเรื่อง การตาย ความคิดเห็นเกี่ยวกับการมีหลักประกันการตายและการเตรียมตัวก่อนตายของผู้สูงอายุ ความเข้าใจเรื่องปณิกสงเคราะห์ และความต้องการการช่วยเหลือด้านการตายจากผู้อื่น ผลการศึกษาซึ่งพบว่า

- 1) ในด้านความวิตกกังวลในเรื่องการตายของผู้สูงอายุจากการสอบถามและพูดคุยกับผู้สูงอายุในด้านจิตใจ และอารมณ์และความวิตกกังวล พบว่า ส่วนใหญ่ผู้สูงอายุเกินกว่าครึ่งจะมีความวิตกกังวลในเรื่องต่างๆ (ร้อยละ 52.9) เรื่องที่กังวลมากที่สุดคือสุขภาพกาย (ร้อยละ 64.3) ชีวิตความเป็นอยู่ (ร้อยละ 52.9) จำนวนครั้งหนึ่งกังวลว่าจะไม่มีเงินช่วยเหลือหลาน (ร้อยละ 49.7) จำนวนหนึ่งในสามของผู้สูงอายุกังวล ในเรื่องลูกหลานไม่ค่อยมาพูดคุย/ดูแล (ร้อยละ 35.1) ส่วนความกังวลเรื่องการตายมีผู้สูงอายุจำนวน ประมาณหนึ่งในสี่ (ร้อยละ 27.2) ที่มีความกังวลในเรื่องนี้ (ตามตารางที่ 10)
- 2) ด้านความคิดเห็นเกี่ยวกับการมีหลักประกันการตายและการเตรียมตัวก่อนตายผลการศึกษาซึ่งพบว่า ผู้ สูงอายุส่วนใหญ่ มีความเชื่อว่าเป็นหน้าที่ของลูกหลานที่ต้องจัดงานศพให้เมื่อต้องตายไป (ร้อยละ 97.5) และผู้สูงอายุให้ความสำคัญและความจำเป็นกับการเตรียมตัวก่อนตายเรียงจากความสำคัญตามน้ำหนัก คะแนนจากมากไปหาน้อยดังนี้ การทำประกันชีวิต (2.98) การแจ้งลูกหลานรู้ล่วงหน้าถึงความต้องการ ก่อนที่ผู้สูงอายุจะตายลงไป (2.53) การเตรียมเงินทองให้ลูกหลานก่อนตาย (2.45) การแบ่งทรัพย์สิน เงินทองให้ลูกหลาน (2.43) การเตรียมใจให้พร้อมก่อนตาย (2.42) และให้ความสำคัญกับการเป็น สมาชิกฌาปนกิจสงเคราะห์ในระดับน้อยสุด (1.68) (ตามตารางที่ 11)
- 3) ด้านความเข้าใจ และทัศนคติ ที่มีต่อการฌาปนกิจสงเคราะห์ ผลการศึกษาซึ่งพบว่าผู้สูงอายุส่วนใหญ่ รู้ จักฌาปนกิจสงเคราะห์ (ร้อยละ 81) โดยเกินกว่าครึ่ง (ร้อยละ 56) รู้จักจากการแนะนำจากกำนัน ผู้ใหญ่ บ้านและเจ้าหน้าที่ทางราชการ รองลงมาได้จากเพื่อนบ้านและคนรู้จัก (ร้อยละ 33.7) และ จากลูกหลาน (ร้อยละ 10.1) ส่วนใหญ่มีความรู้และเข้าใจถึงความหมายของฌาปนกิจสงเคราะห์ว่าเป็น เงินที่ช่วยกัน ตอนตาย (ร้อยละ 81.4) ที่เหลือให้ความหมายของฌาปนกิจสงเคราะห์ว่าเป็นเงินที่ผู้สูงอายุ มีความ ลำบากได้รับความช่วยเหลือ (ร้อยละ 16.2) และสมาชิกช่วยกันเมื่อเป็นหนี้ (ร้อยละ 2.4) ตามลำดับ (ตามตารางที่ 12)

- 4) ด้านความคิดเห็นในเรื่องความต้องการการช่วยเหลือด้านฌาปนกิจสงเคราะห์ของผู้สูงอายุนั้น พบว่า ผู้สูงอายุจำนวนประมาณสี่ในห้า(ร้อยละ 81) แจ้งว่าต้องการความช่วยเหลือจากทางราชการ โดยระบุว่า ต้องการการช่วยเหลือเรื่องการทำบุญงานศพ และจัดหาโรงศพให้ ส่วนที่เหลือไม่ต้องการความช่วยเหลือ(ร้อยละ 19) (ตามตารางที่ 13)

2.3.2. ด้านการตอบสนองต่อความต้องการของผู้สูงอายุ

การศึกษาในองค์ประกอบที่เกี่ยวข้องกับการตอบสนองต่อความต้องการบริการฌาปนกิจสงเคราะห์ของผู้สูงอายุจากวัตถุประสงค์ในการเข้าเป็นสมาชิก และข้อกำหนดคุณสมบัติของสมาชิก

ผลการศึกษาพบว่า

ในวัตถุประสงค์การบริการฌาปนกิจสงเคราะห์จะเน้นเพื่อการทำงานศพ ซึ่งจะสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของบริการในชุมชนจากการสอบถามกรรมการซึ่งแสดงไว้ว่าฌาปนกิจสงเคราะห์ในชุมชนจะช่วยผู้สูงอายุ มีเงินจัดงานศพ ช่วยให้ผู้สูงอายุมั่นใจ สุขสบาย และยัง มีบริการพิเศษเมื่อตายให้ด้วย เช่นอุปการณ ใต้เท้าอ๊ จานชาม

ส่วนในข้อกำหนดคุณสมบัติสมาชิก ที่พบว่าบริการฌาปนกิจสงเคราะห์ในชุมชนนั้นในทุกองค์การบริการในชุมชน ผู้สูงอายุทุกคนสามารถที่จะเข้าเป็นสมาชิกฌาปนกิจสงเคราะห์ในชุมชน ได้ (ร้อย 100) เพียงแต่อาจจะจำกัดอายุสูงสุดที่จะเข้าเป็นสมาชิกได้ในแต่ละองค์กรที่แตกต่างกัน เช่น อายุไม่เกิน 74 หรือ 75ปี เท่านั้น

นอกจากนี้ผลการศึกษาในด้านการกำหนดประเภทสมาชิกซึ่งมีทั้งแบบครอบครัว แบบรายบุคคลและอัตราค่าสมาชิกที่เปิดกว้างไว้ตามความสามารถของสมาชิกในชุมชนที่จะชำระได้ รวมทั้งจาก ความคิดเห็นทั้งจากกรรมการที่ได้แสดงไว้แล้วข้างต้น ซึ่งแสดงให้เห็นว่า กรรมการมีความคิดเห็นในทางบวกกับการฌาปนกิจสงเคราะห์มองเห็นความจำเป็นและคุณค่าของบริการฌาปนกิจสงเคราะห์แก่สมาชิก

จากข้อมูลที่ได้กล่าวถึงแสดงให้เห็นว่าบริการฌาปนกิจสงเคราะห์ในชุมชนตอบสนองต่อความต้องการของผู้สูงอายุ

ตารางที่ 9 แสดงจำนวนร้อยละของความคิดเห็นของผู้สูงอายุที่มีในด้านปัญหา/อุปสรรคในการเป็นสมาชิกบริการฌาปนกิจสงเคราะห์

ปัญหาอุปสรรค	ร้อยละ
ทางราชการไม่เข้ามาดูแล	20.8
เจ้าหน้าที่ไม่ค่อยชี้แจงข้อมูลให้ทราบ	20.7
บริการล่าช้า	10.0
นำเงินไปให้สมาชิกช้า	8.4
เก็บเงินจากสมาชิกมากเกินไป	4.7
เจ้าหน้าที่สมาคมเอาเปรียบสมาชิก	2.4
(N = 383 คิดเป็น ร้อยละ100)	

ตารางที่ 10 แสดงอัตราส่วนร้อยละของความวิตกกังวลที่มีในผู้สูงอายุ

ความวิตกกังวล	ร้อยละ
ความกังวล	52.9
เรื่องที่สูงอายุที่มีความกังวล	
เรื่องสุขภาพกาย	64.3
ชีวิตความเป็นอยู่	52.9
ไม่มีเงินช่วยเหลือหลาน	50.3
ลูกหลานไม่ค่อยมาพูดคุย/ดูแล	14.6
ความกังวลเรื่องการตาย	27.2

ตารางที่ 11 แสดงน้ำหนักของความคิดเห็นด้านความสำคัญการมีหลักประกันการตายและการเตรียมตัวก่อนตายของผู้สูงอายุ

ความคิดเห็น	น้ำหนักคะแนน
การทำประกันชีวิต	2.98
การแจ้งลูกหลานรู้ล่วงหน้าถึงความต้องการก่อนที่สูงอายุจะตายลงไป	2.53
การเตรียมเงินทองให้ลูกหลานก่อนตาย	2.45
การแบ่งทรัพย์สินเงินทองให้ลูกหลาน	2.43
การเตรียมใจให้พร้อมก่อนตาย	2.42
การเป็นสมาชิกฌาปนกิจสงเคราะห์	1.68

ตารางที่ 12 แสดงความเข้าใจ และทัศนคติของผู้สูงอายุ ที่มีต่อการฃาปนกิจสงเคราะห์

ความรู้ความเข้าใจ	จำนวน	ร้อยละ
การรู้จักฃาปนกิจสงเคราะห์		
รู้จัก	304	80.9
ไม่รู้จัก	72	19.1
ที่มาของการรู้จัก		
จากการแนะนำจากกำนัน ผู้ใหญ่บ้านและจนท.	189	56
จากเพื่อนบ้านและคนรู้จัก	107	33.7
จากลูกหลาน	32	10.1
ด้านความหมายของฃาปนกิจสงเคราะห์		
เป็นเงินที่ช่วยกันตอนตาย	302	81.4
เป็นเงินที่ผู้สูงอายุที่มีความลำบากได้รับความช่วยเหลือ	60	16.2
สมาชิกช่วยกันเมื่อเป็นหนี้	9	2.4

ตารางที่ 13 แสดงความต้องการความช่วยเหลือจากทางราชการในเรื่องการตาย

ความต้องการการช่วยเหลือ	จำนวน	ร้อยละ
ผู้สูงอายุไม่ต้องการความช่วยเหลือ	73	19
ผู้สูงอายุต้องการความช่วยเหลือจากทางราชการ	310	81

2.4. ความครอบคลุมของบริการ

การศึกษาความครอบคลุมของบริการ เป็นการศึกษาความครอบคลุมของการจัดบริการสำหรับสมาชิกในชุมชน ในองค์กรที่จัดตั้งขึ้นแบบไม่เป็นทางการ ดังที่ได้นำเสนอไว้แล้วในช่วงต้น ผลการศึกษาด้านการรวมกลุ่มจัดตั้งองค์กรซึ่งพบว่า องค์กรแบบเป็นทางการทุกชุมชนมีบริการลงไปถึงแม้จะไม่มีสถานที่ตั้งในชุมชนและไม่เปิดโอกาสให้ผู้สูงอายุเป็นสมาชิกก็ตาม ส่วนองค์กรแบบไม่เป็นทางการซึ่งเป็นบริการที่จัดตั้งโดยชุมชนและเปิดรับสมาชิกผู้เป็นสมาชิกของชุมชน อาจพบว่าไม่ครบทุกพื้นที่ แต่ก็จะมีบริการพื้นฐานการช่วยเหลือกันตามประเพณีนิยมโดยไม่ต้องตั้งองค์กร อยู่เต็มทุกพื้นที่

ข้อมูลดังกล่าวจึงแสดงให้เห็นว่าบริการฌาปนกิจสงเคราะห์มีความครอบคลุมในทุกชุมชน

2.5. ความเป็นธรรมและโอกาสที่ผู้สูงอายุจะสามารถเข้าถึงบริการ

โดยทั่วไปการจัดบริการที่ดีจะต้องมีความเป็นธรรมและให้โอกาสแก่ทุกคนที่มีความต้องการที่จะใช้บริการ ในด้านบริการฌาปนกิจสงเคราะห์ การประเมินถึงโอกาสที่ผู้สูงอายุจะสามารถเข้าถึงบริการได้ เป็นการศึกษาในด้านองค์ประกอบส่วนตัวของผู้สูงอายุที่แสดงถึงความพร้อมที่จะเข้าไปรับบริการได้ คุณลักษณะบริการที่เอื้อให้กับผู้สูงอายุ ผลการศึกษาพบดังนี้

2.5.1. การประเมินองค์ประกอบส่วนตัวของผู้สูงอายุเพื่อดูความพร้อมในการเข้าเป็นสมาชิกบริการฌาปนกิจสงเคราะห์ในชุมชน เป็นการศึกษาปัจจัยด้านต่างๆของผู้สูงอายุ ในด้านสังคม การศึกษา อาชีพ เศรษฐกิจสถานภาพทางครอบครัว การสนับสนุน และ สถานภาพทางสุขภาพอนามัย การศึกษาพบว่า

ด้านสถานภาพทางสังคม

ผู้สูงอายุในชุมชนเพศหญิงจะพบมากกว่าเพศชายเกือบสองเท่าโดยพบว่าเพศหญิงจะมีจำนวนร้อยละ 63.7 และเพศชาย ร้อยละ 36.3 ส่วนใหญ่มีอายุอยู่ระหว่าง 60 – 69 ปี (ร้อยละ 48.8) รองลงมา อายุอยู่ระหว่าง 70 – 79 ปี (ร้อยละ 31.9) ช่วงอายุ 80 – 89 ปี (ร้อยละ 18.0) อายุ 90 – 98 ปี (ร้อยละ 1.3) ตามลำดับ

ด้านการศึกษาและอาชีพ

ผู้สูงอายุส่วนใหญ่จำนวนมากมีการศึกษาในระดับประถมศึกษาและต่ำกว่า (ร้อยละ 89.6) มากกว่าครึ่งไม่ได้ประกอบอาชีพอะไร (ร้อยละ 60) รองลงมาเป็นเกษตรกร (ร้อยละ 21.4) รับจ้าง (ร้อยละ 8.3) และ งานบ้าน (ร้อยละ 5.8) ตามลำดับ

ด้านสถานภาพทางครอบครัวและการอยู่อาศัย

ผู้สูงอายุจำนวนใกล้เคียงกันเกือบครึ่งมีสถานภาพเป็นม่าย (ร้อยละ 48.4) และอยู่กับคู่สมรส (ร้อยละ 43.8) ที่เหลือสถานภาพหย่า แยก (ร้อยละ 5.1) และเป็นโสด (ร้อยละ 2.7) ส่วนใหญ่อาศัยอยู่กับสามี-ภรรยา – ลูก-ญาติ (ร้อยละ 57.8) จำนวนไม่มากนักอยู่ตามลำพังคนเดียว (ร้อยละ 7.9) การอยู่อาศัยยังอยู่กับครอบครัว ลักษณะครอบครัวยังเป็นครอบครัวใหญ่ ที่มีสมาชิกในครอบครัวตั้งแต่ 4 คนขึ้นไป (ร้อยละ 69) อยู่ในครอบครัวขนาดเล็ก (ร้อยละ 29.1) ส่วนใหญ่ยังคงอยู่อาศัยในบ้านตัวเอง (ร้อยละ 78.2) รองลงมาอยู่อาศัยกับลูกหลาน (ร้อยละ 21.5) และจำนวนเล็กน้อยมากอยู่บ้านเช่า (ร้อยละ 0.3)

ด้านสถานภาพทางเศรษฐกิจ

พบว่า ผู้สูงอายุส่วนใหญ่จำนวนประมาณสามในสี่ส่วนเป็นผู้มีรายได้น้อย (ร้อยละ 72.8) โดยมีรายได้ต่อเดือนต่ำกว่า 1,000 บาทและไม่มีรายได้เลย (ร้อยละ 40.2 และ 32.4) จำนวนเกือบครึ่งหนึ่งของผู้สูงอายุรายได้แค่พอกินพอใช้ ไม่เหลือเก็บ (ร้อยละ 48.7) จำนวนหนึ่งในสี่ของผู้สูงอายุพอกินพอใช้ แต่ก็มีหนี้สิน (ร้อยละ 25.5) ที่เหลือผู้สูงอายุที่รู้สึกว่ามีค่ามากกว่าความลำบาก ผิดเคือง ไม่พอเพียงด้านรายได้ (ร้อยละ 14.9) และที่เหลือตอบว่ามีเพียงพอ เหลือเก็บ (ร้อยละ 10.9)

ในด้านหนี้สิน จำนวนหนึ่งในสามของผู้สูงอายุตอบว่ายังคงมีหนี้สิน (ร้อยละ 33.4) และอีกสองในสามไม่มีหนี้สิน (ร้อยละ 66.7) โดยผู้ที่ไม่มีหนี้สินพบว่าจำนวนหนี้ส่วนใหญ่จะอยู่ระหว่าง 10,000 – 50,000 บาท วิธีการชำระหนี้ส่วนใหญ่ผู้สูงอายุต้องชำระหนี้ด้วยตนเอง (ร้อยละ 72.3) และที่เหลือลูกหลานช่วยกันชำระ (ร้อยละ 27.0) และพบว่าผู้สูงอายุจำนวนหนึ่งในห้าที่ตอบว่ามีเงินออมเก็บไว้ใช้ (ร้อยละ 21.7) โดยส่วนใหญ่มีไม่เกิน 5,000 บาท และผู้สูงอายุส่วนใหญ่ที่เหลือจะไม่มีเงินออมเลย (ร้อยละ 78.3)

ด้านการสนับสนุนการครองชีพ

ด้านค่าใช้จ่ายในชีวิตประจำวันของผู้สูงอายุพบว่า ผู้สูงอายุจำนวนเกินกว่าครึ่งได้รับเงินสนับสนุนจากลูกหลาน (ร้อยละ 57.6) รองลงมา ได้รับการสนับสนุนเฉพาะด้านของกินของใช้ เครื่องอุปโภคบริโภค (ร้อยละ 19.1) และที่เหลือไม่ได้รับการสนับสนุนใดๆ จากใครเลย (ร้อยละ 23.3) โดยในผู้ที่ได้รับการสนับสนุนด้านเงินทองส่วนใหญ่จะได้รับไม่เกิน 1,000 บาท/เดือน (ร้อยละ 78.75) รองลงมาได้รับการสนับสนุนเงินจำนวน 1000-2000 บาท (ร้อยละ 10.63) ส่วนที่เหลือผู้สูงอายุได้รับการสนับสนุนเงิน 2,000-4,000 บาท/เดือน (ร้อยละ 10.62)

ด้านภาระของผู้สูงอายุ

พบว่าส่วนใหญ่ผู้สูงอายุไม่ต้องมีภาระในการเลี้ยงดูสมาชิกในครอบครัว (ร้อยละ 59.9) แต่ส่วนที่เหลือยังคงเป็นภาระของผู้สูงอายุ (ร้อยละ 40.1) ภาระที่ต้องรับผิดชอบส่วนใหญ่คือลูก รองลงมา คือหลานและญาติผู้ใหญ่ตามลำดับ ส่วนด้านภาระค่าใช้จ่ายส่วนตัว

ในส่วนของผู้สูงอายุ พบว่า ผู้สูงอายุส่วนใหญ่ต้องจ่ายค่าอุปโภคบริโภคในครอบครัว (ร้อยละ 60.6) มีค่าใช้จ่ายด้านค่ารักษาพยาบาล (ร้อยละ 42) และจำนวน หนึ่งในสี่ยังต้องจ่ายเงินให้แก่ลูกหลาน (ร้อยละ 26.4)

ด้านสถานภาพสุขภาพของผู้สูงอายุ

ในทางสุขภาพอนามัยพบว่าผู้สูงอายุส่วนใหญ่จำนวนกว่าครึ่งหนึ่งไม่แข็งแรง/มีโรคประจำตัว (ร้อยละ 52.1) โรคที่พบมากเรียงตามลำดับคือ ไขข้อเสื่อม การเคลื่อนไหว ตามัว หูตึง ความดัน หัวใจ (ตารางที่ 14)

- 2.5.2. ด้านคุณลักษณะองค์การบริการ เป็นการศึกษาปัจจัยของการบริการที่ไปเปิดโอกาสให้แก่ผู้สูงอายุที่จะมาใช้บริการได้ โดยเป็นการศึกษาในประเด็นที่เกี่ยวกับวัตถุประสงค์/นโยบายของบริการ ข้อกำหนดด้านระเบียบและคุณสมบัติของสมาชิก การสนับสนุนชุมชน ผลการศึกษาพบว่า

ในด้านวัตถุประสงค์ของบริการ ดังได้นำเสนอผลการวิจัยและอธิบายมาแล้วในตอนต้น สรุปได้ว่าวัตถุประสงค์/นโยบายบริการพัฒนาปณิกสงเคราะห์ที่จัดตั้งขึ้นในชุมชนนั้นเปิดโอกาสให้สมาชิกทุกคนในชุมชนรวมทั้งผู้สูงอายุเป็นสมาชิกได้ (ดูรายละเอียดข้อ 1.2)

ด้านระเบียบการดำเนินงานซึ่งจะเป็นข้อกำหนดถึงคุณสมบัติของผู้ที่จะสามารถสมัครเป็นสมาชิกได้ ผลการศึกษาซึ่งพบว่าองค์กรบริการที่จัดตั้งในชุมชนไม่ได้ปิดกั้นให้แก่ผู้สูงอายุ แม้จะอายุเกิน 60 ปีก็สามารถเป็นสมาชิกได้ (ดูรายละเอียดข้อ 1.2) และยังเพิ่มทางเลือกด้วยการยืดหยุ่นด้านอัตราค่าสมาชิกตั้งแต่ 5-50 บาท สามารถเป็นสมาชิกได้ทั้งแบบรายบุคคลและรายกลุ่ม ข้อกำหนดเหล่านี้แสดงให้เห็นว่าได้ให้โอกาสแก่ผู้สูงอายุที่จะเป็นสมาชิกได้

นอกจากนี้ผลการศึกษาสิ่งที่ถือว่าเป็นปัจจัยสนับสนุนโอกาสการเข้าเป็นสมาชิกบริการพัฒนาปณิกสงเคราะห์ในชุมชนในเรื่องต่างๆ ได้แก่

- การศึกษาสถานภาพของกรรมการที่พบว่า จำนวนหนึ่งในสี่ของกรรมการเป็นผู้สูงอายุ(รายละเอียดตามข้อ 2.2)
- การศึกษาด้านความคิดเห็นของกรรมการที่มีความเห็นว่าครอบครัวมีความคิดเห็นในทางบวกกับบริการ

ผลการศึกษาที่แสดงทั้งด้านคุณลักษณะส่วนตัวของผู้สูงอายุและลักษณะบริการ จึงอาจสรุปได้ว่าบริการพัฒนาปณิกสงเคราะห์ที่จัดตั้งขึ้นในชุมชนนั้นให้บริการแบบเป็นทางการไม่เป็นธรรมและไม่เปิดโอกาสเปิดโอกาสให้กับผู้สูงอายุ ส่วนบริการแบบไม่เป็นทางการให้ความเป็นธรรมและเปิดโอกาสแก่ผู้สูงอายุที่จะเข้าถึงบริการพัฒนาปณิกสงเคราะห์ในชุมชน

ตารางที่ 12 แสดงปัจจัยคุณลักษณะและสถานภาพของผู้สูงอายุในชุมชน

สถานภาพ	จำนวน	ร้อยละ
<u>ด้านสถานภาพทางสังคม</u>		
เพศ ชาย	136	36.3
หญิง	239	63.7
อายุ		
60 – 69 ปี	185	48.8
70 – 79 ปี	121	31.9
80 – 89 ปี	68	18.0
90 – 98 ปี	5	1.3
<u>ด้านการศึกษาและอาชีพ</u>		
การศึกษา		
จบระดับประถมศึกษาและต่ำกว่า	337	89.6
อาชีพ		
ว่างงานและงานบ้าน	216	65.8
เกษตรกร	77	21.4
รับจ้าง	30	8.3
<u>ด้านสถานภาพทางครอบครัวและการอยู่อาศัย</u>		
สถานภาพ		
ม่าย	178	48.4
อยู่กับคู่สมรส	161	43.8
หย่า แยก	19	5.1
โสด	10	2.7
การอยู่อาศัย		
อยู่กับสามี-ภรรยา-ลูก-ญาติ	211	57.8
ตามลำพังคนเดียว	29	7.9

สถานภาพ	จำนวน	ร้อยละ
ลักษณะครอบครัว		
เป็นครอบครัวใหญ่	257	69
เป็นครอบครัวเดี่ยว	108	29.1
อยู่คนเดียว	7	1.9
บ้านที่อยู่อาศัย		
เป็นบ้านตัวเอง	295	78.2
บ้านลูกหลาน	81	21.5
บ้านเช่า	1	0.3
<u>ด้านสถานภาพทางเศรษฐกิจ</u>		
รายได้		
ไม่มีรายได้เลย	113	32.4
รายได้ต่ำกว่า 1,000 บาท/เดือน	141	40.2
1,001 – 3,000 บาท/เดือน	70	20.0
เกิน 3,000บาท	25	7.3
เงินเหลือเก็บ		
ไม่มีเงินเหลือเก็บ	183	48.7
พอกินพอใช้แต่มีหนี้	96	25.5
ลำบากฝืดเคืองไม่เพียงพอ	56	14.9
เพียงพอเหลือเก็บ	41	10.9
ภาระหนี้สิน		
ไม่มีหนี้สิน	252	66.7
มีหนี้สิน	126	33.3
จำนวนหนี้สิน		
100- 5,000 บาท	21	6.3
5,001-10,000 บาท	10	2.9
10,000 – 50,000 บาท	57	16.8
เงินออมที่มี		
ไม่มีเงินออม	298	83.0
มีเงินออม	61	17

สถานภาพ	จำนวน	ร้อยละ
<u>ด้านการสนับสนุนการครองชีพ</u>		
การสนับสนุน		
ได้รับเงินสนับสนุนจากลูกหลาน	208	57.6
ได้รับการสนับสนุนเฉพาะด้านของกินของใช้ เครื่องอุปโภคบริโภค	69	19.1
ไม่ได้รับการสนับสนุนใดๆจากใครเลย	84	23.3
จำนวนเงินที่ได้รับการสนับสนุน		
ไม่เกิน 1,000 บาท/เดือน	126	78.75
1000-2000 บาท	17	10.63
2,000- 4,000 บาท/เดือน	17	10.62
<u>ภาระของผู้สูงอายุ</u>		
การเลี้ยงดูสมาชิก		
ไม่มีภาระในการเลี้ยงดูสมาชิกในครอบครัว	227	59.9
มีภาระ	152	40.1
ภาระค่าใช้จ่ายส่วนตัว		
ค่าอุปโภคบริโภคในครอบครัว		60.6
ค่าใช้จ่ายด้านค่ารักษาพยาบาล		42
ต้องจ่ายเงินให้แก่ลูกหลาน		26.4
<u>ด้านสถานทางสุขภาพของผู้สูงอายุ</u>		
ไม่แข็งแรง/มีโรคประจำตัว	177	52.1
แข็งแรงดี	163	47.9

2.6. การมีส่วนร่วมในการดำเนินงานฌาปนกิจสงเคราะห์ของผู้สูงอายุ

การมีส่วนร่วมในการดำเนินงานได้รับการยอมรับว่าเป็นหัวใจของความสำเร็จในการจัดบริการทุกชนิดในบริการฌาปนกิจสงเคราะห์ในชุมชน การศึกษาการมีส่วนร่วมในบริการของผู้สูงอายุจะเป็นการศึกษาใน 2 ลักษณะ คือ การเข้ามาเป็นสมาชิกในบริการ และการร่วมเป็นผู้ดำเนินการ

ผลการศึกษาพบว่า

ด้านหลักประกันการตาย ผลการศึกษาพบว่า ผู้สูงอายุส่วนใหญ่ของผู้สูงอายุมีหลักประกันการตายจากองค์กรฌาปนกิจสงเคราะห์ในชุมชน (ร้อยละ 74.9) และร้อยละ 5.1 มีหลักประกันจากการทำประกันชีวิต และร้อยละ 2.4 มีสวัสดิการด้านการประกันสังคม (ตามตารางที่ 15)

สำหรับเหตุผลของการสมัครเป็นสมาชิกของฌาปนกิจสงเคราะห์นั้น พบว่าผู้สูงอายุจำนวนสูงสุดต้องการมีเงินไว้ทำบุญตอนตาย (ร้อยละ 53.0) รองลงไปคือไม่ต้องการเป็นภาระกับลูกหลาน (ร้อยละ 34.4) ต้องการมีเงินให้ลูกหลานไว้ใช้ (ร้อยละ 21.5) ที่เหลือสมัครเพราะมีคนชวนไม่คิดอะไร (ร้อยละ 9) และในผู้ที่ไม่สมัครเป็นสมาชิกนั้น ผู้สูงอายุให้เหตุผลว่าเพราะไม่รู้จักรู้จัก ไม่จำเป็นและคิดว่าไม่มีประโยชน์ (ตารางที่ 16)

นอกจากนี้ยังพบว่า การเข้าเป็นสมาชิกส่วนใหญ่เข้าเป็นสมาชิกด้วยตนเอง (ร้อยละ 70.6) ที่เหลือเป็นสมาชิกโดยลูกหลานสมัครให้ (ร้อยละ 29.4) การเป็นสมาชิกส่วนใหญ่เป็นสมาชิกเพียงชมรมเดียว (ร้อยละ 65) ที่เหลือเป็นสมาชิกตั้งแต่ 2 ชมรมขึ้นไป

ส่วนในด้านการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานนั้น การศึกษาด้านกรรมกรดังกล่าวเสนอไว้แล้วในตอนต้นซึ่งแสดงให้เห็นว่ามีผู้สูงอายุจำนวนถึงหนึ่งในสี่หรือร้อยละ 25 ที่ได้มีสถานภาพเป็นกรรมการองค์กรบริการฌาปนกิจสงเคราะห์ในชุมชน

ข้อมูลดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่าผู้สูงอายุมีส่วนร่วมในบริการฌาปนกิจสงเคราะห์ในชุมชน

ตารางที่ 15 แสดงอัตราส่วนร้อยละของผู้สูงอายุที่มีสวัสดิการเกี่ยวกับการตาย

ประเภทสวัสดิการ	ร้อยละ
ฌาปนกิจสงเคราะห์	74.9
ประกันชีวิต	5.1
ประกันสังคม	2.4
ไม่มีหลักประกันใดๆ	17.7
(N=383)	

ตารางที่ 16 แสดงอัตราส่วนร้อยละของผู้สูงอายุด้านเหตุผลการเข้าเป็นสมาชิกฌาปนกิจสงเคราะห์ในชุมชน

เหตุผล	ร้อยละ
ต้องการมีเงินไว้ทำบุญตอนตาย	53.0
ไม่ต้องการเป็นภาระของลูกหลานเมื่อตายไป	34.3
ต้องการมีเงินไว้ให้ลูกหลานได้ใช้ต่อ	21.5
มีคนชวนก็ไปโดยไม่คิดอะไร	9.0

2.7. ความยั่งยืนของบริการ

ในการจัดบริการที่พึงประสงค์ความยั่งยืนของบริการเป็นปัจจัยที่สำคัญประการหนึ่งเพราะจะเป็นการสะท้อนให้เห็นว่าบริการที่ดำเนินการอยู่มีความเหมาะสมและตอบสนองต่อบริการรวมทั้งการประเมินถึงระบบบริการได้ การศึกษาความยั่งยืนของบริการในครั้งนี้ใช้ประเมินจากความเข้มแข็งของชุมชนที่จะสามารถดูแลพึ่งพิงตนเองได้ ความรู้สึกเป็นเจ้าของ การมีส่วนร่วมในบริการและการทราบถึงจุดอ่อนและจุดแข็งของบริการ เพื่อจะนำไปใช้ในการพัฒนาบริการ ผลการศึกษาพบว่า

2.7.1. ความสามารถของชุมชนในการดูแลและพึ่งตนเองได้

จากข้อมูลในข้างต้นซึ่งแสดงให้เห็นว่า ผู้สูงอายุมีความพร้อมที่จะเป็นสมาชิกมาปณกิจสงเคราะห์ในชุมชน มีการสนับสนุนจากลูกหลานด้วยการสมัครให้ ลูกหลานยังมีการสนับสนุนเงินทองแก่ผู้สูงอายุ บริการที่จัดขึ้นเป็นการดำเนินงานตามศักยภาพของกรรมการ ทุกฝ่ายมีความพอใจ และแม้จะมีปัญหาด้านคุณภาพบริการอยู่บ้างแต่การประมวลข้อมูลโดยภาพรวมจะสะท้อนให้เห็นว่าบริการมาปณกิจในชุมชนเป็นบริการที่ประชาชนในชุมชนสามารถดำเนินการได้ด้วยตนเอง ชุมชนมีความเข้มแข็งและพึ่งตนเองได้

2.7.2. ความรู้สึกเป็นเจ้าของและการมีส่วนร่วม

ซึ่งพบว่าสมาชิกในชุมชนและผู้สูงอายุรู้สึกมีส่วนร่วมและสะท้อนถึงความเป็นเจ้าของได้ ดังได้อธิบายมาแล้วในตอนต้น

2.7.3. จุดอ่อนและจุดแข็งของบริการมาปณกิจสงเคราะห์ในชุมชน

ซึ่งจากการศึกษาด้วยการสอบถามและสัมภาษณ์กรรมการพบว่า

จุดอ่อนของการบริการ ในปัจจุบันพบและเรียงตามน้ำหนักได้ดังนี้

- เก็บเงินไม่ค่อยได้เพราะชาวบ้านจน
- สมาชิกในชุมชนมีน้อยไปทำให้เงินสงเคราะห์ได้น้อย
- กรรมการยังไม่ค่อยเสียสละ
- สมาชิกอยู่ไกลจ่ายเงินช้า
- เก็บเงินจากสมาชิกได้ช้าและยาก
- ลูกหลานเป็นห่วงผลประโยชน์มากไป
- ไม่มีทุนหมุนเวียน ไม่มีเงินให้กู้ทำให้ความสนใจของสมาชิกลดลง
- สมาชิกไม่เข้าใจเรื่องกฎระเบียบ
- ไม่มีการประชาสัมพันธ์
- สมาชิกไม่ค่อยร่วมมือในการเข้าประชุมเมื่อเชิญประชุม
- รัฐไม่มีการสนับสนุน
- ตัวผู้สูงอายุเองไม่พร้อมเพราะไม่มีรายได้ต้องรอลูกหลานช่วย

ด้านจุดแข็งในบริการมาปณกิจสงเคราะห์ในชุมชน

โดยการสอบถามกรรมการ ซึ่งพบว่าจุดแข็งการดำเนินงานในความคิดเห็นของกรรมการได้แก่

- การที่สมาชิกยอมรับและชอบ
- เป็นบริการที่ช่วยคนจนได้

- มีการจ่ายเงินให้ได้ทันทีไม่ต้องรอนาน
- นอกจากเรื่องเงินมีการช่วยเหลืออย่างอื่นด้วย
- สมาชิกดูแลกันเองไว้ใจกันได้
- ผู้นำชุมชนมองเห็นประโยชน์ว่ามีความจำเป็นต่อลูกบ้านและผู้สูงอายุ เพราะ
 - แบ่งเบาภาระให้แก่ลูกหลาน
 - เป็นการทำบุญให้กับคนตาย
 - ช่วยครอบครัวได้เป็นอย่างดี
 - ช่วยแก้ปัญหาค่าความขาดแคลนเงินทำศพให้แก่ครอบครัว
 - ชุมชนได้ช่วยเหลือกัน
 - ลูกหลานพอใจ
- ผู้สูงอายุมีสักยภาพ/ความพร้อมที่จะเป็นสมาชิก เพราะ
 - เก็บเงินค่าสมานชิกน้อย
 - สมาชิกมองเห็นเห็นประโยชน์

โดยรวมจุดอ่อนบริการเป็นเรื่องของการดำเนินงาน ส่วนจุดแข็งเป็นเรื่องของทัศนคติ

ข้อมูลดังกล่าวสรุปได้ว่า ชุมชนสามารถพึ่งพิงตนเองได้ ผู้สูงอายุรู้สึกเป็นเจ้าของและมีส่วนร่วมจุดอ่อนบริการเป็นเรื่องของการดำเนินงาน ส่วนจุดแข็งเป็นเรื่องของทัศนคติ ความคิดเห็นการยอมรับในเรื่องฉันทมติ สงเคราะห์รวมทั้งความพร้อมที่จะเป็นสมาชิกของผู้สูงอายุ ซึ่งน่าจะสะท้อนให้เห็นว่าฉันทมติสงเคราะห์ในชุมชนน่าจะมีความยั่งยืน

2.8. ปัญหาอุปสรรคในการดำเนินงาน

ในการจัดบริการทุกประเภท ความศึกษาทำความเข้าใจปัญหาหรืออุปสรรคที่เกิดขึ้นในการให้บริการและการรับบริการจะช่วยให้เกิดความเข้าใจและการพัฒนาบริการที่ต้องกับความต้องการ เกิดบริการที่พึงประสงค์ต่อไป จากการสอบถามถึงปัญหา/ความไม่สะดวกในการเป็นสมาชิกฉันทมติสงเคราะห์ในกลุ่มผู้สูงอายุและกรรมการในการศึกษาครั้งนี้ พบว่า

2.8.1. ปัญหาด้านบริการและการดำเนินงานฉันทมติสงเคราะห์ในชุมชนในความคิดเห็นของผู้สูงอายุ

จากการสอบถามผู้สูงอายุพบว่า ผู้สูงอายุส่วนใหญ่ตอบว่าไม่มีปัญหาอุปสรรคใดๆ แต่ในผู้ที่มีปัญหาจะให้น้ำหนักปัญหาเรียงจากมากไปหาน้อยดังนี้

- ทางราชการไม่เข้ามาดูแล (ร้อยละ 20.8)
- มีความไม่สะดวกทางราชการไม่เข้ามาดูแลและเจ้าหน้าที่ไม่ให้ข้อมูล (ร้อยละ 20.7)
- บริการจากองค์กรล่าช้า (ร้อยละ 10.0)
- นำผลประโยชน์ไปให้ช้า (ร้อยละ 8.4)
- ชุมชนเก็บเงินจากสมาชิกเป็นการเอาเปรียบสมาชิก (ร้อยละ 2.4)

2.8.2. ปัญหาด้านบริการและการดำเนินงานภายใต้กิจสเคราะห์ที่เห็นความคิดเห็นของกรรมการ

จากการสอบถามกรรมการ พบดังนี้

ปัญหาด้านสมาชิก กรรมการแสดงปัญหาตามน้ำหนักดังนี้

- สมาชิกจ่ายเงินช้า เก็บเงินยาก
- สมาชิกน้อยไป ต้องการรับสมัครจากหมู่บ้านใกล้เคียงมากขึ้น
- สมาชิกส่งเงินไม่สม่ำเสมอ
- สมาชิกมีหนี้สินมาก ไม่มีเงินจ่ายค่าสงเคราะห์ศพ
- สมาชิกกลัวว่ากรรมการจะไม่ซื่อสัตย์
- ผู้สูงอายุไม่ค่อยได้รับการดูแลด้านนี้

ปัญหาด้านการดำเนินงานของกรรมการ พบว่า

- ทำงานเรื่องเงินไม่ค่อยสบายใจ
- กรรมการมีภาระด้านอื่นทำให้มีคนที่ทำงานด้านนี้น้อย
- เงินทุนมีน้อย
- เก็บค่าสมาชิกน้อยไป
- สมาชิกในชุมชนไม่เข้าใจระเบียบ ทำให้มีปัญหาเรื่องการเก็บเงินล่วงหน้าเพื่อเป็นกองทุน

โดยสรุปปัญหาที่พบในมุมมองของผู้สูงอายุเป็นปัญหาที่เกี่ยวข้องกับบริการ ส่วนในปัญหาที่เกี่ยวข้องกับกรรมการจะเป็นเรื่องการทำตามบทบาทของสมาชิกและปัญหาด้านการดำเนินงานอยู่ที่ระบบการทำงาน

สรุปภาพรวมของการบริการภายใต้กิจสเคราะห์ที่ชุมชนต่อผู้สูงอายุ

โดยภาพรวมพบว่าการดำเนินงานบริการจะถือมาตรฐานบริการตามระเบียบของกฎหมายในองค์กรบริการค่อนข้างมีมาตรฐาน แต่ในองค์กรบริการในชุมชนแม้จะอาศัยแนวทางตามระเบียบปฏิบัติอยู่บ้างแต่จัดว่ายังไม่มีมาตรฐานบริการ ทั้งนี้การดำเนินงานจะเป็นไปตามจุดมุ่งหมาย ผู้สูงอายุมีความพึงพอใจแต่คุณภาพบริการยังพบว่ามีปัญหา บริการที่จัดขึ้นตอบสนองต่อความต้องการของผู้สูงอายุ มีความครอบคลุมในทุกพื้นที่ บริการภายใต้กิจสเคราะห์ที่ให้เป็นธรรมและให้โอกาสแก่ผู้สูงอายุในการใช้บริการ ผู้สูงอายุมีส่วนร่วมในบริการ บริการที่จัดน่าจะมีความยั่งยืนและปัญหาอุปสรรคในมุมมองของผู้สูงอายุเป็นปัญหาที่เกี่ยวข้องกับบริการ ส่วนในปัญหาที่เกี่ยวข้องกับกรรมการจะเป็นเรื่องการทำตามบทบาทของสมาชิกและปัญหาด้านการดำเนินงานอยู่ที่ระบบการทำงาน

ส่วนที่ 3 วิเคราะห์ผลการศึกษา สังเคราะห์เป็นภาพรวมและจัดทำข้อเสนอเพื่อการพัฒนา

คุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ

เป็นการสรุปจากการศึกษา ดังนี้

- 3.1. การวิเคราะห์ข้อมูลและอภิปรายผล
- 3.2. ภาพรวม การสังเคราะห์ข้อมูล และข้อเสนอจากการศึกษา

3.1. การวิเคราะห์ข้อมูลและอภิปรายผล

มีประเด็นที่น่าสนใจดังนี้

3.1.1. จากภาพรวมของสภาพการจัดบริการฌาปนกิจสงเคราะห์ในชุมชน ซึ่งพบว่า

- 1) แนวคิดเบื้องต้นการจัดตั้งกลุ่มบริการฌาปนกิจสงเคราะห์ในชุมชนมีจุดเริ่มต้นมาจากบริการพื้นฐานที่มีอยู่คู่กับชุมชน จากประเพณีวัฒนธรรมนิยม ที่ต้องมีการดูแลกันและกันเมื่อมีการตายกระทั่งกลืนเป็นสวัสดิการชุมชนมาช้านานและพัฒนาไปสู่การรวมตัวจัดตั้งเป็นองค์กรบริการและได้รับการรับรองทางกฎหมายในปี 2517

พื้นฐานที่เกิดขึ้นอย่างนี้นี้มักจะเป็นพื้นฐานด้านสวัสดิการของผู้สูงอายุมาโดยตลอด (สมศรี กันธมาลา , 2536) แต่การเริ่มต้นเช่นนี้น่าจะแสดงให้เห็นว่าเป็นการเริ่มต้นมาด้วยรากฐานความเข้มแข็งของชุมชนซึ่งน่าจะเป็นตัวการสำคัญที่สร้างความเข้มแข็งให้แก่องค์กรที่ก่อตั้งขึ้นด้วย ความเข้มแข็งนี้อาจยืนยันด้วยระยะเวลาที่ชาวบ้านได้มีการรวมตัวกันซึ่งพบว่ายาวนานถึง 50 ปี รวมทั้งชุมชนต่างๆจะมีบริการฌาปนกิจสงเคราะห์รูปแบบใดรูปแบบหนึ่งทุกชุมชน

การศึกษาที่พบว่าการรวมตัวเป็นกลุ่มกันในเรื่องฌาปนกิจสงเคราะห์พบในภาคเหนือ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และภาคกลางในทุกชุมชน โดยภาคใต้ไม่พบว่ามีกรรวมกลุ่มนั้น ที่เป็นเช่นนี้อาจเป็นเพราะตามความเชื่อของท้องถิ่น โดยเฉพาะอย่างยิ่งในภาคเหนือได้ให้ความสำคัญกับการจัดงานในประเพณีการตายมาก ให้คุณค่ากับงานว่าจะต้องจัดให้เต็มตามศักยภาพสูงสุดเท่าที่จะสามารถทำได้ ส่วนในภาคใต้ความเชื่อของท้องถิ่นจะให้คุณค่างานศพที่ต่ำกว่าการตอบแทนการดูแลผู้ใหญ่ และถือว่าเป็นหน้าที่ที่สำคัญที่ลูกหลานจะต้องดูแลปู่ย่าตายายรวมทั้งต้องดูแลการจัดงานศพให้ด้วย

- 2) ในลักษณะบริการ ด้านรูปแบบของบริการจะมี 2 แบบ คือ แบบเป็นทางการซึ่งจัดตั้งภายนอกชุมชนแต่จะให้บริการมาถึงชุมชนด้วย ผู้สูงอายุไม่สามารถสมัครเข้าเป็นสมาชิกได้ และรูปแบบบริการแบบไม่เป็นทางการ ประกอบด้วยการที่จัดเฉพาะสมาชิกในชุมชน บริการสำหรับสมาชิกในชุมชนและชุมชนใกล้เคียงและไม่มีการจัดตั้งองค์กรบริการแต่จะให้บริการเฉพาะกิจ ซึ่งส่วนใหญ่การฌาปนกิจสงเคราะห์ที่มีการจัดตั้งเป็นองค์กรฌาปนกิจสงเคราะห์ในชุมชนชุมชนเกือบทั้งหมดมีการจัดบริการแบบนี้และผู้สูงอายุส่วนใหญ่เป็นสมาชิกองค์กรรูปแบบนี้

ข้อมูลดังกล่าวน่าจะแสดงให้เห็นว่าบริการฌาปนกิจสงเคราะห์ในชุมชนมีความหลากหลาย มีหลายทางเลือกที่มอบให้สมาชิกทั้งที่เป็นผู้สูงอายุและไม่เป็นผู้สูงอายุ การมีบริการพื้นฐานที่คงอยู่แม้จะไม่จัดตั้งเป็นองค์กรทำให้เกิดความมั่นใจได้ว่าในชุมชนผู้สูงอายุทุกคนมีหลักประกันการตายแม้จะไม่ได้เป็นสมาชิกองค์กรฌาปนกิจใดก็ตาม และจากบริการพื้นฐานที่มีอยู่นี้น่าจะสะท้อนให้เห็นว่าภาพรวมแล้วในชุมชนสมาชิกยังมีสายสัมพันธ์ที่ยังดีต่อกัน ทั้งนี้แม้กระแสรวมและงานวิจัยในหลายเรื่องต่างแสดงให้เห็นว่าแนวโน้มความสัมพันธ์ในชุมชนจะมีความเหินห่างกันมากยิ่งขึ้นก็ตาม

3) การศึกษาที่พบว่าการจัดตั้งองค์กรบริการมักไม่จดทะเบียนให้ถูกต้องตามกฎหมาย ซึ่งต้องถือว่าผิดกฎหมาย ผลการศึกษาได้แสดงให้เห็นว่าเกิดจากความไม่พร้อมของชุมชนและกรรมการ เป็นสิ่งที่จะต้องนำไปทบทวนและหาทางออกให้กับเรื่องนี้ด้วย น่าจะต้องมีการปรับระบบบริการที่คิดถึงความพร้อมของชุมชนขณะเดียวกันก็ให้ความมั่นใจกับสมาชิกด้วย

4) การศึกษาในด้านระบบงานซึ่งพบว่าทั้งหมดดำเนินการในรูปกรรมการ ซึ่งส่วนใหญ่มาจากการเลือกตั้ง โดยกรรมการซึ่งมักเป็นกรรมการหมู่บ้านด้วย โดยคณะกรรมการจะมอบให้กรรมการคนใดคนหนึ่งรับผิดชอบดำเนินการ โดยมีทีมงาน 2 – 4 คน รับผิดชอบดำเนินงานตามนโยบายและวัตถุประสงค์ซึ่งเน้นการทำศพโดยเฉพาะ รวมทั้งกระบวนการดำเนินงานอาศัยแนวทางที่กำหนดไว้ตามกฎหมาย มีการเขียนระเบียบบ้างแต่ไม่ชัดเจน

ข้อมูล แสดงให้เห็นว่าชาวบ้านพยายามที่จะประยุกต์ใช้สิ่งที่เป็นความรู้ความเข้าใจในหลักการมาปฏิบัติงานซึ่งถือเป็นภูมิปัญญาที่ดี และยังได้มีการจัดระบบที่จะช่วยให้กรรมการซึ่งมีภาระกิจอยู่แล้วและมีการศึกษาในระดับไม่สูงนักทำได้ง่ายทำตามศักยภาพของชุมชน รวมทั้งการที่สร้างทางเลือกที่หลากหลายให้แก่สมาชิก มีความยืดหยุ่น ซึ่งถือว่าเป็นข้อดีของบริการ ซึ่งควรได้สนับสนุนและพัฒนาแก้ไขจุดอ่อนให้เท่านั้นต่อไป

5) การดำเนินงานซึ่งพบว่าการจัดตั้งเป็นองค์กรดำเนินงานส่วนใหญ่ไม่จดทะเบียน มีลักษณะเป็นองค์กรนอกกฎหมาย โดยมีเหตุผลที่ไม่จดทะเบียนจากความพร้อมของชุมชนและกรรมการ สถานที่ตั้งมักใช้ศูนย์สังเคราะห์ราษฎรเป็นศูนย์การทำงานแต่รายละเอียดการทำงานจะเก็บไว้บ้านกรรมการซึ่งไม่ได้กำหนดชัดเจนแต่เป็นที่รับทราบกันเอง

การที่องค์กรมาปนกิจสังเคราะห์ในชุมชนไม่จดทะเบียนแม้จะเป็นการปฏิบัติที่ดีว่านอกเหนือกฎหมายซึ่งอาจมีผลให้ขาดจากระบบการควบคุมกำกับดูแลจากหน่วยงานที่มีหน้าที่ดูแลรับผิดชอบในภาครัฐ และอาจก่อให้เกิดการฉ้อฉลได้ สำหรับบริการมาปนกิจในชุมชนที่มีอยู่ในปัจจุบันแม้มีได้จดทะเบียนแต่ความสัมพันธ์ที่ยังคงเหนียวแน่นต่อกันในชุมชนจะเป็นตัวการสร้างความไว้วางใจและเป็นสิ่งที่คอยควบคุมให้เกิดการดูแลบริการ

อย่างไรก็ตามเนื่องจากแนวโน้มว่าองค์กรมาปนกิจสังเคราะห์ในชุมชนจะขยายเครือข่ายกว้างขวางขึ้นเป็นองค์กรระหว่างหมู่บ้าน การควบคุมกำกับดูแลในรูปแบบที่ใช้ความสัมพันธ์เป็นเครื่องมืออาจเป็นการเสี่ยงต่อการเกิดปัญหาอื่นตามมาโดยเฉพาะปัญหาในเรื่องความฉ้อฉลได้

6) จากผลการศึกษาในปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับผู้สูงอายุซึ่งเป็นปัจจัยในแง่ของผู้รับบริการซึ่งพบว่า

6.1. ผู้สูงอายุในชุมชนเป็นผู้ที่อยู่ในวัยผู้สูงอายุตอนต้น มีการศึกษาน้อย รายได้ต่ำ ไม่ได้ประกอบอาชีพจำนวนหนึ่งในสามยังคงมีหนี้สิน ต้องชำระหนี้ด้วยตนเอง และไม่มีเงินออม ยังมีภาระค่าใช้จ่ายในหลายด้าน มีสุขภาพทางร่างกายที่ไม่แข็งแรง/มีโรคประจำตัว จิตใจและอารมณ์มีความกังวลโดยกังวลสุขภาพกาย ชีวิตความเป็นอยู่ห่วงลูกหลาน

ข้อมูลดังกล่าวแสดงให้เห็นว่าผู้สูงอายุในชุมชนมีคุณภาพชีวิตในเกณฑ์ที่ยังไม่ดีขึ้น ทั้งนี้เพราะปัจจัยด้านสถานภาพสมรส รายได้ การศึกษา สุขภาพอนามัย และทัศนคติจะใช้ในการทำนายคุณภาพชีวิตได้ (สุวิมล พนาวิวัฒนกุล, 2534)

การวิจัยนี้สอดคล้องกับการวิจัยอื่นๆ เช่น จากการสำรวจเรื่องการมีส่วนร่วมของสมาชิกในชมรมผู้สูงอายุ จังหวัดเลย (อุษา ศาสตร์ภักดี, 2539) ซึ่งพบว่าผู้สูงอายุส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง การศึกษาน้อย มีรายได้ต่ำ การสำรวจเรื่องสุขภาพของผู้สูงอายุทำให้ผู้สูงอายุประเมินตนเองพบว่าผู้สูงอายุเพียงร้อยละ 31.4 ที่ตอบว่าตนเองมีสุขภาพอนามัยที่ดี และผู้ที่ตอบว่าสุขภาพไม่ดีและไม่ดีมากจะมีสัดส่วนของผู้หญิงมากกว่าผู้ชาย (สำนักงานสถิติแห่งชาติ , 2537: 29) และยังคงคล้ายคลึงกับการศึกษาผู้สูงอายุในสังคมไทยซึ่งพบว่าประมาณร้อยละ 55 ของผู้สูงอายุจะเป็นผู้มีความวิตกกังวล โดยผู้สูงอายุในส่วนภูมิภาคจะมีความกังวลมากกว่าผู้สูงอายุในกรุงเทพมหานคร ความกังวลที่สำคัญได้แก่การเป็นห่วงลูกหลาน รายได้ไม่เพียงพอกับรายจ่ายและไม่มีคนดูแล (ทองอยู่ แก้วไทรสะและคณะ , 2538)

6.2. จากผลการวิจัยที่พบว่าผู้สูงอายุส่วนใหญ่ยังอยู่อาศัยกับครอบครัวในบ้านตนเอง ลักษณะเป็นครอบครัวใหญ่ ยังได้รับการสนับสนุนด้านเงินทองจากลูกหลาน หรือ ของกินของใช้ เครื่องอุปโภคบริโภค ผู้สูงอายุยังต้องมีการในการเลี้ยงดูสมาชิกในครอบครัว และความเชื่อว่าเป็นหน้าที่ของลูกหลานที่จะจัดงานศพให้เมื่อตายไป ผู้สูงอายุยังมีความเป็นห่วงลูกหลานในระดับที่สูงเมื่อเทียบกับการให้ความสำคัญกับการที่ตนเองจะได้รับด้านสวัสดิการฌาปนกิจสงเคราะห์ **แสดงให้เห็นว่ายังมีความความสัมพันธ์ระหว่างผู้สูงอายุและครอบครัวว่าจะยังอยู่ในระดับที่ยังมีความผูกพันต่อกัน**

ในเรื่องความสัมพันธ์ในครอบครัวระหว่างผู้สูงอายุและสมาชิกในครอบครัวนี้ ได้มีการกล่าวถึงแนวโน้มที่น่าเป็นห่วงมาโดยลำดับ โดยกล่าวถึงขนาดครอบครัวที่มีขนาดลดลง การพัฒนาประเทศที่ผ่านมาซึ่งเน้นในเรื่องระบบทุนนิยมเน้นการพัฒนาทางวัตถุกระแสบริโภคนิยมทำให้ความสัมพันธ์ในครอบครัวอ่อนแอลง แต่ที่ผ่านมามีงานในหลายเรื่องก็ยังแสดงให้เห็นว่าในชุมชนผู้สูงอายุส่วนใหญ่ยังอยู่กับครอบครัวและมีความอบอุ่น (จงรักษ์ สุทธิกิจเจริญ, 2527 และ ศศิพัฒน์ ยอดเพชร, 2536) ซึ่งต้องได้รับการเสริมสร้างสนับสนุนให้คงความสัมพันธ์ที่ดีต่อไป

6.3. จากข้อมูลพบว่าสุขภาพผู้สูงอายุไม่แข็งแรง/มีโรคประจำตัว จิตใจและอารมณ์มีความกังวลโดยกังวลสุขภาพกาย ชีวิตความเป็นอยู่ ห่วงลูกหลาน ยังมีภาระใช้จ่ายส่วนตัวในส่วนด้านค่าอุปโภคบริโภคในครอบครัว และที่สำคัญคือด้านค่ารักษาพยาบาล ซึ่งจากการที่มโนนโยบายด้านสวัสดิการการรักษายาบาลให้แก่ผู้สูงอายุ ภาระในเรื่องการรักษาพยาบาลของผู้สูงอายุน่าจะลดลง การศึกษาครั้งนี้ไม่ได้เจาะลึกลงไปในเรื่องด้านค่ารักษาพยาบาล แต่ **ข้อมูลน่าจะสะท้อนให้เห็นว่าคงต้องมาพิจารณาในสิ่งที่เกิดขึ้นระหว่างนโยบายด้านสวัสดิการการรักษายาบาลโดยไม่คิดมูลค่าของผู้สูงอายุและสถานการณ์จริงที่พบในผู้สูงอายุต่อไป**

6.4. จากข้อมูลซึ่งพบว่าตัวผู้สูงอายุเองไม่กังวลเรื่องการตายของตนเองมากนัก มีความเชื่อว่าเป็นหน้าที่ของลูกหลานที่ต้องจัดงานศพให้เมื่อต้องตายไป และมีด้านความเข้าใจ ทัศนคติที่ดีต่อการฌาปนกิจสงเคราะห์ ผู้สูงอายุให้ความสำคัญและความจำเป็นกับการเตรียมตัวก่อนตายในทุกเรื่อง ยังคงต้องการสวัสดิการในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการจัดงานศพ

นอกจากนี้จากข้อมูลพบว่าผู้สูงอายุเป็นสมาชิกองค์กรฌาปนกิจสงเคราะห์เป็นมายาวนาน เหตุผลการเข้าเป็นสมาชิกมีเหตุผลสำคัญอยู่ที่ต้องการดูแลลูกหลานไม่ให้ต้องมีการช่วยเหลือลูกหลาน ลูกหลานยังช่วยส่งค่าสมาชิก และลูกหลานทราบและชอบที่ผู้สูงอายุเป็นสมาชิกการฌาปนกิจสงเคราะห์ในชุมชน

ข้อมูลดังกล่าวแสดงให้เห็นว่าผู้สูงอายุมีการเตรียมตัวในเรื่องการตาย มีการยอมรับและเห็นคุณค่าในเรื่องฉันทกิจสวดเคราะห์ความมั่นใจในหลักประกันการตายของตนเอง และสนับสนุนว่าความสัมพันธ์ในระหว่างผู้สูงอายุและครอบครัวยังดีต่อกัน

3.2. ภาพรวมการสังเคราะห์

เป็นการสรุปและให้ข้อเสนอแนะเพื่อตอบคำถามใน 2 เรื่องคือ

1) ภาพบริการฉันทกิจสวดเคราะห์สำหรับผู้สูงอายุในชุมชนมีสภาพอย่างไร ผู้สูงอายุต้องการหรือไม่ บริการที่จัดให้แก่ผู้สูงอายุเป็นเช่นไร

เป็นการสรุปแสดงด้วยตารางดังนี้

ประเด็นที่ศึกษา	สาระสำคัญที่พบ
ปีที่จัดตั้งอย่างเป็นทางการ	2517
แนวคิดที่เกี่ยวข้อง	เป็นสวัสดิการชุมชน/ประกันสังคมแบบสมัครใจ
นโยบายรัฐ	เจตนาลึกป้องกันการคดโกงและควบคุมการดำเนินงาน
ลักษณะการดำเนินงาน	เป็นไปด้วยความสมัครใจ มีหลายรูปแบบ สมาชิกมีหลายประเภทอัตรา การจ่ายเงินไม่แน่นอนตามการตกลงในชุมชน (5-50 บาท)
การบริหารงาน	ทำในรูปกรรมการแต่ไม่เป็นตามหลักการ ใช้แนวทางแบบภาครัฐ
กลไกการบริหารจัดการ	ขึ้นอยู่กับชุมชน ในองค์กรแบบทางการรัฐจะควบคุมดูแล ในองค์กรธรรมชาติเป็นไปตามความเชื่อใจของสมาชิก
การเติบโตของบริการ	ขึ้นอยู่กับความเข้มแข็งของชุมชน
การรู้จักบริการ	รู้และเข้าใจดี
วัตถุประสงค์ของบริการ	เพื่อการสวดเคราะห์ศพเป็นหลัก
ประเด็นที่ศึกษา	สาระสำคัญที่พบ
การมีส่วนร่วมของผู้สูงอายุต่อการดำเนินงาน	มีส่วนร่วมทุกขั้นตอน
ประเภทของผู้สูงอายุที่ใช้บริการ	-ประเภททางการจะไม่รับผู้สูงอายุ -องค์กรธรรมชาติรับผู้สูงอายุทุกประเภท
ความครอบคลุมบริการ	-ในแบบทางการกระจายทั่วทุกชุมชนแต่ไม่มีองค์กรจัดตั้งเพื่อดำเนินการ ในชุมชน -ในแบบไม่เป็นทางการส่วนใหญ่มีครบและยังมีบริการพื้นฐานที่ดูแล การตายของสมาชิกในชุมชนแม้จะไม่ได้เป็นสมาชิกองค์กรบริการที่จัด ตั้งขึ้น
การเข้าถึงบริการ	ผู้สูงอายุทุกคนมีโอกาสเข้าถึงบริการ
ความเหมาะสมของบริการ	มีทางเลือกที่หลากหลายที่ผู้สูงอายุสามารถเลือกให้เหมาะสมกับตนเอง ได้
ความพึงพอใจในบริการ	มีมาก

ผลกระทบต่อผู้สูงอายุ	มั่นใจได้ว่าตายไปจะได้รับการจัดงานศพแม้ไม่มีเงินไม่มีญาติ
ความเป็นธรรม	มีสำหรับผู้สูงอายุ
การพึ่งตนเองของผู้สูงอายุในเรื่อง ฉาปนกิจสงเคราะห์	มีมาก

โดยสรุปบริการฉาปนกิจสงเคราะห์ในชุมชนเป็นบริการที่พึงประสงค์สำหรับผู้สูงอายุ ชุมชนและผู้สูงอายุมีความต้องการ จุดแข็งอยู่ที่ความเข้มแข็งของการจัดตั้ง การดำเนินงานร่วมกันระหว่างกรรมการที่เป็นผู้สูงอายุด้วยการมีส่วนร่วมในทุกขั้นตอนบริการที่หลากหลาย ไม่ยุ่งยาก จุดอ่อนอยู่ที่ใช้ความไว้วางใจเป็นตัวตรวจสอบการทำงานของกรรมการซึ่งอาจเป็นการเสี่ยงต่อกลิ่นอับได้

2) ข้อเสนอแนะสำหรับการดำเนินงานตามกิจสเคราะห์ในชุมชนที่จะช่วยพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ

เนื่องจากมีปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับบริการตามกิจสเคราะห์ทั้งปัจจัยที่เกี่ยวข้องในด้านตัวผู้สูงอายุ องค์กร บริการ ตลอดจนเกี่ยวข้องกับเงิน โยบาย ข้อเสนอแนะเพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุจึงมีดังนี้

1. ด้านตัวผู้สูงอายุ

สภาพของผู้สูงอายุที่เป็นอยู่ต้องการการเสริมสร้างความเข้มแข็งและศักยภาพในด้านอาชีพและรายได้เพื่อให้มีส่วนร่วมในการช่วยเหลือครอบครัว รวมทั้งยังไม่บรรลุผลในนโยบายที่มีอยู่เช่นผู้สูงอายุยังต้องมีภาระด้านค่ารักษาพยาบาล ผู้มีหน้าที่เกี่ยวข้องควรสนับสนุนให้เกิดการดำเนินการในเรื่องนี้อย่างเป็นรูปธรรมและจริงจัง โดย

1.1. เสริมสร้างคุณภาพชีวิตที่ดีให้แก่ผู้สูงอายุ วิธีการที่สำคัญ คือ

- 1.1.1. การสร้างงานให้กับผู้สูงอายุในชุมชน เพื่อให้ผู้สูงอายุมีรายได้ อาชีพ มีความภาคภูมิใจในตนเอง โดยลักษณะงานที่เลือกต้องพิจารณาให้เหมาะสมกับผู้สูงอายุในแต่ละชุมชน
- 1.1.2. จัดทำแผนงาน/โครงการการสร้างโอกาสหรือเอื้อที่จะสนับสนุนความสัมพันธ์ที่ดี และสร้างความแน่นแฟ้นให้แก่ผู้สูงอายุและครอบครัว แผนงาน/โครงการนี้จะต้องมีความชัดเจน สร้างความเข้าใจในผู้ปฏิบัติ กำหนดทิศทาง การประเมินผลที่สะท้อนผลลัพธ์ของโครงการ ใช้พัฒนาโครงการ/แผนงานต่อไปได้
- 1.1.3. จัดการตรวจสอบความครอบคลุมหลักประกันทางสุขภาพแก่ผู้สูงอายุ จัดการให้ผู้สูงอายุโดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้สูงอายุในชุมชนได้รับบริการตามนโยบายคือการรักษาพยาบาลโดยไม่คิดมูลค่า หรือให้มีหลักประกันทางสุขภาพ 100 รวมทั้งการขยายบริการสุขภาพเชิงรุกลงมาสู่ผู้สูงอายุ และจัดบริการสุขภาพให้ผู้สูงอายุอย่างต่อเนื่อง ทัวถึง

1.2. การพัฒนาองค์กรบริการตามกิจสเคราะห์ในชุมชน ประกอบด้วยการพัฒนาปัจจัยต่างๆดังนี้

- 1.2.1. ภาครัฐเข้ามาช่วยพัฒนากรรมการผู้รับผิดชอบในการให้บริการ ให้มีความรู้ความเข้าใจในบริการและที่ดี รู้จักการจัดระบบการบริหารงาน การพัฒนาองค์กรบริการ และสนับสนุนให้เกิดการดำเนินงานที่จะสามารถตรวจสอบได้ และที่จะช่วยให้กรรมการมั่นใจในบริการมากขึ้น
- 1.2.2. พัฒนาระบบงานให้มีคุณภาพ พัฒนาระบบงาน มาตรฐานบริการ ซึ่งแม้จะดำเนินการอย่างไม่ถูกต้องตามกฎหมายก็จะไม่กระทบกับระบบงานของกรรมการที่ได้ดำเนินการกันอยู่

1.3. ด้านนโยบาย ภาครัฐควรดำเนินการในเรื่องต่อไปนี้

- 1.3.1. จัดทำนโยบายแบบมีส่วนร่วมเกี่ยวกับหลักประกันการตายที่จะเอื้อสำหรับผู้สูงอายุโดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้สูงอายุในชุมชน
- 1.3.2. เสริมจุดแข็งการดูแลกันและกันในเรื่องการตายที่มีอยู่ในชุมชนให้ก้าวหน้าเพิ่มมากขึ้น

บรรณานุกรม

- กรมประชาสงเคราะห์ กระทรวงแรงงานและสวัสดิการสังคม . คู่มือการปฏิบัติตามพระราชบัญญัติการฌาปนกิจ
สงเคราะห์ พ.ศ.2517
- กองสวัสดิการสงเคราะห์ กรมประชาสงเคราะห์ กระทรวงแรงงานและสวัสดิการสังคม รายงานการประชุมสัมมนา
เชิงปฏิบัติการ เรื่อง ศูนย์บริการผู้สูงอายุ ชุมชนควรมีส่วนร่วมอย่างไร . กรุงเทพฯ .2536
- กองวางแผนทรัพยากรมนุษย์ สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ , การคาดประมาณประชากร
ของประเทศไทย พ.ศ.2533- 2563. 2538
- ัญญา สนิทวงศ์ ณ อยุธยา , การประเมินรูปแบบบริการที่จัดให้ผู้สูงอายุในชุมชน . รายงานการวิจัย. 2542.
- นภาพร ชโยวรรณ และจอห์น โนเดล , รายงานการสำรวจสภาวะผู้สูงอายุในประเทศไทย . สถาบันประชากร
ศาสตร์ ,จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ,2539.
- ระพีพรรณ คำหอม และ ปิยะฉัตร ชื่นตระกูล . การสำรวจความต้องการและจัดลำดับความสำคัญโดยผู้บริหารระดับ
สูงเพื่อกำหนดหัวข้อการวิจัยและพัฒนานโยบายเพื่อคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ. รายงานการวิจัย.ปี 2542
- ศศิพัฒน์ ยอดเพชร , แนวทางการจัดบริการสวัสดิการสังคมสำหรับผู้สูงอายุ.รายงานการวิจัย มหาวิทยาลัยธรรม
ศาสตร์ ,2534
- งานวิจัยร่วมระหว่างมหาวิทยาลัยมหิดลและมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ , คุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุในประเทศไทย
ประเด็นเกี่ยวหนทางสังคมแก่ผู้สูงอายุ พื้นที่ศึกษาในเขตภาคกลาง ,2540
- สถาบันวิจัยระบบสาธารณสุขและองค์การอนามัยโลก . ภาพลักษณ์ของประชากรผู้สูงอายุในระบบสวัสดิการและ
บริการในทศวรรษหน้า. 2542
- สุทธิพันธ์ จิตะพันธุ์กุล . ประชากรสูงอายุไทย ตอนที่ 1 : สถานการณ์และความสำคัญของผู้สูงอายุ . สถานการณ์
ฉบับที่ 25 (ธันวาคม) พ.ศ. 2541

ประวัติผู้วิจัย

ชื่อ นางปิยะฉัตร ชื่นตระกูล
ตำแหน่ง นักสังคมสงเคราะห์
สังกัด สำนักงานปลัดกระทรวงสาธารณสุข
 กระทรวงสาธารณสุข

ประวัติการศึกษา

พ.ศ. 2517 ครูศาสตรบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
พ.ศ. 2523 สังคมสงเคราะห์ศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

ประวัติการทำงาน

พ.ศ. 2518 - 2522 วิทยากร วิทยาลัยพยาบาลนครราชสีมา
พ.ศ. 2525 - 2527 นักสังคมสงเคราะห์ โรงพยาบาลสุราษฎร์ธานี
พ.ศ. 2527 - 2529 นักสังคมสงเคราะห์ โรงพยาบาลนนทบุรี
พ.ศ. 2529 - 2539 นักสังคมสงเคราะห์ โรงพยาบาลพหลพลพยุหเสนา จังหวัดกาญจนบุรี
พ.ศ. 2539 - ปัจจุบัน นักสังคมสงเคราะห์ สำนักงานปลัดกระทรวงสาธารณสุข กระทรวงสาธารณสุข